3 1761 06194925 1

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Szerkeszti Gyulai Pál.

Egy-egy szám ára 10 kr.

GRÓF RÁDAY GEDEON ÖSSZES MUNKÁI.

ÖSSZEGYÜJTÖTTE S BEVEZETTE

VÁCZY JÁNOS.

840. SZ. ~~30~~ kr.

PH
3194
R34A129
1892
c.1
ROBARTS

FRANKLIN-TÁRSULAT
BUDAPEST

OLCSÓ KÖNYVTÁR.

Szerkeszti GYULAI PÁL.

Egy-egy szám ára 10 kr., egy sorozaté (husz szám) 2 frt.

XXVII—LII. sorozat. 521—1040. szám.

521. *Chateaubriand.* René.
522—23. *Czuczor.* Hősköltemények és meséi.
524—25. *Fáy A.* A mátrai vadászat. Vigjáték.
526—27. *Augier.* A szegény arszlánunők.
528—29. *Shakspeare.* Sok zaj semmiért. Ford. Ács Zs.
530—31. *Constant B.* Adolf.
532—33. *Bozzai Pál* hagyományai.
534—36. *Greguss A.* A balladáról.
537—38. *Planche G.* Művészek csarnoka.
539—40. *Tibullus Elégiái.*
541—44. *Petrarca* szonettjei.
545—46. *Szász K.* Schiller.
547. *Storm T.* A kastélyban.
548. *Corneille P.* Cinna.
549—50. *Czuczor Lyriai Költem.*
551—52. *Racine.* Athalia.
553—54. *Prescott.* II. Fülöp.
555. *Schiller prózai irataiból.*
556. *Brough W.* Flipper és Nobler.
557—60. *Dahn F.* Odhin vigasza.
561—68. *Norris W. E.* Vidal Adrián.
569—70. *Csengeri A.* Deák Ferencz.
571—73 *Eckstein E.* Aphrodite.
574—76. *Szerb népdalok és hősregék.*
577—80. *Dugonics A.* Báthory Mária.
581—82. *Hoffmannsegg* utazása Magyarországon 1793—94-ben.
583—84. *Coppée F.* Severo Torelli.
585—86. *Scribe.* Clermont.
587. *Pulszky A.* Pázmány Péter.
588—90. *Szigligeti E.* Fenn az ernyő, nincsen kas.
591—98. *Chateaubriand f.* A vértanuk.
599—600. *Ouida.* Egy orgonaág.
601—03. *Simai K.* Igazházi.
604—05. *Heyse P.* Két rab.
606—08. *Pálffy A.* A báróné levelei.
609—11. *Firdúszi.* Szohráb.
612—14. *Grillparzer F.* Medea.
615—16. *Erdélyi J.* Aesthetikai előtanulmányok.
617—18. *Taine H.* A görög művészet bölcselete.
619—20. *Taine H.* A németalföldi művészet bölcselete.
621—30. *Eliot Gy.* Bede Ádám.
631—32. *Bayle B.* Az esernyő.
633—34. *Ballagi A.* I. Frigyes Vilmos.
635—37. *Björnstjerne B.* Leonarda.
638—40. *Berczik Á.* A protectió.
641—43. *Rousseau J. J.* A társadalmi szerződés.
644—46. *Radnai R.* Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817.
647—52. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. I.
653—60. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. II.
661. *Karr A.* Hajnal után két héttel.
662—664. *Rádai Ráday Pál munkái.*
665—66. *Deák Ferencz* miért nem ment el az 1843-iki országgyülésre?
667—68. *Tisza Domokos hátrahagyott versei.*
669—70. *Corneille.* Cid. Tragédia.
671—73. *Lessing.* Barnhelmi Minna.
674. *Andrássy Gy. gr.* beszéde a véderő-törvényjav. tárgyában.
675—76. *III. Napoleon.* A tüzérség multja és jövője.
677—80. *Schiller F.* Stuart Mária.
681—85. *Milton J.* Az elveszett paradicsom.
686—90. *About E.* A régi bástya. I.

GRÓF RÁDAY GEDEON

ÖSSZES MŰVEI.

ÖSSZEGYŰJTÖTTE S

BEVEZETTE

VÁCZY JÁNOS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1892.

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

GEORGE BISZTRAY

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

E kötetben gróf Ráday Gedeonnak minden fenmaradt s az akkori lapokban, folyóiratokban (a *Magyar Músa, Magyar Museum* és *Orpheus*) és a *Helikoni Virágok*ban megjelent munkáit összegyűjtve veszi az olvasó.

Tudva van, hogy Ráday Gedeon versei nem mint költői művek, hanem mint magyar verselési gyakorlatok bírnak némi fontossággal annyiban, a mennyiben mind a klasszikai, mind a nyugateurópai versformák behozatalát s meghonosítását ő kisérlé meg először a múlt században, mikor még jobbára a hagyományos magyar alexandrint művelték csekély számú íróink. Tehát e verseknek irodalomtörténeti fontosságuk van, a mire Kazinczy és Toldy után Arany János is figyelmeztetett. Az itt található verses dolgozatok mutatják, hogy Ráday más két társa: Földi János és Verseghy Ferencz között is az első, a ki a magyar verselés külformáinak újításait megkisérli, az ifjabb írók figyelmét a klasszikai német és franczia költői művek fordítására irányozza s kísérletet tesz: mikép lehet az idegen műveket nyelvünkre fordítani, hogy az eredetinek szellemét lehetőleg

híven visszaadja s e mellett az eredetinek versalakját is vagy utánozza, vagy a megfelelő magyar formával pótolja. Példa erre *Három próbái a Telemachus kezdetének* című fordítása, melyben az eredetit először egy rímű négy sorú, azután páros rímű, szintén négy sorú stróphákban, végre hexameterekben kisérli meg nyelvünkre fordítani, hogy — mint maga megjegyzi — megmutassa: «vajon melyik vers neme legalkalmasabb arra, hogy a fordítás mentől rövidebb legyen».

A versek alatt vagy után olvasható jegyzetek mind Rádaytól valók s ezek a magyar vers technikájának történetében még nagy részt fontosabbak, mint magok a verses dolgozatok. Egyébiránt nemcsak az efféle jegyzeteket vettem föl a jelen gyüjteménybe, hanem az olyanokat is, a melyekben vagy a fordítás nehézségeit fejtegeti, vagy tárgyi magyarázatokat nyujt.

A kötet első felét verses dolgozatai, második részét a Zrinyi *Szigeti veszedelem* című műve három énekének átdolgozása és Ossian fordításának fenmaradt részlete foglalják el.

Végül megjegyzem, hogy a kötet elején olvasható tanulmányban Ráday Gedeonnak nem annyira külső élettörténetét, mint inkább irodalomtörténeti értékét s Kazinczyra tett hatását ügyekeztem feltüntetni.

Buda-Pest, 1891 október 16-án.

Dr. Váczy János.

Ráday Gedeon.

Vannak írók, kiknek emlékét nem annyira az tartja fenn, milyen műveket alkottak, mint inkább az, mily hatást tettek másokra, kik nyomukba léptek. Irodalmunk történetének kivált újabb korában nem egy tekintélyes írót nevezhetnénk meg, a kinek műveit az idő lassankint elfeledteti az utókorral: míg általános hatása, mely a szellemi fejlődés hullámai közé vegyült, tartóssá válik. A magyar irodalomtörténet legnevezetesb alakjai foglalnak helyet ez írók közt, a kiknek élén Bessenyei, Révai és Kazinczy állanak. Közéjük tartozik Ráday Gedeon is, a híres Ráday Pál fia, a kinek hatása épen Kazinczyban mintegy újra támad, megelevenül s fokozódik. Talán senki sem volt a magyar írók közt mélyebb hatással Kazinczy írói jellemének kialakulására Ráday Gedeonnál, a kinek működésében, mely még nagy részt ismeretlen, gondolatvilágában, mely a magyarság értelmiségének fejlesztésére irányult, jobbára majd mind feltalálhatók azok a vonások, a melyek Kazinczy életét korszakalkotóvá tették.

Ráday Gedeon életének külső körülményeiről nem sokat tudunk: de az a kevés, a mennyit adatainkból felhozhatunk, tökéletesen elég, hogy magunk elé képzeljük a vallásos nevelésű fiút, a múlt emlékeivel foglalkozó férfit s a fölébredt irodalmi mozgalom tanácsadóját s útmutatóját.

«1713. 1. Octobris örvendeztetett meg a felséges Úr-Isten bennünket egy fiú-magzattal — írja Ráday Pál önéletrajzában,* — születtetvén 8 óra tájban estve, a haljegy alatt; kit (mivel feltettük magunkban, hogy semmi válogatott nevet nem keresünk neki, hanem a mely a születés napjához közelebb levén, alkalmatosabb lészen) kereszteltettük Gedeonnak.» A vallásos atya a következő fohászszal kíséri e följegyzést: «Engedje az én Istenem, legyen velem elmúló familiám nevének ő benne és ő általa való kiterjedése, — maga szent nevének dicsőségére, minékünk szüleinek (míg élünk) örvendezésünkre, és az atyafiságnak s magyar hazánknak hasznára! — Amen.»

E buzgó kérés foganatossá lőn. Gedeon, mintha csak folyvást fülébe hangzottak volna atyjának e szavai: ezekhez szabta hosszú pályájának vezérelveit. Az atyai ház falai közt bizonyára többször is hallotta a vallás vígasztaló, megnyugtató és bizalomgerjesztő igéit, a melyek a fogékony ifjú lélekben mély gyökeret vertek; többször is látta a föl-

* *Ráday Pál munkái.* Összegyűjtötte Négyesy László. Olcsó könyvtár. 1889. 181. 182. l.

hevült lélek megnyilatkozását s a lemondó szív csendes buzgalmát s önelégültségét. Mi volt természetesb, mint hogy a fejlődő ifjú életének eszményeit e hatás alatt keresse és találja meg; hogy korán belássa, miképp a pálya, mely számára ki vala jelölve, nem a külső fényben, hanem a csendes munkálkodásban, a másokkal való jótékonyságban, a műveltség világának terjesztésében, a történeti múlt vizsgálatában s a szív egyszerű örömeiben lesz rá nézve gazdaggá. «El volt végezve — írja Kaziczy * — s nagy részben azon veszélyek emlékezete miatt, melyekben atyja oly közel volt az elsűlyedéshez, hogy ő minden idejét tanulásban éli el s erejét egészen a nemzeti műveltség emelkedésének fogja áldozni.» Kaziczy ez állítás alapjáról nem szól bővebben: de úgy látszik, hogy ő a megfutott pálya végéről vont következtetést annak kezdetére. Az a tény, hogy már 17 éves korában az Odera melletti Frankfurtba megy ** tanúlmányainak folytatására s három évig hallgatja ott az akadémiai előadásokat: még nem magyarázza meg az említett elhatározást. Bizonyára az ifjú egyénisége, neveltetése, hajlamai, az emlékek, melyek az atyai hajlék falai között körűlvették, a költészet sugalma, mely iránt korán nagy fogékonyságot mutatott, voltak elhatározók arra nézve,

* *Magyar Pantheon.* Nemzeti könyvtár. XXXI. k. 25. l.
** Oratio, quam . . . S. Gedeoni de Ráda monumentum esse volvit Car. Koppi Pestini, 1792. 24. l.

hogy a világtól elvonulva, elnyomja dicsvágyát a nyilvános élet csillogó fénye iránt, melyet ősei akár fegyverrel, akár más téren nyilvánuló tehetséggel szereztek; hogy könyvei közé temetkezve, a mult irodalmának vizsgálatába merüljön, a régi költészet szépségeit kutassa, a korabeli tudósokkal és írókkal érintkezésbe lépjen s összegyűjtse a magyar szellem minden nyomtatott és írott termékeit, a melyek kutatásaiban és nyomozásaiban segítségére lehettek.

Valóban, a mint az ifjú Ráday, atyja halála után Ludányban megtelepszik: öntudatos működést fejt ki czéljainak megtestesítésére. Senki sem volt inkább hivatva, hogy némi központot teremtsen az akkori széthúzó irány követői, a csekély számú szellemi munkások között, mint Ráday. Nemcsak díszes neve, tehetsége, tanulmányai, hanem egyénisége is kiválólag képesítették e szerepre. Nemcsak roppant fogékonysága, melylyel a magyar szellem mindennemű nyilvánulása iránt érdeklődött, hanem a külföldi irodalomban való nagy jártassága is hozzájárult elhatározásának sikert igérő érvényesítéséhez. E mellett, bár éber figyelemmel kísérte a kifáradt nemzet sorsának intézését, szorgalmas látogatója volt a megyei gyűléseknek:* idejének nagy részét mindamellett

* Koppi írja id. művében: «Ventitabat ille (t. i. Ráday) ad regni comitia, atque in horum ternis (sic!) ita versatus fuit, ut, quod de Attico refert Nepos, *et esset partium semper optimarum, et existimaretur.*» 27. l.

öntanulmányainak folytatására fordíthatta; mert a vagyon, melyet atyjától örökölt, ha fényűzésre nem is, tisztességes megélhetésre elég volt. Kétség kívül örökségének ránk nézve legfontosabb része az a tekintélyes könyvtár, melyben sok magyar munka összegyűjtve, rendelkezésére állott nemcsak magának Rádaynak, de az ország minden részében szétszórva élő más tudósoknak is.

Ráday föltett czélját, hogy a tudósok és írók közt némi összeköttetést hozzon létre, bizonyosan már korán foganatba vette. Minden valamire való írót fölkeresett leveleivel, részint, hogy munkára buzdítsa őket, részint, hogy az általa ismert, de könyvtárában hiányzó könyveket segítségükkel megszerezze. Mert már ekkor foglalkozott avval a gondolattal, hogy a magyar irodalom történetének anyagát összegyűjtse. Sokáig tartott az előkészület e munkához, sokáig tartott maga a tervezgetés is, mert Ráday figyelmét gyakran elvonta saját munkájától akár a mások tevékenységének gyámolítása, akár valamely új jelenség méltánylata vagy segélyezése. Végre is, mikor Bod Pétertől meghallotta, hogy ő már hozzáfogott az irodalomtörténet anyagának összehordásához: készséggel szolgált a saját könyvtára legbecsesb műveivel * neki, hogy Bod Péter mennél teljesebb anyagot gyűjthessen össze. Bod Péter e szívességet azzal kívánta

* L. Bod Péternek 1755 ápr. 16.án Rádayhoz intézett levelét. *Figyelő*, 1876. évf. 173. l.

meghálálni, hogy mindazon magyar műveket, melyek a Ráday könyvtárában hiányzottak, nagy szorgalommal kerestette össze az országnak minden részéből. Mikor a Ráday könyvtárának katalogusát megkapta: egész tervszerűleg fogott a gyűjtéshez. Érdekes, a mit ez alkalommal Rádaynak ír: «Száz rhénes forintok iránt ír — olvassuk idézett levelében — a Mélt. Úr a magyar könyvek szerzésekre, hogy akar küldeni. *Sok magyar könyvek kellenének annyi pénzre!*»

Bod Péter igyekezete azonban nem járt a kívánt eredménynyel, minek okát így adja elő: «A könyvek szerzésekben igyekeztem, de kevésre lehetett menni, minthogy a régiség és hazánknak sokféle vesződései, a melyek voltanak, megemésztették; de csuda, hogy e tatár égette, török hamvasztotta hazában csak annyit is lehet találni, holott itt egymást érte a sok pusztítás ez előtt.»* Ráday nemcsak Bod Pétert bízta meg a régi irodalom termékeinek gyűjtésével de Szerencsi Nagy Istvánt, Komjáti Ábrahámot, Veszprémi Istvánt, Szilágyi Sámuelt, Kovásznai Sándort, Zilai Sámuelt, később Bacsányit, Baróti Szabó Dávidot s Kazinczyt is. Sőt testvére, Teleki Lászlóné, szintén neki gyűjtött nagy részben. Mert Ráday erre fordította minden jövedelmét.** Weingand pesti könyvkereskedő beszélte Komjáthi Ábrahámnak, a Ka-

* L. 1756 febr. 20-iki levelét. *Figyelő.* U. o. 174. l.
** L. Koppi id. műve 28. l.

zinczy nevelőjének, hogy «Rádaytól magától annyit veve be, mint vásárlóitól egyetemben».* Felesége (Szentpéteri Katalin), kivel 1740 táján kelt össze, megosztá vele a könyvgyűjtés fáradságát s kiválólag a magyar műveket kísérte figyelemmel, míg maga Ráday a külföldiekre fordította legfőbb gondját. A külföldi könyvkereskedők épen annyit küldtek neki, mint Weingand. Fontos művelődéstörténeti tény ez, ha meggondoljuk, hogy akkor még szó sem volt nyilvános könyvtárakról, sőt magánkönyvtárat is mennél kevesebben gyűjtöttek. S a kik gyűjtöttek is: elzárták a kutatók előtt. Ráday megnyitotta könyvtárát. Ő maga küldözgette el a kért munkákat a tudósoknak s így lett a ludányi, később a péczeli kastély némi középpontja az akkori szellemi életnek. Kazinczy nagy elragadtatással beszéli el Rádaynak e tevékenységét, e fontos működését, mely a fiatal Kazinczy szellemi világának fejlődésére is oly jótékonyan hatott.

Ez azonban Ráday életének csak egyik s nem a legfontosabb emléke. A magyar költészet története még nevezetesebb vonását jegyezte föl működésének, a melyről azért emlékezünk meg egyfelől, mivel az eddigi adatokat erre vonatkozólag egyben-másban kiegészíthetjük, másfelől pedig, hogy a Kazinczyra tett hatását egész mértékben megmagyarázhassuk.

* Kazinczy id. műve 26. l.

Rádaynak 21—22 éves korából ismerjük első költői művét, melyet 1735-ben írt *Tavaszi estve* címmel.* Az ifjút nem bántja sem a dicsvágy, sem más hevesebb indulat. Csöndes merengőnek tűnik fel, a milyen későbbi korában volt, a ki hosszan elnézi a természet csodáit, a felhők vándorlását, a ködből kiemelkedő kősziklát, melyre a lenyugvó nap bíborsugarait veti. Föleszmél elmerengéséből; de az ember véges létének gondolata újra magába sűlyeszti.

Boldog Isten! mi az ember, s mi az ember élete?
Van is, nincs is, mint az árnyék, úgy elnyargal gyors hete,
Mint ez a csörgő patak: Jaj, hát óh, gondatlan lélek,
Hogy fogy így el e világ fényvesztése? bizony félek
S tartok tőle, hogy megbánod, mikor a nem várt halál,
Mint a lesbe vont ellenség kicsap, rád üt s lekaszál.

E meglehetős útszéli gondolat, mely a XVII. század magyar lyrikusainál sokféle változatban ismétlődik egymás után, Rádaynál még nehézkes külső ruhában is jelenik meg, úgy hogy a rhythmus alig képes előrelépdelni. Azonban, ha sokkal különb volna is a vers tartalma: figyelmünket nem erre, hanem a külformára kellene fordítanunk, mert roppant fontos kezdeménynyel van itt dolgunk, melynek fölmerültét irodalomtörténetíróink rendesen Kazinczy föllépténe elejére szokták tenni. Láthatjuk, hogy Kazinczy föllépténél

* Megjelenet a Kazinczy *Orpheus*ában, a 4. füzetben.

körülbelül félszázaddal kell előbbre mennünk, hogy a rím és mérték összekapcsolásának tapogatódzó kezdetét láthassuk. Arany János az ötvenes évekre, József császár gyermekkorára teszi e kísérlet idejét, Ráday egy másik versének jegyzete alapján,* s kutat a forrás után, mely mintául szolgált Rádaynak. Következtetés utján helyes véleményt alkot Arany János. Kimondja, hogy mivel Ráday nem volt jártas az angol nyelvben, a formát nem vehette mástól, mint a németektől. Nem merjük eldönteni, hogy Ráday nem ismerte-e az angol nyelvet, mivel forrásaink közül csak Spielenberg Pál jegyzeteiben olvassuk, hogy Rádaynak sok különféle följegyzései maradtak magyar, latin, franczia, angol és zsidó nyelven,** a mi kétesnek tűnik föl előttünk is. De annyi bizonyos, hogy a mintát csakugyan nem az angol költészetből vette. Ráday maga megjelöli a forrást: a német és franczia költészet schémáit utánozza.*** Az ifjú bizonyosan Frankfurtban ismerkedett meg behatólag e schémákkal. Már ekkor kezdte vizsgálni a férfi- és nő-rímek tanát, értette a cæsura fontosságát, mely az efféle tizenöt szótagú sornak nyolczadik vagy hetedik szótagjára esik a szerint, a mint a sor hím- vagy nő-rímmel végződik. Kiérezte, hogy a trochæus-lábak közé jambus nem

* *Prózai dolgozatok.* Összes munkái. V. 266.

** *Ephemerides Polit.* Lit. 1792. Nr. 57.

*** A *Tavaszi estve* című verse utáni rendkivűl becses jegyzetében. U. o. 393—395. l.

vegyűlhet, legfölebb spondæus. Azt is észrevette a franczia költészetből, hogy a jambussal megfér egy sorban a dactylus, anapæstus, kiváltkép pedig a choriambus. «Magam is tapasztaltam — írja Ráday, bizonyosan már hosszabb gyakorlatai után — hogy ez a vegyítés a mi magyar verseinkben nemcsak rút hangot nem okoz, de gyakorta verseinket ékesíti és ez által a német verseknek egyenlő hangzását elkerűlvén, változtatóbb harmoniát csinál.»

Kell-e ez észrevétel rendkivűli fontosságát bővebben fejtegetnünk? Íme a magyar vers technikájában egy roppant nevezetes reform, mely csak félszázad múlva kezd ugyan gyökeret verni költészetünkben, de a kezdet megvan s az ifjú Ráday egy ideig hallani sem igen akar a régi magyar versforma tovább fejlesztéséről, jóllehet Gyöngyösi Istvánnak ő a legértelmesebb magasztalója mindazok között, a kik abban az időben a könnyen folyó alexandrin zengzetességében gyönyörködtek. Ráday méltányolta Gyöngyösi érdemeit. Ifjú korában maga is hatása alatt állott. Tudta és hirdette, hogy a korabeli versszerzők Gyöngyösit csak hibáiban követték. Ismerte Gyöngyösi népszerűségének okait s talán ebből lehet megmagyaráznunk, hogy a huszonkét éves ifjú fontos kezdeményét csak a nyolczvan felé járó aggastyánnak volt bátorsága közzétenni, mikor már egyéb műveiben adott példák a fiatal költők egész táborát ösztönözték utánzásra.

Mert Ráday nem állapodott meg e gyönge kísérletnél. Be kellett látnia, hogy a forma fejlesztése s érvényesítése nem közömbös a költészetben. Míg tehát egyfelől a nyugat-európai versformák átültetésén fáradozik, egyszersmind a klasszikai schémák meghonosítását is megkísérli, korábban, mint a később föllépő klasszikai iskola, mely az érdemet magának követelte. Sőt épen Gyöngyösi hatása alatt az alexandrin jogait is fenn akarta tartani, hogy így a magyar vers mennél gazdagabb formákban jelenhessék meg. Azonban mielőtt ez utóbbi gondolat megizmosodott volna benne: fő törekvése a nyugat-európai schémák meghonosítására irányult. Az ötvenes években egy hőskölteménybe kezd Árpádról. A kezdet csak kezdet maradt ugyan: de az a néhány versszak, mely mutatóúl a *Magyar Músa* 1787-ki évfolyamában világot látott, nem közönséges haladásról tanúskodik, ha a föntebb idézett sorokhoz hasonlítjuk. Körülbelül 15—20 évi időköz választ el bennünket a két mű keletkezésétől s ez a nagy időköz azt mutatja, hogy Ráday már némi biztossággal kezdett mozogni ez új formákban. Szabad legyen idéznünk a haladás megbizonyítására az *Árpád kezdeté*nek első versszakát, mely Ráday reformját már egy lépéssel előbbre vitt fejlődésben mutatja:

Múzsám, kinél tört út már régen Pindus útja,
S tudod jól, hol fakad a szűzek rúgott kútja;
Sőt játszottál te is nádsípon verseket:
Végy már most trombitát, kezdj hangosb éneket.

Irj Árpádról: írd meg, hol volt első hazája:
S új honra vágyó nép vezérévé mint lett?
Beszéld el útjait, számláld elő, mit tett,
S hogy hódolt végre meg a négy folyóvíz tája.

Vessük össze ezzel azt az átdolgozását, mely kétség kivül ismeretes az olvasó előtt, a török ifjú énekét («Valál szerencse mindég hívem» stb. kezdettel), s vegyük még hozzá Gellertből való fordításait, kivált azt, mely így kezdődik: «Jó voltod Isten, fellyebb ér, Mint a felhők járása» stb., melyben már jó részben elég tiszta jambus lüktet: előttünk áll a nyugat-európai versforma Rádaynál úgy, a mint ő azt költészetünkbe oltotta.

Körülbelül abban az időben, midőn Ráday a mérték és rím összekapcsolásán, a strópha-szerkezet művészibbé tételén gondolkozott: a görög versformákkal is próbát tett. Kazinczy * nem tudja eldönteni, vajon Ráday egyszerűen füle után indúlt-e csak, melynek éreztetnie kellett vele, hogy «nyelvünk a görögök példáinak követésére alkalmatosabb, mint minden más új nyelv», vagy Sylvester példája után, a kit «a gondos deltophilusnak nem ismerni nem lehetett». Valószínűbbnek tartjuk, hogy a Sylvester bátor kezdeményét kívánta folytatni, melyet a XVII. században át úgyis többen követtek, ha szinte csak kísérletképen is.

A klasszikai költészetnek oly alapos ismerőjét, a milyen Ráday volt, kétség kivül nemcsak a tar-

* Id. műve 29. l.

talom gazdagsága vonzotta a szépség e kimeríthetetlen forrásához, hanem a forma tökélye is. Nem a belső formáé, mely annyira rokon a conceptióval, hanem a külsőé, mely a technikához tartozik. Amabban is folyvást fejlődött ízlése és művészi érzéke, mit levelei bizonyítanak legfőkép, de emebben is mind biztosabbá tette a gyakorlat, úgy hogy megjelent fordításaiban szinte egyenlő színvonalon látjuk a nyugat-európai formákkal tett kísérleteivel. A görög mértékben írt ismeretes versei valószínűleg későbbi keletűek.

Ráday ifjúkori művei; a melyek közül még négy—öt darab megvolt 1791-ben, halála után egyéb ismeretlen műveivel s nagy fontosságú jegyzeteivel a tűzbe kerültek ama, korában könnyen érthető álszégyenből, hogy azok a «tiszteletes öreg nevére későbbi verselőink dolgozásai mellett nem fényt, hanem homályt fognak vonni». Így hát csak Kazinczy följegyzésére vagyunk e tekintetben utalva, ki magától Rádaytól hallotta, hogy «ő a görög schémákat még nőtelen korában, 1740 előtt tehát, bátorkodott közénk áthozni». Hogy később e kísérleteket nem hagyta feledésbe jutni: annak bizonyságát a péczeli kastély nagy termének plafondján olvasható hexameterek mutatták egészen 1825-ig, míg t. i. a kastély nagy terme az akkori tűzvész áldozatává nem lett. Ráday ugyanis a hatvanas évek közepén Ovid *Metamorphosis*ának Picart készítette metszeteit festtette a plafondra s minden egyes jelenet alá egy-egy hexametert írt.

Például ama jelenet alá, melyben Phaëton térdepelve kéri atyját, hogy engedje lovait hajtani: ezt a hexametert készítette Ráday:

Többet kérsz Phaëton, mintsem próbátlan erőd bir.

A másik ajtó fölött Phaëton húgai sírdogálnak, s ezt a képet a következő sor kíséri:

Itt igazán bétölt, hogy bújárása bolondnak. stb.*

Talán nem tévedünk, ha azt véljük, hogy ugyanez időben kezdte Zrínyi *Ádriai Syrenáját* is hexameterekbe önteni Ráday. Ő maga csak annyit mond erre vonatkozólag, hogy még Mária Terézia korában hozzá fogott az átdolgozáshoz, de «foglalatosságai miatt csak a három első részt végezhette el».** Azonban kétség kívül a királynő uralkodásának nem utolsó éveit kell értenünk e bizonytalan megjelölésen, hanem az 1760-tól 1770-ig tartó időközt, Ráday életének e legmunkásabb szakaszát, mikor az 1764-iki országgyűlésen amúgy is némi népszerűségre tett szert. Az átdolgozás kezdő sorai így hangzanak:

Én, ki játszadozám ifjantan a szerelemnek
Édes verseivel s könyörületlen Violámnak
Büszke keménységét ostromlám énekeimbe':
Harczokat éneklek most már hangosb hadi verssel . . .***

* L. Rádaynak Kazinczyhoz 1790 ápr. 9-én intézett levelét. *Kazinczy F. levelezése* II, k. 57—59. l.

** *Kazinczy levelezése* I. k. 1890. 201. l.

*** Közölve a *Kazinczy levelezése.* I. kötetében. 202. l.

Nemcsak az itt idézett sorok, de későbbi éveiből ismeretes fordításai is mutatják, hogy Ráday nem volt tisztában a magyar prosodiával, mit korában Földi, később pedig Csokonai nem egyszer megróttak.* De hogy volt bátorsága a régi nemzeti versidomot hexameterrel fölcserélni: ez mindenesetre oly tény, mely Rádayt a klasszikai iskolának egyik legkorábbi hírnökévé avatja.

Harmadik nevezetes kísérlete Rádaynak az *Aeneis* fordítása, melyből egy mutatvány a *Magyar Músa* 1787-ki évfolyamában jelent meg s később némi javításokkal a Kazinczy *Orpheus*ában. Úgy tetszik, hogy e fordítással a klasszikai iskolát akarta mintegy ellensúlyozni, a mely megvetett mindent, a mi nem görög és római mértékben volt írva. Fiatalabb éveiben ő is szakított a magyar versidommal, de később mintegy küzdeni látszott jogaiért, mikor az új formák tetszetőssége mellett arról többé hallani sem akartak azok, kik a magyar ízlés fejlesztését irányozni kívánták. Az *Aeneis* fordítása nem kisebb merészséget mutat, mint a Zrínyi átdolgozása. Bizonyára ebben is franczia minták után indúlt Ráday, hol az alakhoz és tartalomhoz hű fordításnak legkevesebb hívei voltak akkor is, mint később. Ráday magyar alexandrinokban kívánta megszólaltatni a híres latin költőt s nem osztozott Földinek abban a felfogásában,

* L. különösen Földinek 1793. aug. 12-én Kazinczyhoz intézett levelét. *Kaz. lev.* II. köt. 306. l.

mely szerint a fordításnak követnie kell vala az eredetinek nemcsak tartalmát, hanem alakját is. Ráday maga is csak próbának nevezi e fordítást, melyet nem azért tett közzé, hogy az *Aeneis* fordításán buzgólkodók abba hagyják önszándékukat, mert «mentől többen fogják ezen nagy poétát fordítani, annál több hasznot remélhet abból nyelvünk», sőt igéri, hogy nem fogja tovább folytatni munkáját. Tehát csak példát kívánt adni, de oly példát, mely költészetünk történetében majdnem oly fontos, mint említett más nemű kísérletei. Álljon itt mutatványúl e fordításnak egy versszaka, melyet Ráday megjavított:*

Mondd meg, Músám, e jó ember mit vétheté?
Hogy útjának Junó annyi gátlást vete.
S mért forgott ollyan sok veszély közt élete?
Egy mennyei lélek ily bosszús lehet-e?

E fordítással kívánt áldozni Ráday ifjú emlékeinek és Gyöngyösi szellemének, a ki nyelvével és verselésével, könnyen folyó soraival és eleven színezésével oly mély hatást tett rá is, mint majdnem minden korabeli fiatal költőre.

Valóban Ráday előtt a régi költők közűl csak kettőnek volt igazi tekintélye: Zrínyinek és Gyöngyösinek. Márvány emléket akart nekik állíttatni angol kertjében s mindegyikre egy-egy hexametert

* Ráday levele Kazinczyhoz. Kelt 1791 febr. 14. *Kaz. lev.* II. köt. 163. l.

vésetni, a melyeket Kazinczy előtt föl is olvasott, de ez évek mulva nem tudta azokat följegyezni. Gyöngyösit ifjabb éveiben tanulmányozta, mikor még formaérzéke fejletlenebb volt, Zrínyit férfikorában magyarázgatta, fejtegette és tanácsolta olvasását mindenkinek, a kivel érintkezésbe lépett. Gyöngyösinek előbb épen oly bálványozója volt, mint később Zrinyinek. Az előbbit ő maga kivánta kiadni, életét megírni s a művek szövegét megjavítani. E munkát tőle várták az akkori írók. Ráday sokáig készült e munkához is, mint annyi máshoz, de itt is csak a szándéknál maradt. Azonban midőn Kovásznai Sándor vállalkozott a kiadásra:* folyvást biztatta, hogy a kiadás elé legalább előszót ír, de ez a szándéka is hajótörést szenvedett A méltánylat æsthetikai szempontjait azonban már ő kijelölte mind Gyöngyösit, mind Zrínit illetőleg, úgy hogy e tekintetben a mai felfogás először Ráday foglalta szavakba. És ez bizonyára előnyös színben tünteti föl művészi érzékét, helyes ízlését s a római és görög költők művein élesedett értelmi tehetségét, ítéletalkotó képességét, melynek leveleiben annyi szép bizonyságát olvassuk. Szóval: Rádaynak e felfogása, helyes szempontja mindenkép méltó a Kazinczy egyik mesteréhez, kinek ő annyit köszönhetett.

Mert mestere volt Ráday Kazinczynak sokka inkább, mint akármelyik más írónknak abban a korban. Nemcsak a híres ember, külföldi és hazai

* Levelei Rádayhoz. *Figyelő*. 1876. évf. 367—374. l.

költészetben jártas és fejlett ízlésű æsthetikus, nemcsak a roppant olvasottságú műkedvelő, a fordító, a levelező, a formalismus nagy híve, a külforma gazdagítója vonzotta a hasonlóan roppant fogékonyságú ifjú Kazinczyt, hanem az ember finom és gyöngéd modora, a férj példaszerűsége, az atya kegyessége, a jó barát hűsége s az alattvalók nemes szívű ura is. Soha sem felejtette el Kazinczy azt az órát, melyben 1772 ben, mint sárospataki deák, először látta Rádayt. Oly mélyen vésődött emlékébe minden, a mi e jó lelkű, nyájas mosolyú, már akkor a férfikoron túllevő, mindenki iránt leereszkedő, a gőgöt még nevéről sem ismerő embernek működését, nyilvános és magán-életét illette, hogy önkéntelenül is utánozta nemcsak nyilvános, írói pályáján, hanem a mindennapi életben is. Nemcsak költészetére, írói jellemének fejlődésére volt Rádaynak igen nagy hatása, hanem mint æsthetikuséra, mint tisztán nyelvművészére, mint az írók központosítójára, a nyugat-európai versformák művelőjére, sőt a művészibb ízlés követőjére is.

Mikor Kazinczy Pesten volt patvarián 1782. és 1783-ban: szabad idejének nagy részét Ráday körül töltötte. Ekkor ismerkedett meg szorosabban a nagy tekintélyű báróval, kinek e méltóságot épen ez évben adományozta József császár. Ráday nagy barátja lévén a színészetnek: ritkán mulasztotta el a színházba való menetelt. Kazinczy szorgalmasan eljárt vele a német előadásokra s itt

szokta Ráday neki és környezetének az előadás jóságát vagy hibáit magyarázgatni. Egyébiránt Kazinczy sokat hallhatott már róla S.-Patakon, Eperjesen, mindenütt, a hol a reformátusok legelőbbkelő embereit emlegették. Tudós tanárai bizonyára nem egyszer emlegették a «nagy tudományú» embert, a ki oly készséggel küldözgette könyvtárának legbecsesebb műveit a mult emlékeivel foglalkozó tudós tanároknak, papoknak s mindenkinek, a ki csak hozzá ily kérelemmel fordult. Mert Rádaynak még az akkori lanyha szellemi élet mellett is híre volt az országban mindenütt, a hol a könyvvel való foglalkozás némi becsületben részesült. A ki oly gazdag könyvtárnak volt birtokosa, mint Ráday s a ki annyi tudóst ellátott forrással, útmutatással, jó tanácscsal: nem lehetett ismeretlen épen Sáros-Patakon, az akkori tudományos életnek egyik fészkében. Kassán, Győrben, Komáromban, Kolozsvárott, Pesten és Bécsben, hol az irodalomnak habár csak parányi középpontja is volt, mindenütt ismerték a Ráday Gedeon nevét, nemcsak mint tudósét, hanem mint versszerzőét is. Sőt aligha állítunk valótlant, ha azt véljük, hogy a mennyire Mária Terézia uralkodásának két utolsó tizedében s József császár alatt az irodalom valakit híres emberré tehetett: Rádaynál alig dicsekedhetett akkor bárki is előbbkelő s tiszteltebb névvel. Pedig Rádaynál kétség kivül nem egy nagyobb tehetség működött a nemzetiség erősbítésén s művelésén. Mégis ő hozzá

fordultak a korabeli tudósok és írók új terveikkel, ha akár valami központosító közlöny megalapításáról volt szó, akár valamely kiválónak tartott munkának kellett kiadót keresni. Még «az erősen megromlott nyelv ékesítésére s megerősítésére» is tőle vártak segélyt.* Nála kopogtatott Bod Péter, hogy más nemzetek példájára «valami literata societast» kellene fölállítani; tehát a tudós társaság eszméjének kivitelét tőle várták először. Az ő tekintélyének ægise alatt kívánt Bod Péter egy jó magyar grammatikát összeállítani s a régi historiás énekekből egy szemelvényt szerkeszteni, a melyben deák vagy más idegen szók nem fordulnak elő, hogy a zagyva nyelv hajdani épségébe visszaállíttassék. Bod Péter keserűen panaszkodik előtte, hogy már a parasztok is deák szókkal élnek s a magyar nemes ifjak, a kik a katonaságtól hazakerülnek, megtámadják a nyelv tisztaságát. «Az Isten tehetséget adott a Méltóságos Úrnak — írja Bod Péter** — azokból a Heltaitól régen kiadott versekből, a melyeket kedvesebbeknek vehetne ítélni, nyomtattatna ki a Mélt. Úr Budán, vagy a hol helyesnek ítélné, hogy az afféléknek olvasásokkal egyenesednének a megdeákosúlt s francziásúlt szólások módjai».

Rádayban kevés önbizalom egyesült a tekin-

* L. Bod Péternek 1756. febr. 20-án hozzá írt levelét. Figyelő, 1876. évf. 175. l.

** Id. levelében. 176. l.

télylyel, de emberismerete elég éles és szilárd volt, hogy a hozzá közeledő fiatal tehetségek legkiválóbbjainak tervét felkarolja és segítse a kivitelre. Hozzá nyujtották be a kezdő írók szárnypróbálgatásaikat, mint később Kazinczyhoz. S az ő ítéletétől nem igen volt fölebbezés. E tekintélynek egész tudata megvolt Kazinczyban, midőn hozzá közeledett. «Templomi érzés» fogta el — mint maga beszéli, — valahányszor Rádayt színről-színre láthatta. S dicsvágya nem ismert fényesebb jutalmat, mint Ráday javalását megnyerni. Legelső kísérleteit nem tekintve, a későbbieket, míg Ráday élt, mind az ő bírálata alá bocsátotta. Tőle várta a hibák igazságos felfödözését s azt a bátorságot, mely a leplezetlen kimondás követelménye; pedig nyomtatásban egész addig bajosan ismerte Rádaynak egyetlen művét is. Mindez nemcsak abból a tapasztalatból magyarázható, melyet Kazinczy a vele való társalgásból szerzett, hanem abból a tekintélyből is, melyről az előtt hallott, mint sárospataki deák és juratus.

Első nagyobb művét, a Gessner fordítását, hozzá küldte először bírálatra s csak azután Bárócyhoz, kit mint stilistát követendő példányúl tekintett nemcsak ekkor, de mondhatni egész életében. «Minekelőtte közhelyen jelennék meg a Gessner idylliumainak magyar fordításával, — írja hozzá Kazinczy (eddig ismert) legelső levelében *—

* *Kazinczy F. levelezése.* I. k. 77. l.

szükségesnek látom, hogy megítélésére oly bírót válaszszak, a ki hibáit érzékeny fülekkel s szemekkel érezze, és a ki azokat nékem egész szabadsággal tudtomra adja. *Nagyságodon kívül nem ismerek senkit, a ki kívánságomat teljesíthetné, valamint más részről nincsen senki, a kinek inkább kívánnám hallani javallását* s innen eredett az a bátorságom, hogy azon tudósításomnak, a melyet ezen fordításnak elibe akarok tétetni, a Nagyságod nevét homlokára függesztettem.»

Ráday a szerető atya kegyességével fogadta Kazinczyt már az előtt is. Most, hogy őt kérte föl kritikusának az ifjú író, kiről Ráday minden vele érintkezésben levők közt legvérmesebb reményt táplált, szinte áradozó örömmel teljesítette az elfogúlatlan kritikus tisztét, hogy üdvözölje a jövő nagy íróját, kinél «maga sem tudta volna jobban azt a nehéz feladatot megoldani», melyre Kazinczy vállalkozott. Ha magát nem ismerte volna: ez a bizalom «felfuvalkodást is okozhatott volna benne» — mint naivan megvallja. Kazinczy szabadságot adott neki, hogy ott javítson művén, a hol akar s Ráday nem mert élni e szabadsággal, holott a hozzá hasonló ügyben forduló írók műveit, Arankáét, Darvasét, Édes Gergelyét alapos javítás alá vette. De észrevételeit nem hallgatta el. A legfinomabb szóárnyalati különbségekre is figyelemmel volt. Például a «víg nyájaskodás» helyett *tréfa* kitételt, a «hozott a szerencse Mycon» helyett a magyarosabb *Isten hozott, Mycon!* kife-

jezést stb. ajánlotta.* S a mi fontos, e javítások nagy részét Kazinczy mind a legnagyobb készséggel fogadta el. A munka egészben véve rendkívül megnyerte Ráday tetszését. «Különösen kedvesen vettem — írja Ráday — hogy az Úr velem közleni méltóztatott Gessner munkáinak valósággal szép fordítását, mely eránt minden hízelkedés nélkül írhatom, hogy még felette kevés fordításaink vannak, a melyeket ehhez hasonlíthatnék. Ugyanis sok helyeken fordításnak sem vélné az olvasó, hanem eredeti munkának tarthatná.»

Kazinczy el volt ragadtatva a nem remélt fogadtatástól. Egyszerre írónak képzelte magát s homlokán érezte égni az ihlet melegét. Hat esztendei fáradsága, éjjeleinek álma, napjainak örökös munkája jutalmat nyert. «Íme — kiált fel egész lelkesüléssel — annak a keze teszi homlokomra a repkénykoszorút, a kitől azt egyedül óhajtottam elnyerni, s már most félénkség nélkül, sőt erős bizalommal jelenek meg hazám előtt, mert Nagyságodnak javallásával bírok; e' pedig igaz érdem.»

Talán Ráday elismerő bírálatából lehet megmagyaráznunk, hogy e művét annyiszor átdolgozta Kazinczy; hogy a mi a kezdő író geniusát felbáto-

* Látható ez észrevételek jegyzéke a Kazinczyhoz 1786 márcz. 21. írt levelében. U. o. 96—100. l.

rította, az a hosszú pályát megfutott aggastyánnak is kedvencze maradt, melyet kora minden valamire való emberének elküldött még kéziratban, mikor egy-egy részét újra átjavította. Ebből kell magyaráznunk, hogy innentől logva, tehát körülbelül hét évig, pályájának első felében, egyetlen sort nem tett közzé, a minek valami jelentőséget tulajdonított, míg azt Rádaynak be nem mutatta. S végre ez indokolja azt, hogy első nagyobb művét Kazinczy Rádaynak ajánlotta. Ez az ajánlat Kazinczy egész pályájának jelentőségébe bele hagy pillantanunk s mintegy előttünk áll a későbbi korszakalkotó Kazinczy. Elpanaszolja fáradozását, azokat a szinte leküzdhetetlen akadályokat, melyek minduntalan megakasztották munkájában, mikor az érzés finomságát és gyöngédségét, mikor az árnyalatok erejét és báját, a nyelv jellemzetességét és fordulatait akarta visszaadni magyarúl. A hosszas munkát öngyakorlatból végezte s nem volt szándéka azt közzétenni. De a Báróczy példája fölébresztette dicsvágyát.

Másfelől pedig «annak a nagy seregnek dühösségén támadott boszankodása, a mely megrészegült bacchansok módjára vette körül a magyar Helikont», tüzelte a föllépésre. Ráday magasan fölülállt e kárhoztatott seregen s úgy nézte Kazinczyt is, mint a ki az ő kezdeményét fogja diadalra vinni a költészetben és prózában egyaránt. Kazinczy e kiválasztottjának födözi fel munkája gyönyörét és tapasztalatát. Nem a közönségre hivat-

kozik. Avval ő már most sem törődik, mint pályájának későbbi szakában. De Ráday kedvező ítéletéből szabadságot vesz, hogy megrója azokat, a kik mindent magyarúl erőlködnek kifejezni s elfeledik megfontolni, hogy az «új elnevezés által nem veszt-e az értelem, az energia, az idiotismus». Nyelvünk készületlensége, darabossága, a nyugati nyelvekkel való atyafiatlansága miatt a legnehezebb munka hű fordítását nyujtani a költészetnek magasabb nemében. Pedig erre kell fordítani minden erőnket, mert mi még mindig *csak* kezdjük a magyar nyelvet csinosítani.

Ezt nemcsak maga érezte Kazinczy, de a Ráday tanításaiból is tuda. Ráday számtalanszor beszélt neki e készületlenségről s épen azért csendes és megfontolt haladást ajánlott. Kazinczy dicsekedve említi előképeit: Zrínyit, Gyöngyösit, magát Rádayt, Báróczyt, Orczyt, Barcsayt, Telekit stb., de egyszersmind kénytelen megvallani, hogy példányképeitől eltérve: csak a jó hangzásra hallgatott, a «külső nemzeteket választotta vezérül, széltében élvén az idegen szókkal, a hol ki nem kerülhette, míg helyettök ugyanily értelmű magyar eredetűt s hangzásút nem talált». «Te ítéld meg — írja az ajánlatban — mennyire értem el végemet: énnékem mindegy, mind más esetre megnyugtatásomra fog válni, hogy egész erővel igyekeztem meghaladni magamat.»

Íme a tanítvány merészsége, a mely mesterének hasonló, bár más téren tanúsított, bátorságán

izmosodik meg: de a merni tanulást, a régivel való szakítás készségét, az új irány keresésének lehetőségét s forrását Rádaytól kölcsönözte nagy részben.

Könnyen elképzelhetjük, mennyire önmagát látta Ráday ifjú tanítványának e törekvésében s mennyire rajta volt, hogy annak a kezdetnek, mely a vers technikájában az ő nevéhez van csatolva, Kazinczy legyen folytatója s ha lehet, művészivé emelője. Kazinczy egyforma kedvvel fordul az ó-klasszikai és nyugat-európai költészet tanulmányozásához, sok tekintetben megint a Ráday példái s útmutatása nyomán. Ugyanakkor, midőn Horácz és Anakreon műveivel tesz próbát a fordításban: másfelől Klopstock, Wieland, Goethe és Lessing felé fordúl, s újra Rádaytól kér tanácsot, felvilágosítást s bírálatot. Annyira megbízik a Ráday műérzékében, nemes ízlésében s ítéletének helyes szempontjaiban, hogy véghez viendő szándékát is jónak látja először Rádayval közleni, hogy így annak a tekintélye támogassa már munkája közben. A kész műről aztán soha el nem mulasztja Ráday észrevételeit kikérni.

Az ó-klasszikai és nyugat-európai költészet iránya forrongásban tartják Kazinczyt, de mintha ez utóbbihoz szívesebben hajlanék, mióta egy művét a *Boldog bolondoskodást* Ráday, legalább külső formájára nézve, elismeréssel tüntette ki, s mióta Ráday a verslábak tisztaságát a német és franczia példák után alaposan megmagyarázta

neki.* Földi János, ki ez időben a görög költők tanúlmányába temetkezett, rossz néven vette Kazinczytól, hogy mind jobban közeledett a nyugateurópai formák műveléséhez s mint mondá, szinte félt már hozzá tanácsért fordulni, mióta Kazinczy a görög és római költőkkel mindinkább felhagyni látszott. Kazinczy maga is érezte, hogy a két irány közűl az újabb kezd mind jobban emelkedni, s mikor az *Orpheus*nak egyik füzetében jobbára mértékes rímes verseket közölt, mintegy maga is visszaijedt ez irány túlkapásaitól.

E mellett a fordításnak abban a nemében, a melyet imitatiónak neveztek akkor, s a melyet most átdolgozásnak mondhatunk, szintén a Ráday példája után kezdett Kazinczy próbákat tenni. Ismeretes múlt századbeli irodalmunkban e sajátságos műfaj, mely minden először megmozduló irodalomban ismétlődik. Ismeretes Simainak e téren való szerencséje s a szinész átdolgozók sikere, melyről mostani mértékkel ítélni legalább is nagy elhamarkodottság. E műfajnak egyik legszaporább művelője Ráday volt. Mechmet énekének átdolgozását már említettük. Ezen kivűl Ráday a Vergil ecclogáit is ilyformán kívánta megmagyarosítani. Alexisét *Szép Rózsi* néven tette közzé az *Orpheus*ban. Csak a nevek magyarok s a hely színe hasonlít némileg a magyar viszonyokhoz, de az egészben

* 1791 febr. 14. írt levelében. Kaz. lev. II. k. 166. 167. l.

lehetőleg ragaszkodik az eredetihez. Így dolgozta át Metastasiónak egy kis dalát, már Kazinczy sikerült fordítása után, s nem habozott megvallani, hogy «meg is szaporította a maga gondolatival», a mi nem igen válik előnyére a fordításnak, mert az eredetinek kerek conceptióját egészen elrontja.*

Hozzáfogott Ossian egy részének fordításához is, az *Evirallá*hoz, melyben, mint mondja, hű nejét kívánta megsiratni s neki mintegy emléket állítani. Valóban ha a következő sorokat olvassuk: önkéntelenül is ugyanerre a gondolatra jutunk, ha nem ismerjük is Ráday határozott kijelentését. E panaszos hang, a melyen a folyvást sajgó szív megszólal, inkább Rádayé, mint Ossiáné. «Árnyékozatok homályosítják az én lelkemet, — írja Ráday a fordítás végén, — de olykor mégis a régi énekeimben való gyönyörködésnek sugári elmémet megvídámítják s valamicskét enyhítik keservemet. Énekesek, készítsétek el az én síromat, s az én kedves szép Evirallám mellé tégyetek; s ha az esztendők forgása visszahozza a tavaszt a mi halmainkra, énekeljetek egy emlékeztető éneket a valaha híres kónai bárdus dicséretére. Magasztaljátok Ossiánt, a ti szenvedő barátotokat!»**

Kazinczyra ez irány nem tett ugyan tartós ha-

* L. 1790 ápr. 9. írt levele mellett. *Kaz. lev.* II. köt. 60 61. l.

** *Orpheus.* I. k. 123. 124. l.

tást, de ismeretes, pályájának első felében mily gyorsasággal dolgozta át egymásután *Hamlet*et, *Emilia Galotti*t, *Miss Sara Sampson*t stb., hogy a legideillőbbet, a *Bácsmegyei levelei*t, ne is említsük.

Fontosabb ennél Kazinczy æsthetikai nézeteinek ez időbeli megszilárdulására az a hangosan tiltakozó szó, mely a leoninus verseket a művelt ízlés nevében tűzre kárhoztatta. Mindenesetre érdekes jelenség, hogy annak kellett az elharapódzó új irány ellen tiltakoznia, ki a mérték és rím egyesítését először kísérlette meg költészetünkben. Versben és prózában egyaránt küzdött ez ízléstelen kettős nyűg ellen s oly mételynek tartotta, mely a magyar költészet jövőjét fenyegeti. Két szócska parancsától vélte függeni a költői gondolatot, mely megköti az értelem szabad működését. Kazinczynak már föllléptekor panaszkodott Gyöngyösi János ellen; elárulta a titkot, hogy verset is írt ellene, de úgy, hogy senki se tudja, ki ellen szól az ismeretlen tiltakozó hang. Majd a *Magyar Museum*nak mindjárt 2. füzetében közzé teszi *Dieneshez* czímmel s megmagyarázza, mi okozza, e sok pipere melletti értelmetlenséget.

— — — Higyjed, valaki maga versét
Kelletinél feljebb szereti czifrázni, az úgy jár,
Mint amaz orczáit vakoló dámácska, ki mentűl
Több pirosítóval keni képét, annyival ocsmányb;
Vagy mikoron valamely kerekét lekötöd szekerednek,
Nem forog az, csak csúsz s a többi se jár szabadossan.

S végűl felsóhajt:

Istenem! e mételyt hárítsd el a magyaroktól.

Örömmel üdvözli Baróti Szabót, ki *Verskoszorú*jának előszavában szintén keményen kikelt a leoninus ellen s innentől fogva Ráday őt barátságával tiszteli meg.

Legkörűlményesebben azonban Édes Gergelynek magyarázta meg, miért kell a leoninus verseket kárkoztatni minden művelt ízlésű embernek. Néhány XII. és XIII. századbeli latin leoninus verskötetet küld Édesnek, a következő sorok kíséretében: «Ezekből fogja láthatni jó uram, hogy ámbár némely magyarok azt tartják, hogy ezen versnem a magyar nyelvnek legfőbb tökéletessége s olyan nagy dicsősége más nyelvek felett, hogy már non plus ultra; láthatni fogja . . ., hogy mi ezen versnemben is sokkal fölűl vagyunk haladva a deákoktól és hozzájok képest csak kezdők vagyunk, akár ezekben a szépen folyó értelmes beszédet, akár a válogatott rhythmusokat, melyek épen nem akadályai a világos értelemnek, tekintsük; mégis ezen versnem minden jó ízlésű tudós emberek előtt contemptusban van. Így hát ha árnyékai sem lehetünk is abban a deák versszerzőknek, nincs mit kevélykedjünk benne.»*

Édes Gergely Rádayhoz fölebbezte a Kazinczy véleményét. Mert Kazinczy már előbb szakasztott

* 1792 márcz. 30. kelt levelében. *Figyelő*, 1880. évf.

így nyilatkozott neki a leoninusokról,* miből természetesnek kell találnunk, hogy a józan ízlés mellett ezt a nézetet Kazinczy mindenestűl Rádaytól örökölte.

Kazinczy, mikor Édest meg akarja győzni ez irány tarthatatlanságáról: egyenesen Rádayra hivatkozik. Tartózkodás nélkűl mondja ki Kazinczy véleményét, mi az *Enyelgések* írójának nagyon zokon esik. A leoninusokat a barbarismus jeleinek tartja, mert hiszen a «legostobább századokból s a legostobább teremtések kezei közűl veszik eredetöket». Szenvedhetetlen előtte ez a «gyermeki pipere», ez a «gyermeki pattogtatás». Ezt tartja Ráday. De ez nem elég.

Kazinczynak már ekkor szokása volt általános, összefoglaló véleményt mondani speciális esetről is, mi nála a gúnynak egy nemévé vált. «A hol ez a szerencsétlen neme a poesisnak — írja Kazinczy — kedvességben vagyon, ott az æsthesisnek hajnalló sugarát sem lehetett még látni. Gyöngyösi úr ezeknek írásokban felette szerencsés; de minekelőtte neki csak egy poémácskáját is olvastam, készebb vagyok akármely barbarus gondolkodású theologus munkáját végig olvasni.» Kazinczy elárulta egyúttal a titkot, — nyilván, hogy Ráday tekintélyével födözze önállítását, — hogy a *Dieneshez* című verset Ráday írta s egyenesen

* 1791 aug. 17. levelében. *Kazinczy lev.* II. k. 222. l.

Gyöngyösi ellen. Kazinczynak ebbeli gondolkodása szinte kézzelfoghatólag Rádayra mutat, mint mesterre.

Épen így Rádayra vall Kazinczy æsthetikai izlésének egy más iránya is, mely még fontosabb. Értjük a Zrínyi híres művének méltánylatát. E tekintetben irodalomtörténet-íróink véleménye csak a valószínűség határáig jutott Kazinczyt illetőleg; de bátran kimondhatjuk egész bizonyossággal, hogy a *Szigeti Veszedelem* olvasása, tanúlmányozása, majd később kiadása egyenesen a Ráday hatására vezethető vissza.

Ismeretes, hogy Ráday sokat foglalkozott ez epos átdolgozásával, s nem győzte szépségeit dicsérni a körébe gyűlő ifjú íróknak. Tudjuk, hogy először hexameterekbe kivánta önteni az epost, de csak a bevezetéssel készült el. Később prózában dolgozta át egy pár énekét, mert nem tudott belenyugodni Zrínyi hibás verselésébe, mely sértette finom érzékét. Nem a nyelvét tartotta élvezhetetlennek, hanem verssorait, melyek sokszor megvetnek minden cæsurát és rímet. Utasítást adott, mikép kell olvasni az eredetit. Nem a sorok végződései, hanem az értelem nyugpontjai szerint s akkor valódi élvezetet meríthetünk a remek műből. Ha nyelvét tartotta volna hibásnak, nem ragaszkodott volna sok helyen szinte minden változtatás nélkül az eredetinek jellemzetes, régies kifejezéseihez. Ő csak az alexandrin cæsurátlansága miatt zúgolódott, mit nem csodálhatni a Gyön-

gyösi műveinek oly alapos ismerőjén, mint Ráday volt.

Talán nem érdektelen ezt különösebben is kiemelnünk, mivel irodalomtörténet-íróink e tekintetben némi téves nézetben vannak, holott Rádaynak Kazinczyhoz írt egyik levele világosan támogatja véleményünket. *

E levél nagy mértékben fontos annak a hatásnak vizsgálatára, melyet Kazinczy Rádaytól nyert. Rádaynak egész æsthetikai gondolkozására világot vet s mutatja, mily tényezők segítették Kazinczy írói jellemének megizmosodását. A szóban forgó tárgyról ezeket olvassuk Ráday levelében: «Írja az Úr, hogy Zrínyi olvasására az én dicséretemből vágy; nem tagadom én azt, hogy én ezt a versszerzőt felette nagyra becsülöm és majd minden poétáinknak eleibe teszem. Úgy reménylem, hogy egyet fog ebben velem itélni minden, valaki ezen eleve való itélettételektől megszabadúlhatott; hogy 1. meg ne ütközzön a rhythmusokba, mert ezekre kevesebbet vigyázott Zrínyi, mintsem a válogatott szókra és a dolognak eleven kirajzolására; 2. meg ne ütközzön abban is az olvasó, hogy ő tizenkét syllabájú verseiben nem tartotta meg a hatodik syllabán a hemistichiumot mindenkor, hanem azt olykor a hetedik, sőt néha más syllabákra is általvitte. Ugyanis úgy látszik, hogy ő ezt nem hibából

* Kelt 1788 jan. 2. *Kazinczy F. levelezése.* I. köt. 157—160. l.

cselekedte, hanem szántszándékkal, részszerint, hogy az által az affectust nagyobb mértékben adja ki, részszerint, hogy a verseiben nagyobb varietas légyen, és így a monotoniának elkerűlése által a versnek szépsége is nevekedjen.»

Aztán védelmébe veszi Kónyit, a kit a naiv előadásban abban az időben a legjobb elbeszélőnek tart. E nézetében már nem osztozik Kazinczy, mindvégig szánalommal néz a «Magyar haza együgyű hadi szolgájá»-ra, talán épen azért, mert méltatlannak tartott bárkit is a Zrínyi átdolgozására önmagán kivűl. Mert Kazinczy szintén megpróbálkozott az epos átírásával, de szintén csak a kezdetnél maradt. Magának Rádaynak művével sem lehetett megelégedve, mert leveleiben soha sem nyilatkozik ez átdolgozás értékéről. Ellenben azt megvallja, hogy a török apród éneke őt is egy dal írására ösztönözte, mint Rádayt a stanzákéra. Ebben találkozott össze a mester és tanítvány s művök élénken jellemzi a pályája vége felé közelgő s a kezdő írót.

Még egy fontos nyilatkozatáról kell Rádaynak megemlékeznünk, mielőtt Ráday közvetlen hatásával végeznénk.

Tudva van, hogy Barczafalvi Szabó Dávid, részint mint a *Magyar Hirmondó* szerkesztője, részint mint a *Szigvárt* fordítója, először próbált nagyobb mértékben új szókat alkotni. A használatban levő nyelvet ő is szűknek tartotta épen a társalgás hangjában s minden áron magyar szóval

kívánta pótolni az addig közkeletű idegen szavakat. Kazinczy ez irányt tökéletesen elitélte, mint föntebb említettük, s Rádayhoz fordúlt, hogy kikérje véleményét ez ügyben is. Ráday tartózkodás nélkül elmondta, mit kell tartani a «mostani új szókoholókról», és feleletében mintegy dióhéjban kijelölte Kazinczy pályájának legcardinalisabb vezérelveit, még pedig oly világosan, hogy kétség sem fér hozzá, mikép Kazinczy e jegyzéket alapos megfontolás és tanulmány tárgyává tette. Ráday betegségnek tartja a Barczafalvi Szabó «mesterség űzését», a mely nem használt semmit. Az ily «új szóknak monstrumjai» nem bővítik a nyelvet. Mikép lehet hát új szókat forgalomba hozni s azokkal a nyelvet bővíteni? Erre nézve a következőleg nyilatkozik föntebb idézett levelében: «Nem vagyok én azon értelemben, hogy új szókat teremteni ne lehessen, *ha újabban folyamatba hozzuk vagy az ezelőtt kétszáz esztendővel szokásban levő s már feledékenységben ment szólások módját;* vagy pedig *a magyar nyelvnek analogiájával megegyező új szókat faragunk*; vagy ismét *a más nyelvekből már bévitteket és ösmeretseket megmagyarosítjuk;* vagy pedig még *a be nem vitteknek magyar végző hangot adunk*». Ime mily józan felfogás nyilvánúl e sorokban s menynyire magokban foglalják a későbbi mester törekvésének és eszközeinek alapelemeit.

Nem kis hatással volt Ráday a kezdő írókra s így Kazinczyra is, hogy műveiket közzétenni segí-

tette, előfizetőket szerzett az újonnan megjelent munkáknak s maga is több példányra előfizetett. Félig tehát Mæcenas-forma szerepet is vitt s ebben kevésbbé volt válogatós. Nemcsak a Kazinczy és társai műveinek szerzett kiadót: hanem Édes Gergely epigrammáinak és dalainak is. Sőt az akkor feltünt Molnár Borbála költői műveit is ajánlkozott a megjelenhetésre segítni. Ilyenkor néha szíves tanácsokkal látta el az illető írót, s e tanácsok újra élénken tanúsítják művelt izlését, formaérzékének fejlettségét s felfogásának helyes szempontjait. Hogy csak egy példát hozzunk fel Kazinczyn kivűl, idézzük az Édes Gergelynek adott tanácsait, melyeket több levelében ismételt. «Legfőbb tanácsom az — írja Ráday — hogy az úr ne a munkái sokaságában, hanem azoknak magokat megkülönböztető jóságában helyheztesse jövendőbeli, azokból reménylhető hírét és nevét. Ugyanis ha a valóságosan jók között csak egy közönségesebb találkozik is, a többinek is, nem lehet kimondani, a mennyi kárt tesz. . . . A mely versíró magának hírt akar szerezni, annak azon kell igyekezni, hogy magát a legjobb munkáiból ismertesse meg.» * Ezért volt ő szigorú bírája önmagának, ezért javítgatott folyvást önművein, miben Kazinczy, mint tudjuk, hűséges követője volt.

Annak a mozgalomnak, melyet Kazinczy, Bacsányi és Baróti Szabó a *Magyar Museum*mal

* 1792 jan. kelt levelében. *Figyelő* 1880. évf.

megindítottak, szintén Ráday volt mintegy a védnöke. Ő hagyta helyben előszavát, czímét; ő hozzá küldték a közlendő darabokat; ő gondoskodott revisorról, szerzett vagy javasolt új műveket a kiadásra, gyűjtött előfizetőket s küldözte a példányokat Erdélybe. Ő előtte nyilatkoztak az előfizetők a vállalat értékéről, sikereiről vagy árnyoldaláról. Legtöbb művét maga is ebben közölte Ráday. A három szerkesztő, mihelyt az eszmét először megpendítette: azonnal Rádayhoz fordúlt a kivitel iránt s Ráday örömmel üdvözölte a szándékot. Baróti Szabó mindjárt a második füzetben meg is énekelte, jóllehet Ráday tiltakozott mind a magasztalás szokatlan módja, mind pedig az ellen, hogy őt *társuknak* tekintsék.

Még jobban tiltakozott az ellen, hogy Anakreonból való fordításait a saját neve alatt tegyék közzé. Egészen idegen betűket használt művei alatt, (A. J. vagy N. Y. jegyeket), hogy annál elfogúlatlanabb kritikát halljon. Ez az eljárás természetesen zavarba hozta a szerkesztőket, a kik nagyon érthetőleg Ráday nevét föl is akarták használni. Kazinczy a legmelegebb bizalommal kérte ez elhatározásának megváltoztatására, de Ráday hajthatatlan maradt, minek okát nemcsak a Rádaytól felhozott indokban kereshetjük, hanem holmi balvéleményben is, mely szerint egy bárónak, vagy később grófnak, főleg pedig idős embernek, nem lett volna ildomos eljárás, ily irodalmi mozgalomban tényleges szerepet játszani. Nem

hiszszük, hogy ő maga vonakodott volna teljesíteni a szerkesztők kérését; nagyon valószínűnek tartjuk, hogy az ifjabb Ráday Gedeon keze játszott e dologba, azért hányta tűzbe édesatyja minden kéziratát. A ifjú gróf neje sokszor szemére hányta ipának, hogy könyvre költötte minden jövedelmét s ez mindig haragra lobbantotta Rádayt, minek egyszer Kazinczy is szemtanúja volt. A szerkesztők azonban gondoskodtak róla, hogy lapjok minden olvasója tudja, ki rejlik a betűk alatt s mikor Ráday ennek hírét vette, újabb idegen betűk alá rejtőzködött.

Ez a kissé gyorsabb érverése irodalmunknak Rádayt is kettőzött munkára ösztönzé, jóllehet már jóval túl volt a hetven éven. A mint ő kortársaira hatott, úgy hatott Rádayra viszont a fiatal írók munkakedve, erős önelhatározása, lelkesülése. Titkára alig győzte írni leveleit egymásután. S a munka csak szaporodott, mikor Kazinczy az *Orpheus*t megindította. Kazinczy minden füzetben több darabját kívánta közleni Rádaynak s ez készséggel felelt meg a belé helyezett bizalomnak, melyet egész mértékben megbecsült, noha a czím ellen kifogása volt. «Én — úgymond — ha valamely gyüjteményt akarnék kiadni a kiesebb tudományokba, azt csak *igyekezők gyüjteményének* nenezném; sőt ennél még az abban munkálódó társaságnak is szebb és alázatosabb nevet adni nem tudnék, mint ha azt *igyekezők társaságának* hívnám; ugyanis minket magyarokat, mint

még csak kezdőket, leginkább illethet az ilyen név.» *

Kazinczy osztozott e véleményben, azonban a németek példája nagyobb vonzó erőt tett rá, semhogy ily szerény czímmel beérte volna. Kazinczy a verseken kivül másnemű művek készítésére is folyvást ösztönözte Rádayt. Verset eleget közölhetett ifjú barátaitól is, de irodalomtörténeti értekezéseknek mindig híjával volt. Csak ő maga közölt irodalmi hírt s ez a mező egészen parlagon maradt ez akkor rendkivül nevezetes folyóiratban. Ráday megigérte, hogy legalább bibliographiai jegyzéseket közöl, de szándékát napról-napra halogatta. Két-három levelében sürgeti Kazinczy az igéret beváltását, még akkor is, midőn az *Orpheus* napjai már meg voltak számlálva. Egyik levelében ezeket olvassuk: «A régi magyar írók eránt való igéretét a Mélt. Grófnak örvendezve fogadtam el. Régen óhajtottam ezt. Kérem alázatosan: méltóztassék annak kidolgozását ne halasztani; senkitől sem várhat az eránt tökéletesebb tanítást a haza, mint attól a fiától, a ki azon felül, hogy minden nemeiben a tudományoknak, nevezetesen a poesisnak legjáratosabb, a magyar íróknak alig ismert munkáit bírja is». ** A sok készülődés után végre csakugyan közölte Ráday a Szenczi Molnár

* L. Kazinczyhoz 1790 febr. 1. írt levelét. *Kaz. lev.* II. köt. 21. 22. l.

** 1791 márcz. 13. írt levelében. U. o. 178. l.

zsoltár fordításainak egyik legkorábbi kiadását bibliographiai szempontból s bizonyosan még más fontos jegyzetei is voltak a magyar költészet történetére vonatkozólag, a melyeket nem kevésbbé sajnálhatunk, hogy elvesztek, mint egyéb műveit.

Az *Orpheus* iránt Ráday épen oly buzgó törekvéseket tanusított, mint előbb a *Magyar Museum* iránt. Ő volt Landerernél a közbenjáró, sőt félig maga a szerkesztő. Azonban sem Kazinczy fáradozása, sem Ráday buzgalma nem tudták megmenteni a vállalatot a bukástól, mit Ráday már csak néhány hónappal élt túl.

1792 aug. 6-án végezte be csöndes, de irodalmunkra jótékony hatású életét. «Mintegy három napig tartó szenvedhető erőtelenkedései után — olvassuk Lukács István halotti beszédében* — vasárnap éjszaka tizenkét óra tájba olyan szép és csendes halál által szólította ki Isten őtet a világból, a melynél szebbet és csendesebbet nem lehet egy keresztyén kegyes Istenfélő embernek Istentől kivánni. A kik körűlötte voltunk, mindnyájan szemeinket szűntelen rajta tartottuk, mégsem vehettük észre, mikor vála meg nemes lelke testétől». Baróti és Virág elegiákat írtak halálára. Bacsányi pedig néhány szóval irodalomtörténeti fontosságát fejtegette. «Ő volt — írja Bacsányi — hazánk főbbrendű fiai közűl legelső, a ki nemzetünk felserkentésére tárgyazó igyekezeteinket meg-

* M. N. Muzeum könyvtára. Q. Hung. 617. sz.

kedvelvén, már ez előtt négy évvel közénk állott olyan időben, midőn sok nagy születésű magyar — szomorú emlékezet! — magyar lenni s magyarul beszélni átallott». Ráday és Orczy életöket a nemzeti nyelv kimüvelésére fordították, ők «szereztek a magyar Helikonnak becsületet», ők «serkentgették a szunnyadozókat veszedelmes álmukból».

Bizonyára azonban Kazinczy vesztett benne legtöbbet. Pályájának iránymutatóját, valóságos mentorát, atyai barátját s mindvégig híven szerető tanácsadóját, mesterét. Némcsak mint sokat olvasott «tudóst» és könyvgyüjtőt bámulta Kazinczy, de a magán ember szeretetreméltó gyöngeségei is mintegy önkéntelenül vonzották.

Senki sem használta föl akkoriban bölcsebben a nyugalmas életet, hogy a közszellemet gyarapítsa, * mint Ráday és senki sem volt alattvalóinak elnézőbb, béketűrőbb, kegyesebb ura, mint a folyvást könyvei közé temetkező, nyugodt lelkű, nyájas mosolyú gróf. Kazinczy ifjúságának legszebb emlékei közé sorozza évek mulva is a vele töltött napokat s még magán életében is sok vonást tud majdan életírója kimutatni, a melyeknek eredete Rádayra vezethető vissza. Ő is épen oly jóakarója volt alattvalóinak, mint mestere, épen úgy elnézte apró tévedéseiket, épen úgy igyekezett írótársain segíteni, mint Ráday. Ő is be-

* L. Oratio piis manibus ill. com. Gedeonis à Ráday. Ab Io. Jul. Gabelhofer. 1792.

csűlte az emberi méltóságot és az egyéniség értékét nem tette függővé a társadalmi helyzettől. Annyira megragadta minden apróság, mi Ráday jellemének mozaiktöredéke, hogy évek mulva is élénken emlékezett vissza mindenre s híven írta le magának, hogy majdan Ráday egész életrajzába beolvaszsza. «A ki Rádayt látta — így ír Kazinczy — ezzel a nagy világba nem illő egyűgyű lélekkel, képzelheti Rousseaut. A franczia bölcsnek nem volt ennyi és ilyen gyengéje, de a magyarnak nem volt epéje, mint a franczíának».

«Erit ille mihi semper deus» — így végzi Kazinczy a róla való megemlékezését. * Ráday pályájának e közvetett vagy közvetetlen hatása Kazinczyra irodalomtörténetileg majdnem oly fontos, mint az a reform, a melyet a magyar vers technikájában végrehajtott.

* *Magyar Pantheon.* 19. l.

GRÓF RÁDAY GEDEON

ÖSSZES MŰVEI.

Tavaszi estve.

1735.

Már tavasz volt, s az erdő is már mezítelenségeit
Zöld levelbe öltöztette; minden vígadt, kerteit
A bimbózó flóra sok szép virággal kisorozta,
S a megfrissűlt levegőt kedves illat illatozta.

Hogy kevéssé elszéleszszem a nappali gondokat,
Kisétáltam az erdőre: boldog Isten! mely sokat
Láték, a mi szent neved dícsérésére indíta.
S már a bennem elalvó kis szikrához tüzet szíta.

Akármerre fordítgattam nézdegélö szememet:
Minden hely megvídámított s ugyan gyönyörködtetett.
Hogyha néztem az eget s annak szép kék bóltozatját:
Bámulék szépségein s áldám a mindenség Atyját.

Ah, mely szépen elszórt renddel függtek abban a felhők!
Hány csudálatos formákat öltöztek magokra ők!

Majd valamely szép sziget hasonlatosságát leltem,
Majd oroszlán látszatott, majd szárnyas sárkányt kép-
[zeltem.

Néha mint a szepességi havasoknak teteje,
Úgy hordódtak fel magasra s meredekre estek le.
Olykor formáltak erdőt, gyakran csak magános fákat
S a ködből lett hegytetőn függő kopasz kősziklákat.

Nagy elbámulással nézem, miként váltá egymást fel
Új-új kép, s mint nőtt az egyik s hogy fogyott a másik el.
S ha az lenyugovó nap kezde rájok arányozni,
Mint tudták az arany színt a több színnel egybehozni.

Ha most bíbor volt a színek, már az ismét mássá múlt;
Látszó színek változásin a szem ugyan elbámúlt.
Egynek öble csak nem vér, külső pántját szép kék hatja;
Másnak öble tengerszín s merő láng a pártázatja.

De ki győzné azt leírni, ez a színváltozás hány,
Minthogy azzal szintúgy játsznak, mint szokott a szivár-
Semmivel se volt a föld érzéketlenb kedvességgel, [vány.
Sőt majd vetekedhete a szépségben a szép éggel.

Már a dér, hó s fagy elmúla, felváltá azt zöld mező;
Most már minden megújúla s minden gyönyörködtető.

Megfrissít minden tagot a szellők lengedezése,
Hallatik a berkek közt a barmok víg bömbölése.

S minthogy érzi már itt lenni a piros pünkösd havát,
A kis fülemüle torka reszketteti víg szavát,
Egy szóval a grátiák ebben az erdőben laknak.
Közel hozzám folydogált egy szép patak. A pataknak

Tekervényesen kerengett folyása, s a mint leúsz
Vize, rá meredett szemem csaknem véle együtt csúsz,
Kristálynál szebb habjai gyöngy szemekkel hembergettek
S a tarkán szórt kövecsen kedves zörgést s csörgést
[tettek.

Bámult voltom csudálkozva rá függeszté szemeit:
Minő kígyó formán vonja maga után vizeit,
Úgy hogy merre fusson már s merre vigye czélzott útját,
Majd hogy nem kételkedik, s úgy tetszik, hogy néha
[kútját

Mintha ugyan meg akarná látogatni, visszafoly,
Néha mintha lineára vették volna, éppen oly.
A mint rá nézék merőn: gondolatim elragadtak,
S gyakor sohajtásim közt számban ilyen szókat adtak:

Boldog Isten! mi az ember! s mi az ember élete?
Van is, nincs is, mint az árnyék, úgy elnyargal gyors het

Mint ez a csörgő patak. Jaj hát, oh gondolatlan lélek,
Hogy fogy így el a világ fényvesztése? bizony félek

S tartok tőle, hogy megbánod, mikor a nem várt halál
Mint a lesbe vont ellenség kicsap, rád üt s lekaszál.
Akkor attól meg nem ment öszvegyüjtött gazdagságod,
Nem használ itten se pénz, sem tanúlt prókátorságod.
[ki kéz!
El kell menned, nincs mit tenned, kard ki kard és kéz
Az halálnál nincs tekintet, a halál semmit se néz!
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Ha így van, így van pedig: mit használ kényesen élni,
S mikor ember kellene a gátra, pisszegni s félni: [pénz,
Mi a tiszt? Csak pompás tömlöcz, mit ád mást a gyüjtött
Csakhogy Istenünktől minket elvon s csakhogy minket
[kénz!

S mit használ, hogy kedves volt a szépnemnél nyájas-
Mind elmúl tőled ez; elmúl kényes ifjúságod; [ságod:
E világnak mulatsági csak semmi és csak ganéj,
Százszor megbántja azt egy héj! de már késő a héj.

Látod ember: a tavasz a mord télre miként rányit,
S mint sepré el a meleg a tél szomorú hagyományit.

A fagy olvad, a hó omlik, az ég friss, a mező szép:
Hát csak te vagy érzékenység nélkűl való álló kép?

Hát csak te vagy, a ki mégis teledben szeretsz maradni?
Csak te nem tudsz Istenednek tavasz reménységet adni?
Téged, földhöz agadt lélek, ilyen tompává ki fent? —
Így beszélgetvén magammal, az alatt a nap lement.

Jegyzések. Az mi ezen versek nemét illeti, mindenütt vegyítve vagyon az németeknél így neveztetett férfiúi rhythmus az asszonyi rhythmussal, úgy hogy a két első sort férfiúi rhythmus végezi, a következendő két sort ismét asszonyi rhythmus zárja és mind végig így váltják fel a rhythmusok egymást. Azt is szükség jelentenem, hogy ámbár a versek mind tizenöt syllabából állók, de az hæmistichiumra nézve különbözők. Ugyanis az férfiúi versben az hæmistichium mindenkor az nyolczadik syllabába [esik] és az a nyolczadik syllaba mindenkor rövid és így az előtte valóval együtt német trochæust csinál; ellenben az asszony rhythmusú versekben az hetedik syllaba az hæmistichium és ezen syllaba mindenkor hosszú, vagy legalább közhangú. Ha ezen verseimet szorosan az németek regulájához szabtam vólna: ez a versnem egyébb lábot bé nem vett volna, hanem csak trochæust és spondæust; az náluk úgy neveztetett *remanens syllabá*nak pedig az asszonyi versekben az hetedik hæmistichiumot csináló syllabának mindenkor hosszúnak vagy legalább communisnak kell lenni. Ezen hæmistichiumról való regulájokat magam is szorosan observáltam, hanem nem tagadhatom, hogy az versekben magokban (de igen kevés helyen) a francziákat inkább követtem, és ha az a jó hangzást meg nem bántotta: olykor pyrrhichiust is szórtam belé, igen ritkáb-

ban jambust. A mi nyelvünk inkább alkalmaztathatik a franczia regulákhoz, a kik is ezt az egyet kivévén, hogy az verseket végző syllabákra és az hæmistichiumokat végező syllabákra nézve szorosan megtartják a német regulákat; de az verseknek több helyein széltiben vegyítnek pyrrhichiust, dactylust, anapæstust kiváltképen pedig choriambust, az minthogy magam is tapasztaltam, hogy ez a vegyítés a mi magyar verseinkben is nemcsak rút hangot nem okoz, de gyakorta verseinket ékesíti, és az által a német verseknek egyenlő hangzását elkerűlvén, változtatóbb harmoniát csinál.

Arpádról írandó bajnoki éneknek kezdete,

mely még fels. József császár gyermekségében iratott és a német s franczia szorosabb vers-mérték szerént szabattatott.

Músám! kinél tört út már régen Pindus útja,
S tudod jól, hol fakad a szűzek rúgott kútja,
Sőt játszottál is te nád-sípon verseket,
Végy már most trombitát, kezdj hangosb éneket.
Írj *Árpádról:* írd meg, hol volt első hazája;
S új honra vágyó nép vezérévé mint lett?
Beszéld el útjait, számláld elő, mit tett
S hogy hódolt meg végre a négy folyóvíz tája.

Egy ország-foglalás nem lágy elméknek míve,
Árpádnak is bizony mellyében bátor szíve

Helyén volt, noha sok veszély s halál közt járt,
De mint a roppant tölgy, melyben nem tehet kárt
A legpusztítóbb szél, akármint ostromolja,
Mert hordja levelét csupán a fergeteg;
Ő fennáll, ő kevély fejét nem hajtja meg;
S nincs oly kegyetlen szél, a mely tövét kitolja.

Szint' illyen volt Árpád. Hijában gyüjtött népet,
Mind számost, mind erőst, mind fegyverére szépet
Amaz bolgár Salán; hijában állott még
Népéhez a görög és a tót nemzetség;
Mert valahányszor ők megállni harczban mertek:
Mindannyiszor a harcz gyalázatjokra lett,
S az ott reménylt dicső diadalom helyett
Csak ocsmány szaladást s rút mészárszéket nyertek.

O! Austriai Ház legdrágább, legszebb fénye!
O! József! ó! magyar nemzetnek nagy reménye!
Kit nem tud eléggé dicsérni a jó hír:
Ne bánd, ne bánd, hogy most pennám Árpádról ír.
Ne bánd ez egyszer most, mert lesz, ha még én élek,
Bizony lesz oly idő (add Isten érnem el!),
Melyben triumphusid az égig viszem fel,
S virtusidról ennél készültb verssel beszélek.

Sőt mintha látnám már elmémben még előre,
Mint szalad a kevély ellenség nyakra-főre;

S miként virágzanak a tudományok, és
Mint gyökeresedik s nő a kereskedés.
S az hasznos kézi-mív mely bőv s jól készűlt lészen.
Meglesz ez mind: de te füled most nékem add,
S hallgasd Árpádom meg és az alatt magad
E jövendöltetett nagy dolgokhoz tartsd készen.

Kérés.

Jó voltod, Isten! fellyebb ér,
Mint a felhők járása,
Segítni kész vagy, a ki kér
S nincs irgalmadnak mássa.
Uram! kőváram, kősziklám,
Értsd meg kérésem, hallgass rám
És add meg, a mit kérek. *

Nagy gazdagság nem szédít el,
Világ kincsét nem kérem.
Adj annyit, mint a mennyi kell
És azzal én be érem.

* Ennek az utolsó rendnek Gellertnél sincs sehol is párja, a melylyel öszvehangozzon, melyben én is követtem; egyébként nagyobb munkával, de talán a fordítás kárával, öszve lehetett volna párosítani a második és negyedik sorral az utolsót s így szebb is lett volna.

Adj bölcs elmét s azt el ne vedd,
Hogy téged s a te küldötted'
S magam megesmerhessem.

Nem kérem nagy tiszteletem,
Bár vágyjon sok szív arra,
Ha megmarad jó hírnevem:
Nem les szemem amarra.
Előttem legfőbb becsület,
Ha véghez vittem tisztemet,
És ha a jók szeretnek.

Nem kérek hosszú életet,
Csak engedj szódhoz hívet;
Jó sorsban adj elégedett,
Bal sorsban bízó szívet.
Im! markodban van életem,
Irgalmad adjad, Istenem!
Még itt e testben érnem. *

* Ez és a következő darab egymás mellett jelent meg a *Magyar Museum*ban ily czímmel: «Két ének Gellert-ből fordítva, ugyanazon vers nemével, a melyben ő írta.» Csillag alatt pedig ezeket jegyzi meg Ráday: «A Gellert éneke így kezdődik: Gott, deine Güte reicht so weit, so weit die Wolken gehen. *Nótája:* Sey Lob und Ehr dem höchsten Gut, etc.

A kereszténynek estvéli maga megvizsgálása Gellert szerint.

Egy nap ismét eltűnt s borult már éjszakába:
Mint múlt az tőlem el? Nem mult é csak hijába?
A jó után egész erőm vetettem é?
S nem kényemként, hanem tisztemként jártam é?

Kezdém-é vajjon azt az Isten félelmével
Áldás s könyörgés közt? és olly elszánt elmével,
Hogy czélommá tegyem az egy tökélletet,
Az igazságot és a jámbor életet.

Kötelességemet gyakorlott tisztem mellett
Úgy véghez vittem-é, mint az mint aztat kellett?
S azért dolgoztam-é embertársam javát,
Hogy isteni hagyás, nem hogy ember szem lát?

Vezérlésem alatt maradt-é szívem épen?
Volt-é Istenre az függesztve voltaképen?
S elhitte-é, midőn a mennyet zörgetem,
Hogy, ha kérésem jó, meghallgat Istenem?

Midőn a földi jók élelme elragadta
Testemet: véltem-é, hogy azt mind Isten adta?
És vettem-é mind azt, a mit az Úr rám oszt,
Hálák között a jót s nyugodtan a gonoszt.

Eredt-é jó szívbül társalkodásim vége ?
Érzem-é, mi az hív barátság édessége ?
Beszédem sós, * s tréfám mind ártatlan vólt-é ?
S a mit megbánhatnék, ollyast szám nem szólt-é ?

Házam népe körűl mint vittem tisztem véghez ?
Készité-é példám elméjeket az éghez ?
Az embert szánó szív hideggé nem lett-é
Bennem ? s a más jobbult sorsán örűltem-é ?

Megbánám-é mingyárt a bűnt, mihent megtettem ?
S nem uralkodtak-é indúlatim felettem ?
S ha ez éjjel az Úr lelkem szólítja ki :
Kész-é a számadást vajjon kiállani ?

Isten, te mindent tudsz, nincs hát okom vétségem'
Titkolni ; érzem én s esmérem gyengeségem :
A Krisztusért Uram bocsánatot találj,
S gondatlanságimért vélem perbe ne szállj.

* Ennek ellenkezője a sótalan beszéd.

NB. Ezen Gellert éneke így kezdődik: Der Tag ist wieder hin und diesen Theil des Lebens: Wie habe ich ihn verbracht? verstrich er mir vergeben s? A nótája pedig amaz esmeretes ének az evangelikusoknál: O Gott, du frommer Gott, etc. — A fordítás szorosan a Gellert verseihez vagyon alkalmaztatva.

Tudom, megengedsz Te annak, ki vétkét bánja,
Mert irgalmon őrűlsz, s ez a megestet szánja.
Ez éjjel is őrzőm Te vagy, s ha szolgád él:
El neked s ha meghal: ő meghalni sem fél.

Dieneshez.

Hogy vagyon az, Dienes? hogy te, noha versbeli mun-
Mindég ráfeküvő gonddal szoktad kifaragni, [kád'
S többire válogatott szók is tündöklenek annak
Majd minden sorain, mint annyi meg annyi rubintok;
S a mit főbbképen versed mívébe' csudálnak,
Oly mesterképen rakod a szót öszve te szépen,
Hogy minden versvég közepével hangba' megeggyez:
Hát hogy van mégis, hogy bennek nincs elevenség?
Megfelelek s adom egyszersmind ez utánra tanácsúl,
Hogy soha verseidet te nagyon ki ne vedd erejekből
Sok piperézéssel. Hígyed, valaki maga versét
Kelletinél fellyebb szereti czifrázni: az úgy jár,
Mint amaz, orczáit vakoló dámácska, ki mentűl
Több pirosítóval keni képét, annyival ocsmányb;
Vagy mikoron valamely kerekét lekötöd szekerednek:
Nem forog az, csak csúsz, s a többi se jár szabadossan:
Szint' úgy, a mely vers megmért lábokra van oszva,
Ha közepét s végét rhythmus nyűgébe szorítod:
Kötve van ott az eszed, s miket írj: két szócska paran-
Istenem! e mételyt hárítsd el a magyaroktól. [csol.

XV. Zsoltár szokott nótájára.

Uram, ki lészen lakosa
Felséged dicső sátorának ?
S ahhoz ki bízhat valaha,
Hogy nyugtot fog találnia
Szent hegyed oldalán magának ?

Az, a ki tökélettel jár,
Cselekszik mindég igazságot,
Igazságot szól s azért bár
Gyűlöltessék, de még se zár
Szivébe titkolt álnokságot.

A ki nem űz rágalmazást,
Embertársához nincs gonoszszal,
Nem sért meg nyelvességgel mást,
Mert gyűlöli e rút szokást
És nem fizet a rosszért roszszal.

Az Isten-félőt tiszteli,
Az Isten-káromlót utálja,
Sőt éppen nem is nézheti :
S ha egyszer hitét leteszi,
Kárt valljon bár, de azt megállja.

Ád kölcsön, szűkűlttel jól tesz,
S nem vágy azért ő uzsorára,
Bért ártatlan ellen nem vesz,
Az illyen — oh! be boldog lesz!
oldog sorsának nincs határa.

Mezei dal.

Ősz tájban.

Jakóbi után szabadon fordítva.

K. Hol vagynak a violák,
Kik itt kékellettek
S törcsérkéik frissítő
Illatot hintettek.
F. Ifjú; elmúlt a tavasz
S a viola is elasz.

K. Hol van ama rózsás bércz,
Kin rózsát szaggattunk,
Mellyet kalapunkra s hol
Mellünkre aggattunk?
F. Szép lyány! itt hagyott a nyár,
Nem virít a rózsa már.

K. Hol az a szép csergeteg,
Mely bőven itatta
A réteket? Hogy-hogy' van,
Hogy most szomjan hagyta?
F. Száraz nyár volt s hő meleg,
Kiszáradt a csergeteg.

K. Vezess engem ama szép
Terepély hársfához,
Hol beszélgetni kiki
Ledőlt mátkájához.
F. A szép hársfa már nem él,
Kitekerte azt a szél.

K. Hol ama szemérmes szűz,
Ki, mint észrevette,
Hogy megláttam, lehajolt
S elpirúlt mellette?
F. Nem pirúl el többször ő,
Mert elvitte a himlő.

K. De él amaz énekes,
Ki itt a rózsákat
S violákat éneklé
És a hű lyánykákat?
F. Szép szűz! ő is meghala
S több dalt nem csinál soha.

Sóhajtás.

Szállongozó zephyrke,
Ha kérdez Laura: honnan? —
Súgd meg: valál sóhajtás,
De meg ne mondd, kié!

Kis csergeteg, ha téged
Ily nagy mért vagy, csudál,
Mondd azt: sírás nevelt,
De már azt, mely szem nedve
Nagyított, meg ne mondd!

Ugyanazon dal meghosszabbítva.

Kis bujdosó szelecske
Keresd Laurámat fel
S mondjad: voltál sohajtás,
De hallgasd el, kié.

Gyors csergeteg! ha benned
Mosná talám kezét:
Valld meg, hogy könytől nőttél,
De meg ne mondd, ki sírt.

Nem is szükség, ez úgy is
Előtte nem titok.
S hogy mindketten ti tőlem
Eredtek, tudja ő!

Ah! tudja jól s ím! mégis
Irgalmatlankodik,
Mert nála a sóhajtás
Csak pára, víz a köny.

A vén ember.

Gellert szerint.

Adjátok ifjak és ti vének
Nekem figyelmezésteket,
Egy vén emberről lesz az ének
Ki már kilenczvent hátra tett.

Készülj fel hát Múzsám dicsérni,
Pengj lantom, zengjél énekem;
Mert én ha most czép verset írni
Nem lészek szer, ezentúl sem.

Dicsérje más versszerzők szíve
A Venust s Bacchust: rólok én
Nem írok. Elmém s pennám míve
Amaz kilenczvent töltő vén.

Vér-tós harczokról írt versekkel
Égig nevelje más nevét:
Nincs dolgom ily szörnyűségekkel,
Én írom egy vén életét.

Hass messze, hír! hírét harsogva
Halld meg, környék! ki volt, mi volt:
Születtetett s az csecstől fogva
Magának élt, nős lett, meghólt.

Egy vén emberről.

Mese Gellertet követve.

Nagy történeteket éneklek s olly öreg embert,
A ki kilenczvenszer ért már aratást. Nosza készíts
Calliope laurust, készíts koszorúkat eszemnek,
Mert ha borostyánt most nem fog érdemleni munkám,
Énekeket ezután elmém nem fog soha szűlni.

Írjon más borról, írjon más a szerelemről,
Nékiek engedem én a bornak s a szerelemnek
Nyájas énekeit: énnékem énekem a vén.
Harczokat írjon más s feldúlt várak pora hamvát
S örökösítse nevét ily szörnyű versei által.
Hallgatok illyekről: lesz nékem énekem a vén.

Oh! Hírnév, hass el a legkésőbbi időkre,
Hass el, hadd vegyenek jó példát mások is ebből.
Halljátok meg, idők, értsétek meg, maradékok:
Ezt a nagy hírű férfit anya szülte világra,
Élt, megházasodott, lett számos gyermeke, megholt.

Már híres munkám végzém. Tapsoljatok, a kik
Tűkörként veszitek magatoknak érdemes éltét;
Rólatok is, ha élni fogok, ily verseket írok.

Virgilius Aeneissének kezdete.

Én, a ki ez előtt pásztori éneket
Vékony sípon játszék, végre a berkeket
Elhagyván, tanítám: a szántóföldeket
Mint míveljék; most már szörnyebb eseteket,

Fegyvert énekelek s egy vitéz útjait,
Ki, hogy felfordíták Trója kőfalait:
Sok baj közt folytatá bús vándorlásait,
Míg Laviniumnak érheté partjait.

Földön s tengeren lett hányattatásában,
Gyakran volt ő csaknem a halál torkában,
Minthogy Júnó most is, epedvén magában,
Engesztelhetetlen vala bosszújában.

Hadban is szenvedni eleget kelletett,
Míg Olaszországban várost építhetett,
A mely városból is hogy rendbe vétetett,
A fényes Róma vett aztán eredetet.

Mondd meg, Múzsám, e jó ember mit véthete?
Hogy útjának Júnó annyi gátlást vete?
S mért forgott annyi sok veszély közt élete? —
A mennyei lelkek ily bosszús lelkek-e?

Volt egy régi város, hívták Carthagónak,
Tyrusiak lakták, jobbágyi Didónak,
Gazdag hely, tartatott nagy hadakozónak,
Itt állott fegyvere s szekere Junónak.

Mondják, hogy az egész földi kerekségen
Leginkább kapott volt ezen a helységen,
S azon igyekezett már akkor is régen,
Hogy azt tegye úrrá minden nemzetségen.

De minthogy tudta jól a Párkák szájából,
És a történendő idők lajstromából,
Hogy oly nép származna a futott Trójából,
Mely azt felfordítná fundamentomából;

Ez a nép idővel igen nagyra menne,
Sok országot bírna, nagy hadakat tenne;
Mindenütt, a hol jár, győzedelmet venne,
S Lybiának végső pusztítója lenne.

Ettől félvén azért s azt is mind magánál
Tartván, mi lett régi hadakozásánál,
Melyet a kerengő Simois partjánál
Kedves görögiért viselt volt Trójánál.

Más ránkorait * is elméjében hagyta:
Hogy Páris az arany almát másnak adta;
Hogy Zeus Ganymedest, mint sas, felragadta —
Mind eszében jutott s majd epedt miatta.

Fellobbanván azért lángja haragjának,
Kevés maradványit, a kik még valának,
A görögök és az Achilles kardjának,
Partjától eltiltá bő Itáliának.

Sok esztendőknek lett addig elfolyása,
Míg e szegény népnek ily hányattatása
S tengerről tengerre való bujdosása
Tartott: ily bajjal lett Róma fundálása.

Alig hagyták el még a Siciliait,
Örömmel hasítván a tenger habjait,
Midőn Júnó még sem felejtvén gondjait
S szívén tartván régi sebe fájdalmait:

* Tudom, hogy a *ránkor* nem magyar eredetű szó; de mivel a *hosszan tartó haragot* más szóval ki nem tehetjük: annyival inkább lehet ezen szót a nyelvünkbe bevenni, hogy már azt még a deáktalan köznép is érti.

Mit! úgy mond, elálljak szándékom czéljától?
S meggyőzettessem-é Anchises fiától?
Nem hajthatom-é ol én Italiától
Ezt a kevély királyt, valamint Trójától?

Úgy de az időknek más foly fátumába:
Ah! Pallasnak volt-é vajjon hatalmába,
Hogy ő megégessen s a tenger gyomrába
Temessen sok görög hajót bosszújába.

Azonban ezt Pallas valamint feltette,
Egy Ajax vétkéért meg is cselekedte,
Jupiter követ, mennyköveit vette
S az hajókat öszvetörte s elvesztette.

S hogy Ajax fuldoklott mérgén a sebeknek
S mellyéből okádta füstét a tüzeknek:
Felkapá szárnyain a fergetegeknek
És mérgében fujtá a kemény köveknek.

S én, Ég királynéja! és Ég dicsősége!
A nagy Jupiternek húga s felesége!
Hány esztendeig nincs hadaimnak vége?
Csak Júnón paczkáz-é az ő ellensége?

Ha én ezt mind csak így engedem elmenni
S nem kívánok egyszer bosszúálló lenni:
Ki fogja nevemet nyelvére is venni?
Ki fog oltáromon áldozatot tenni?

Lángozó szívének fellobbanásába'
Illyeket forgatván s forralván magába:
Megy mindjárt, mint a tűz mord Aeoliába,
A felhők, a jegek s szelek hazájába.

Itt lakik királya a fergetegeknek,
S a mint hosszas folyta vagyon a hegyeknek —
Egy temérdek nagy barlangjában ezeknek
Dühösségét fogva tartja a szeleknek.

Azok bosszankodván barlangjok mellyében,
Nagy dörömböléssel bőgnek tömlöczében:
Aeolus király ül királyi székében
S engeszteli őket haragjok mérgében.

Ha nem cselekedné ő eztet azokkal
S kényjekre engedné nyargalni szárnyokkal:
Elragadnák talám dühödt szándékokkal
A földet, a tengert s az eget magokkal.

De ennek Jupiter jó elejét vette,
Ettől tartván, őket tömlöczbe vetette
S egy nagy irtóztató lyukba rekesztette,
Iszonyú hegyeket építvén felette.

És tetszett királyt is nékik állítani,
A ki őket tudná zabolán tartani,
Mikor szükség volna lecsillapítani,
S mikor parancsolnák, ki is bocsátani.

Kihez Júnó így szól: Az istenek atyja
Hatalmadban adá, hogy szád egy szózatja
A szeleket a mint mogzabolázhatja,
Úgy tetszésed szerént fel is lázaszthatja.

Egy gyűlölséges nép, im, látod magad te,
Tróját hajón viszi, s az igyekezete,
Hogy azt az olaszok határin tegye le:
Vess azért oly gátlást, hogy ne vihesse be.

Dúlj-fulj, minden hajót fenékkel forgass fel:
Hányd széllyel testeket s az habba temesd el;
Van kétszer hét nymphám, szómat adom, ha kell,
Hogy a legszebbiknek házasa te leszel.

Illyen érdemedért örök társod lészen
A szép Dejopéja, ki is téged tészen
Gyermekek atyjává, s ha bú körűlvészen,
Mindég azt enyhítni csókja leszen készen,

E szókra Aeolus: mit kiván próbálni,
Neked kell, királyné, azt jól megvizsgálni,
Az én tisztem pedig csak abba' fog állni,
Hogy a mit parancsolsz, kész leszek szolgálni.

Ugyanis, hogy király névvel neveztetem,
Hogy vagyon Zeus előtt egy kis becsűletem,
Hogy én is asztaltok mellé ültettetem:
Mind ezt egyedűl csak néked köszönhetem.

Így szóla s megdöfvén a hegyet botjával,
A mely kaput nyitott kemény szúrásával,
Kirohantak azon a szelek sorjával,
Szárnyoknak iszonyú csattogtatásával.

Ordít Eurus s Nothus már a több szelekkel,
Omol Africus is a fergetegekkel,
S a mint a tengernek estek seregekkel,
Felfordíták aztat majd csaknem fenekkel.

A réműlt hajósok zsibongáshoz fognak,
Rettentő lárma van, sürögnek-forognak,
Zúgnak a vitorlák, a deszkák ropognak,
A kötelek rútúl dongnak s csikorognak.

Ül merő étszaka a tenger szinén már,
A setét köd eget, napfényt s mindent elzár,
Sűrűn dörög az ég, szapora villám jár,
Ki-ki retteg, ki-ki bizonyos halált vár. *

* Ezen versek nem azért küldettek meg, hogy a kik Virgilius fordításában foglalatoskodnak, munkájokat abba hagyják, azon gondolatból, hogy mi szükség annak annyi sokszori fordítása? Ugyanis mentől többen fogják ezen nagy poétát fordítani, annál több hasznot reménylhet abból nyelvünk. De azt is írhatom, hogy ezen most megküldött fordítás nem fog tovább terjesztődni.

A violácska és rózsa.

Rudolphi Carolinának német verse szerént.

Szabadon követve.

Mosolyogván ült a páston
Egy szelíd kis violácska
S nem vizsgálódgata széllyel,
Ha reá meresztett szemmel
Néznek-é kis tölcsérére,
S vagyunk-é sok tisztelői ?

Közel hozzá nagy kevélyen
Egy nagy rózsabokor állott
S így szólítja meg szegénykét:
Te, kis törpe csemetécske,
Tám azt tartod, tám azt véled,
Hogy ily víg vagy s így mosolygasz,
Hogy e völgybe' te kivűled
Több virág nincs kivirítva,
S csak te magad vagy virágszál ?
Hogy van egy kis jó szagocskád,
Ne talám te abba bízva
Lettél illyen büszkévé
S ily kevélyen mosolygóvá ?

Hidd el, hidd el, alig tűnöl
A legvizsgálódóbb szemnek
Pillantjába. Engem nézzél, —
Nézd, mint jönnek mindenünnen
Nézésemre, s mint csudálják
Kiterjesztett szép rózsáim'
És az itt elszórt virágok
Mint tisztelnek mint királynét. —

Ezen dölyfös kérkedésre
A kis törpe violácska
Édesen mosolydogála,
S kis tölcsére elhintette
Szív-frissítő szép illatját.

Így szól osztán a kevélynek:
Én sorsommal megelégszem,
Csak maradjak víg kedv mellett
Ártatlan jó violácska,
S ámbár gyengébb illatocskám
Nagyon messze nem terjedhet,
S nagy mellyéket bé nem tölthet:
Tág lesz nékem e kis környék,
Ha bétölti illatocskám
S vagyok itt kis violácska,
Ollyan, mint egy kis királyné.
Jól tudom, hogy szebb vagy nálam,

S bővebb illattal bétölthetd
A vidéket: a kis méhek
Mégis szintúgy rám is szállnak,
Mint te rád és szintúgy szívnak
Édes mézet kis csészémből.
S ha valamely szép szűz olykor
A pázsitra mellém dől le,
S leszakasztván száracskámról,
Kezd szaglálni sohajtgatva,
S a mint szaglál (ne irígyeld),
Még szépnek is nevez engem,
Nemcsak nevez, de tart annak.
Ujra osztán felsohajtván,
Buzgón néz fel az egekre
S így szól, a mint tart kezébe:
Áldott, áldott, légy teremtőm!
Ki e kis virágocskát is,
Mint a rózsát teremtetted,
S megáldottad szép illattal.

Hidd el, szomszéd, a természet
Mindent bölcsen tud rendelni,
Téged bölcsen tett pompássá,
Engem bölcsen tett törpévé.
Kérlek, ezen az osztályon
Nyúgodjunk meg mind a ketten.

Vajha, vajha minden ember
Mint ez a kis violácska
Ollyan módon gondolkozna
S osztott sorsán megnyugodna
S a máséra nem vágyódna!
Boldog volna minden ember:
Éppen ollyan boldog volna,
Mint ez a kis violácska.

Oh hát! kivált alsóbb rendek!
Mindenkori példátokra
Légyen e kis violácska.

Mapes Gvalternek korcsma-dala.*

Szándékom
Haldokló
Hadd
Isten e nagy

* Oxóniai kánonok a XIII. század elején. Le van fordítva anglus nyelvre is. Németre Bürgeren kivűl Brettschneider is lefordította. Mind ezt, mind amazt láthatod vers-gyüjteményeikben. (E versnek eredetije, a latin is közölre van Kazinczy *Orpheus*ában, párhuzamosan a magyar fordítással.)

A bor
Mely a
De csúszóbb
Mint a kit

Tehetségéről
Én nem
Engem
S nékem

Ollyan
Járják
Munkám
Bor-korsók.

Buta elmémben
Valameddig
De mihelyt
Phœbus belém bérohan és csudákat tészen.

A Mapes mentsége.*

Jó Mápes, e gyönyörű dalban mért hazudtál?
Hogy szép verset írni csak részeg fővel tudtál.

* Hogy Mápes oly részeges nem volt, mint a minéműnek a fellyebb írt verseiből lehetne gondolni, kitetszik az minden több munkáiból. Es így a fordított (t. i. az előbbieket) inkább gúnyoló verseknek lehet tartani az akkori időre.

Bizony akkor valamely papra haragudtál,
A ki jól élt, mikor te éh' s szomjan aludtál.

Én úgy vélném, hogy soha józanabb sem vóltál,
Mint a mikor a korcsmán tréfából megholtál,
De meséd szép czéljait nem értőknek szóltál
S nálok torkot gyullasztál inkább, mint sem oltál.

A józanság egyedűl vers-szerzők vezére,
Melly a földről felemel egek mellyékére;
Kevés bort tölt a józan sokkal több vizére,
A mikor más tokajit futtat gégéjére.

Tehetségéről szokás kit-kit megdicsérni,
Kukkot sem tud a buggyant, nem hogy verset írni.
S mit is lehet oly botlós lábúról igérni,
Kit, ha részeg, gyermek is meg tud könnyen bírni.

A józan a részegest mindenben előzi,
Mert fejében nem kereng a bényelt bor gőzi,
Elméjében verseit addig s addig főzi,
Meg Máróhoz közelít s Násót néha győzi.

Olykor a józannál sincs a vers mindég készen,
De elméje csakhamar kiderűl egészen,
Mely ha elragadtatik s józan részeg lészen:
Phœbus belé bérohan és csudákat tészen.

Én, Mápes, e korcsmadalt ilyenképen értem,
Melynek könnyű folyását nemcsak megdicsértem,
Hanem deák lábait magyar fülhöz mértem:
Nyertes! ha csak árnyékként szépségét elértem.

Három próbái a Telemachus kezdetének.

1.

Négy sorú strophákban.

Hogy Ulyssestől történt elválása,
Nem szűnt Kalypsónak az ólta sírása;
Ugyan egymást éri sűrű sóhajtása,
Elment Ulyssese, nincs vígasztalása.

Szomorúan hallgat bús barlangja tája,
Nem zeng szép nótákkal, mint másszor, szép szája;
Lankadtan csügg s épen béesett orczája,
Nymphái nem mernek szólni is hozzája.

Gyakran csak egyedűl, hogy vídulást végyen,
A virágos pástra sétálni kimégyen,
Mert itt a fű, akarmely időtáj légyen,
Bimbókat nyit, s nem fél, hogy a dér kárt tégyen.

Nincs itt a mord ősznek semmi tehetsége,
Nem hull el, mint másutt, a fák ékessége,
Hanem az időknek drága szelídsége
Mindég tart, nincs soha a tavasznak vége.

De nem, hogy e kies helyek nyájassága
Vidítná Calypsót, sőt szomorúsága
Nő, eszébe jutván régi mulatsága
És Ulyssesének kedves társasága.

Oh, úgy mond, mikor még itt lakott mellettem,
E tájra Ulyssest be sokat vezettem,
E fa alatt véle mennyit ebédlettem,
Be sokat múlattunk, be sokat nevettem.

2.

Két sorú versekben.

A mióta Ulysses elment, Calypso az ólta
Vígasztalhatatlan volt, sírt kesergett s minthogy holta
Néki, mint istenasszonynak, nem történhet soha is,
Nőtt szívének epedése, nőtt keserve azzal is.

Nem zeng bezzeg éneket másszor meg sem szűnő szája,
Szomorúan hallgat bús barlangjának minden tája,
Elkeseredett nymphái szánakozva néznek rá,
Szánják, de egy szót sem mernek még csak szólni is
[hozzá.

Gyakran maga egyedűl, hogy egy kis frissülést végyen,
Az virággal béborult pástra sétálni kimégyen;
Mert a drága kikeletnek jó voltából ott a föld,
Megváltozhatatlanúl mindég nyájas, mindég zöld.

De nem, hogy e szép helyek Calypsónak szomorúságát
Enyhítették volna, sőt Ulyssesnek társaságát,
Régi nyájas társaságát csak eszébe juttatták,
És Ulyssest emlegették minden füvek, minden fák.

Sokszor mozdúlatlanúl helyben a tengernél állott
A part szélén, melyre bőv könyje sűrű zajjal szállott.
Mindég arra az oldalra nézett s nézni meg nem szűnt,
A hol Ulysses hajója vitorláival eltűnt.

Hát egyszersmind a mint néz, látja egy eltört hajónak
Széllyel ment darabjait a part felé uszkálónak.
Itten széllyel szórt deszkákat, amott kormányt s árboczfát
Más helytt evedzőket úszni, más helytt köteleket lát.

3.

Hexameterekben.

Nem tuda búján vígasztaltatni Calypso,
A miolta kies szigetét oda hagyta Ulysses,
S nagy terhére vala, hogy meg nem halhata, mint más.
Víg dallal nem zenge bezeg bús lakhelye, sőt őt

Még maga nymphái sem merték kérdeni, mért bús ?
Többire csak egyedűl sétálgata a kivirágzott
Pázsitokon, mivel ott az örök kikelet soha sem szűn
A pástot sok ezer színnel kiruházni ; de nem hogy
E gyönyörű helyek abbahagyatták volna keservét,
Sőt szomorú képben hozták csak vissza Ulyssest,
A kivel ott maga kedve szerént nyájaskoda hajdan. *

Dieneshez.

Martialisból szabadon.

«*Declamas belle, causas agis, Attale belle.*»

Mindent tudsz, Dienes, a mint kérkedni szokásod,
Tudsz nevetős tréfát borital közt szórni napestig,
Tudsz hegedűt húzni, tudsz tánczot járni, ha vonják,
Tudsz jól pergetni koczkát, tudsz játszani kártyát,
Tudsz futtatni lovat s vadat űzni kopókkal az erdőn,
S az, mi legkülönösb, módossan tudsz mosolyogni,
Sőt azon egy száddal ropogósan tudsz te kaczagni.
Egy szóval noha te mindent jól tudsz ; de barátom,
Egyhez mégsem tudsz : megsúgjam-e? Semmi sem illik.

* Ezen versek és a két első próbák is nem azon okból írattattak, hogy tovább is folytattassanak, hanem csak hogy példái légyenek annak, vajon melyik versneme legalkalmatosabb arra, hogy a fordítás mentől rövidebb légyen.

Egynehány fabulák.

Rész szerént szabadon fordítva, rész szerént eredetiek.

1.

A mezei prücsök.

(La Fontaine után.)

Nyáron által egy prücsköcske
Énekelt megszűnés nélkül;
A mord tél belép azonban,
Hát nincs semmi takarmánya
A szegény kis muzsikásnak,
Melylyel télben tengődhetne.
Mit csináljon? Ő koldulni
Szégyenl menni; de meghalni
Sem akarna nyomorúltan.
Gondolkodik. Elmegy végre
A hangyához kölcsön kérni
S esküvéssel megigéri,
Hogy megadja jövő nyáron
A kölcsönt interessével.

Hogy a hangya kölcsön adjon,
Az ő néki nem szokása,
Mely hibái közt legkisebb.
Mondja hát rémítő szóval
A szegény kölcsönkérőnek:
Mit csináltál te a nyáron,
Mikor én élést gyüjtöttem
S még az éjt is nappá tettem?

Felel amaz félénk hanggal:
Én megvallom szégyenemre,
Éjjel-nappal énekeltem.

«Éjjel-nappal énekeltél?
Most hát, kérlek, nosza, tánczolj!...» —

2.

A békáról.

(La Fontainet szabadon követve.)

Egy szép kövér ökröt látván a béka:
Be szép ökör! mondá nénjeinek,
Be szívemből szeretnék ily nagy lenni!
E szók után kezdé magát felfújni,
S a mint feszült hólyagzó bőre:
Nőtt-é nagyot? kevélyen kérdezé.

Mondják, hogy: *nem.* «Hát most?»— *Még most sem.*
«Most nézzetek meg jól!»— *Csak béka vagy még most is,*
S tanácslanánk, hogy el ne rontsd magad'.
De nem adván hitelt a büszke béka,
Addig fújta magát, míg megfakadt,
S a mint pukkant, kiomla béle.

*

Igy jár, a ki sorsán felyűl héjáz.
Most már sok gróf merő herczegi pompát űz,
S minden kis úr komornyikokra vágy,
A burgerség pedig úgy él, mint egy fő-ember.
Még a paraszt menyecskék is most már
Módin kapók. — Nem tarthat ez soká;
Oh, be szentűl mondták a régiek:
Addig nyujtózz, a meddig lepled ér!

3.

A róka és holló.

Egy éh holló lopott egykor egy darab sajtot,
A melylyel egy nagy fára szállt.
Felettebb éhes volt, s folyt szájából a nyál,
Midőn egy vándorló rókát is arra hajtott
A szerencse — vagy szerencsétlenség.
Ha éh volt a holló, ez is az volt ám még!
Hogy szárnya nincs, csak azt bánta,

Mert éh gyomrának szánta
Mindjárt a sajtocskát, mihelyt a fához ért. [meghány
Hogy azt azért gyomrába csalja bé, minden fortélyt
S ily szókra fakad végre ki:
E szép madárhoz képest a páva mi?
S mi a legfestettb publikány? *
Ám tartsa szépnek más a zöldet, sárgát, kéket;
Ám légyen szép a pontzjon s karmazsin:
Csak paraszt-ízlésűk becsűlik a festéket,
Az én szemem előtt legszebb a hollószin.
Én a hízelkedést nem szoktam: Fénix volnál,
Ha még e mellett szépen szólnál. —
Itt a bolond madár akarta
Mutatni gyöngyszavát; de kicsúszék a sajt,
S azt csakhamar a róka felkaparta.
Az elbámúlt holló nézi s nagyot sohajt.
De nem gondolt azzal a róka, hogy sohajtott,
Sőt illyen csúfot űz: Tudd meg azt, jó madár!
Hogy a hízelkedés ily jutalommal jár.
Úgy-e, hogy csak megért e leczkém egy kis sajtot?

*

Az emberek között is be sok van ily csalóka
Szót színlő róka!

* Legelevenebb s legtöbbféle színek vagyon minden madarak között a publikányoknak úgy, hogy némelyikben minden most itten alább neveztetett színek feltaláltatnak.

4.

1. Mátyás királynak három restjei.

(Egy régi szó-beszéd szerént.)

Helyes mondás: a rest csak földnek terhe, —
Szép példát ád erről egy hajdani rege.*
Mátyás király, mint tréfán kapdosó,
Mulatságból hizlalt egy házban három restet.
Egykor a ház történetből kigyúl.
«Jaj, ég a ház!» sikolt az egyik rest.
Felel a másika: «Kihordat a király, —
Ha kellünk nékie!» — A harmadik haraggal:
«Hogy nem restelt a szátok szólni!» —
Mint ment ki a dolog? — A három rest ott égett.

*

Oh be sok van még most is ilyen rest,
Ki aztat várja csak feltátott szájjal,
Hogy sült galamb repüljön abba bé.

* Az ilyenforma mesécskéket *regé*nek nevezik a régiek.

5.

A tormába esett féreg.

Egy tormához szokott féregnek a tormája
Utolsó fogytán volt.
Azt látván egy szomszéd, de mással élő féreg,
Ki akkor épen egy diót marczongatott,
Megkínálá, hogy abból enne.

Nem én! nem én! felel amaz
Bosszankodó haraggal;
Nékem nem kell a te diód,
Az Isten mentsen meg,
Én inkább meghalok, de még sem rágok mást
Tormán kivül.
E szók után indúlt mindjárt tormát keresni
S mind addig csúszott-mászott,
Míg végre újobban tormára kaphatott.
Akkor nagyot sóhajt s így szól:
Csak nincs több illyen jó gyökér!
Innen szoktuk azt már köz-szóba mondani:
Szint ollyan, mint a torma-féreg.

*

Ez a leczke néktek szól, kik mindenkor csak a régi
Ó szokást dicséritek s minden jobbnak ellenségi
Vagytok, mert a balítélet bennetek megrögzött már;

S a kakukkal azt tartjátok, ti vagytok legszebb madár.
Sokszor látjátok, mi jobb, sőt sokszor helyben hagyjátok
Azt a jobbat, de mivel nem követte nagyapátok,
Így szóltok: ez élet módja még apámról szállott rám,
S mi bajom volt? de miért is lennék bölcsebb, mint
[apám?

Nem versengek: sokban illik az igaz hív maradéknak
Nagy atyjoknak nyomdokát el nem hagyni s szent szán-
[déknak.
Tartom, ha azt csak a jóba' s nem a rosszba' követik;
De ha ők megátalkodva, a mi jobb, azt megvetik:
Már e szemszúró makacsság s már nem dicsérni való,
Mert a rossz mindég csak rossz lesz, úgy a jó is mindég jó.

6.

Víz, szél, becsület.

Még gyermek létemben hallám e szép mesét:
Egykor a víz s a szél s a becsület
Bujókást kezdtek játszani.

Elsőben is elbújt a víz,
De csakhamar reá akadtanak
A mélyebb völgyek közt.

Elbújt osztán a szél,
De őtet sem kellett igen soká keresni,
Mert meglelék a hegytetők ormán.

Már a bújás sora volt a becsűleten;
De ő elébb
Ily szókkal szólítá játékos társait:
Halljátok meg, ha egyszer én elbújok,
Engem senki többé sehol fel nem talál.

Ebből foly ily tanúság:
Legféltőbb kincs a becsület,
Ha egyszer azt elveszted,
Mindent elvesztettél.

Két Venus s különböző két fijok.

Két Vénust tartott hajdan a Régi-időség:
Mennyeinek hívták a szebbet, s volt fia ennek
A Szeretet, a szent Szeretet, melly eggyüve forraszt
Két egyenes szívet, mikor a szépek seregéből
Választat valamely lánykát, ház-dísznek örökre;
S lelkeiket egynek olvasztván mennyei tűzzel:
Egy szív, egy akarat lészen csak e gyönyörű pár.

A másik Vénus sem volt rút képre, de rút volt
Erkölcsre s minden feslettségekbe merűlő

S fertelmességgel teljes; a fattya is épen
Szint ollyan, valamint maga ő: hívjuk Szerelemnek
Mi magyarok magyarúl s e névbe' különböz amattól.

E' szanaszét lődöz czél nélkűl, a mibe botlik,
S nem néz semmire is, csak tölthesse heve kedvét;
E' tett sok derekas ifjat jóból kikapóvá;
E' tett sok tisztes asszonyt kurvának idővel;
A nyalánk Jupitert e' változtatta bikává
S buja Pasiphaet ez zárattatta tehénbe.

Hallgass, szűz múzsám s örökös leplekbe fedezd el
Ez iszonyúságot s többször ne hozz illyet elő is.

Oh boldog! boldog! ki tudod s példákba tanultad:
A szeretet s szerelem egymástól mikbe különböz
S a hív Szeretetet választottad vezetődnek.

Oh! de bezeg vagyon-é már most illy emberi nem még?
Mi magyarok voltunk hajdant illyek s mi neveztük
(Melyről más nemzet nem tud)* két névvel az Amort,
S azzal, hogy sokban különözzenek, azt kijelenténk.
Ah, siralom! édes eleinktől mely tova fajzánk,
Már a mostaniak mind kettőt öszvezavarták,
S a szent Szeretetet a mosdatlan Szerelemmel,
Majd csaknem egygyé tették. Isten, miket értünk!

* A magyaron kívül egy nemzet sem különbözteti meg a *szeretet*et a *szerelem*től.

Dorilis.

Festi magát Dorilis, noha színes úgy is eléggé.
De nem elég színes a maga tükre szerint.
Mely mellett órákig is űl, nincs vége, se hoszsza,
Hogyha kenőcseivel kezdi vakolni magát.
Gyorsan azonba repűl a visszahozatlan idő is:
Már délhez közelít, ő csak ül, a keze jár.
Olykor ugyan felkél, sétál is lába, de hordja
Kézi kicsiny tükrét akkor is újja között:
Tartván azt szemihez, üvegének kérdi tanácsát,
Nem hagya-é valahol asztali tükre hibát;
Hogy soha még gyönyörűbb nem volt; hogy angyali [szépség;
Hízelkedni tanúlt tükre nagyítva hazud.
Illeti csók érte, de talál mégis maga, mellyet
Színleni még szebben, még igazítani kell.
Még nem elég kéksége vagyon itt ennek az érnek,
Még ide kell rózsa, még ide több liliom,
Még Chlóris színt is nem adék eleget ajakimnak,
Nincsen elég feketén festve szemöldököm is. —
Mind addig kendőzi magát, míg lesz csupa lárva,
S a természeti kép mázza miatt elenyész.

Nem hiszem azt, hogy szebb: tudom azt, hogy szép
[vala, míg nem
Szebbítette magát pacsmagolásaival!
Fesd ugyanis magadat, ha korán ránczokba szedődni
S még fiatal korban agg banya lenni szeretsz.

Ugyanő.

Ó Dorilis! Dorilis! nem nézted még magadat jól,
Kérj hitelesb tükröt, mert hazud a magadé:
Hidd el, szebbé még nem tett a kölcsönös orcza
Senkit. — Nem hiheted? lásd magadat s hiheted.

Fulvia.

A mint orczáit tükrénél Fulvia festi,
Elhitetik csalatott szemei, hogy mássa sehol sincs;
S ha hozzája vetik, a föld több szépe csak árnyék. —
Hagyjuk rá: tudom azt, a reggeli Fulvia hogy ha
Rózsák közt ragyogó liliomjait estve lemossa,
Könnyen bépiszkol négy kendőt: annyira szép volt.*

* Ezen utolsó rend a Boileau asszonyokról írt satirájából van kölcsönözve.

A ki nem jár....*

A ki nem jár a gonoszok tanácsán:
Nem ül a latrok között és nem áll meg
Útjokon, félvén az Urat, beszédjét
Tartja becsesnek.

Boldog az illyen, bizonyára boldog,
Csergedezvén foly küszöbén az áldás,
Csűriben nem fér gabonája s kádja,
Borba mosódik.

Jőjjön ámbátor savanyú veszély rá,
S ostoroztassék az egek Urától,
Ő magát földig megalázza s nyelve
Van zabolába'.

A nagy ítélet veszedelme napján
Éljen és akkor tüzek hulljanak rá,
Sőt rohanjon rá az egeknek öble:
Szíve helyén lesz.

Mert az illy embert maga felsegíti
Az erős Isten, maga nyujtja karját,
És, ha reggel nem, de bizonynyal estve
Küldi segédjét.

* A *Magyar Museum*ban czím nélkül jelent meg Horatius ez ismert művének átdolgozása.

Horatius IX. ódája

a harmadik könyvből.*

HORATIUS.

A míg kedves voltam előtted
S míg nem csatlá más idegen kar
Szép nyakadat: soha semmi királylyal
Nem kivántam vólna cserélni.

LYDIA.

Míg szíved lobogott értem csak,
S nem volt Lydia még Chloe csúfja:
A nagy hírű Lydia sokkal,
Mint amaz Ilia nevezetesebb (?) volt.

HORATIUS.

Már szeretőm most a gyönyörű Chloe,
Ő kótát ért, ő czitherát vér:
Csak Chloém éljen; szép éltéért
Nem iszonyodnék menni halálra.

* Ezen verseknek mértéki amaz esmeretes versnevagynak szabva: *Jam moesta quiesce querela.* Egy szóval minden vers a hexameternek végzéséhez hasonló; mindazon által az úgy nevezett spondaicus versek végei sem zárattak innen ki.

LYDIA.

Mink pedig égünk fáklya gyanánt majd:
Én s a szép Calais közlánggal:
Kész vagyok érte dupla halálra is,
Csak menthessem életét azzal.

HORATIUS.

Hát ha mi, Lydia, megbékélnénk
S visszajöhetne régi szerelmünk,
S felhagyván Chloén: ismét a szép
Lydia birná szívem' egészlen.

LYDIA.

Ő, noha mint a csillagok, oly szép,
Te pedig, ámbár héjnél könnyebb
S a tengernél vagy haragossabb:
De véled élnék s halnék mégis.

Ugyanazon ódája Horatiusnak

szorosan az ő versmértékéhez kötve.

HORATIUS.

Míg kedvedbe' Horatius
Bent volt, s új szeretőd karjai nem fogák
Csüggően nyakadat körül,
Hozzám nem teheté semmi király magát.

LYDIA.

Míg csak Lydia volt tüzed
S nem hágott neki még eleiben Chloe:
Akkor Lydia nagy neve
Oly hírű vala majd, mint amaz Ília.

HORATIUS.

Most már a citherát verő
És kótákba tudós szép Chloe láncza tart:
Éljen csak Chloe; kész lészek
Éltéért örömest vérem is ontani.

LYDIA.

Én szintúgy, s Calais velem
Köz lánggal lobogunk a szerelem tüzén:
S éljen csak Calais, bizony
Kész érette fejem dupla halálra is.

HORATIUS.

Kérdlek: hát ha mi, Lydia,
Még volnánk valahogy öszveszerezhetők?
S felhagyván Chloén: újra te
Birnád gerjedező tiszta szerelmemet?

LYDIA.

Ollyan szép Calais noha
Mint a csillagi fény! te lebegős eszű
S habnál is haragosb: Veled
Kivánnék csakugyan élni is, halni is.*

Dienes.

Virgiliusnak első ecclogája, megmagyarosítva és I. Mátyás királyunk idejéhez alkalmaztatva.

KELEMEN.

Te Dienes terepély bikfának alatta hevervén,
Nádsípon mezei dallal rövidíted idődet:
Mink futjuk édes honnyunknak sírva megyéit,
Mink szaladunk, te pedig kies árnyékodba' danolgatsz
S ott gyönyörű Katidat kinevetni tanítod az erdőt.

DIENES.

Oh Kelemen, mind ezt egyedűl Isten cselekedte:
Mert ugyanis lessz ő mindenkor Istenem és szent
Oltárit gyakran vérzi nyájambeli bárány.

* NB. Ezen versekben a végső dactylus helyett sok helyen creticusok fordúlnak elő; de ezen szabadságot Horatius maga is fentartotta magának, mint azt ugyanezen ódában avagy csak ezen versének végezete is bizonyítja: *et cytharae sciens.*

Hogy tehenim' legelőre viszem s hogy játszani verssel
Van, mint látod, időm, mind néki köszönhetem én azt.

KELEMEN.

Nem irígylem ugyan sorsod, Dienes: de csudálom
Inkább a mikoron mink mind prédára jutottunk.
Im lásd, mely nehezen vezetem kecskéimet; ezt is
Csak allig hajtom, minthogy kettőt ma fiadzott,
Óh, de szép fiait kőszirton hagyta veszőbe.
E tetemes romlást, ha reá lett volna figyelmünk,
A mennykővel ütött cserfák régen kijelenték
S a varjak balról mind csak kárt! kárt! kiabáltak.
De mondd meg: ki legyen az az Isten, a kit imádol?

DIENES.

Én Kelemen, ez előtt Buda várát a mi helyünkkel,
A melyben fiatalb juhainkat szoktuk eladni,
Esztelen! egy becsben tettem s azt véltem, egyenlők.
Így láttam a kecske fiút s a kölyköket ütni
Anyjokra: nagyokat így szabtam öszve kicsinynyel:
Most látom, Buda már oly fennyen emelte fejét fel,
Mint mikor a nagy tölgy alacsonyb berkekbe kitetszik.

KELEMEN.

S vajjon mely nagy okod lehetett látni Buda várát?

DIENES.

A szabados maradás: s noha későbbecske jutottam
Ahhoz, mert kezd már lassan szürkűlni bajúszom:

De csakugyan mégis végét érem sok időre.
S ez Katiczám dolga; mert, mint tudod, elhagya Dorkó:
Nem tagadom, valamíg a büszke Dorottya vezérlett,
Nemcsak ezen czélom ment füstbe, de mindenemen is
Felhagytam s noha sok tehenim' hajtottam eladni
E városkánkba, s sok zsíros sajtom is ették
Ottan meg, csak üress erszényt hoztam haza mégis.

KELEMEN.

Épen nem csuda már; Kati, nálam min pityeregtél
És kinek őrzötted a fán almáidat, ímé
Nem volt ott Dienes! Hidd el, Dienes, ez az erdő
S e forrásos bércz s minden völgy zenge neveddel.

DIENES.

Mit tudtam tenni? Itten csendes maradáshoz
Bíznom nem lehetett, nem lévén semmi segédim
És könyörűlőim, de amott gyámolra találtam,
A ki is így felele esdeklésimre: legeltesd
Mint az előtt tehenid s válaszsz közikbe bikákat.
Két hete, hogy mindég füstöl oltárom azólta
S ezt esztendőnként így megújítani czélom.

KELEMEN.

Oh te, boldog öreg! hát a te saját örököcskéd
Mind számodra marad? s mezeid, noha míg idegen kéz
Mívelte, valami keveset megparlagosodtak,

De csakugyan borjas tehenid jó pástra bocsáthatd
Snem félsz, hogy nyavalyát a szomszéd barma behozzon.
Oh te, boldog Öreg; te csergedező patakidnak
Árnyékos forrásainál hívesbe' heverhetsz:
Itten emo fűzes, mely kettéd vágja határid,
S ágain a soha sem henye méhek dongva legelnek,
Szenderedést s álmot javasol kedves susogással.
Ott a nyessegető pásztor örömödre danolgat,
Itt ismét a berki galamb nyögdécseli társát,
Vagy hű párja körűl a nyájas gerlicze búkol.

DIENES.

Ez okon a szarvas hamarább legel a levegőben,
A halak is pástra költöznek ki vizeikből,
Sőt hamarább szerecsen földén fog a Duna folyni,
S a nálok fakadott Nílus vizesíti hazánkat,
Mintsem melyjemből soha is jó-téte kifolyjon.

KELEMEN.

Mink az alatt idegen földön sínlődve nyomorgunk
S némely rész ismét Tanaist választja hazának,
Más rész vándorlván tudakozza, hol van Egyiptom,
S ha valaha netalán honnyomba visszavetődöm,
Annyi sok esztendők folyván el, míg oda járék,
Pusztúlt földeimet, tudom azt, könnyezve csudálom.
Hát ily szép mezeim trágár katonáknak adódtak?
S e gyönyörű földek hajdúké? Nézd, mire vitte

A rút visszavonás dolgunk'. Oltsál nosza körtvélyt
Most Kelemen s ültess szőlőt, kinek, oh! idegennek.
Oh, ez előtt boldog nyájam! ballagjatok innen;
Én titeket, kecskék, zöld barlangban heverészve
Nem látlak többé kőszirton függni ezentúl.
Megszűn énekem is, s tőlem legelőre vezérlve
Nem rágtok ezután se zanótot, sem keserű fűzt.

DIENES.

Úgyde ezen éjt még nálam töltöd te, reménylem.
Lesz zöld gally ágynak, lesz válogatott piros almám,
Van lágy gesztenye is, s éppen csak most kinyomott sajt.
Nézd! nézd! mely tova van a legszomszédb tanya füsti is!
S a hegyek is már most feketés árnyékot eresztnek.

Jegyzések. Ezen eccloga fordításában főbb igyekezetem az volt, hogy az mentől jobban hasonlítson az köttetlen beszédhez, úgy hogy, ha egy huzomban irattatnék s commák szerént olvastatnék, majd alig lehetne az közbeszédtől azt megkülönböztetni.

1. *Mink futjuk édes honnyunknak sírva megyéit.* Honn hazát jelent, mely szóval való élés a régi magyaroknál nagyobb szokásba' lehetett, azért énekeljük még most is Molnár Albert fordítása után a zsoltárban: *És honnyába költ a fecske.*

2. *Oltárit gyakran vérzi nyájambeli bárány.* Minthogy a magyaroknál a véres áldozat már szokásban nincs, itt ezt moralis értelemben kell venni.

3. *E tetemes romlást*, etc. Erti ezen az hazájokból való kivándorlást és örökségeitől való megfosztatást.

4. *S a varjak balról mind csak kárt! kárt! kiabáltak.* Ha az varjak bal felől szólottak: rossz jelnek magyarázták a rómaiak; még a magyarországi köznép is a varjak gyakori károgatásaiból kárvallást jövendöl.

5. *Most látom, Buda már oly fennyen emelte fejét fel.* Régi fényessége Budának leginkább illik a Mátyás király idejére: de maga Magyarország is minémű lehetett akkor, arra egyedül ama nagyhírű és ugyan Mátyás király idejében élő Ariosto verseit hozom elő, ki is így szóla harmadik satirájában:

> Chi vuol a torno a torno vada,
> Vegga Ingliterra, Ungheria Francia et Spagna,
> A me piace abitar la mia contrada.

Ez itt megjegyzésre méltó, hogy Magyarországot mingyárt Anglia után tészi. Ezen verseknek franczia fordítója legelől teszi ugyan a maga országát, hihető, hazájához való szeretetéből, de ő is megtartja a második helyet Magyarországnak, midőn ezen verseket így fordítja: Coure le monde qui vondra en France, en Hongrie, en Espagne, en Angleterre, etc. Hogy Angliát legutoljára nevezi: kitetszik azon országra való irígysége, holott prózában fordítván, nem kötötte meg a rhythmus gondolatit, hogy azért kellett volna az országok sorát megváltoztatni. Méltó még Budáról és Visegrádról a megolvasásra Oláh Miklós esztergomi érseknek Hungaria nevezetű deák munkája, a ki mind a két nevezett helyeket még az ő fényességekben látván, jelentett munkájának V. és V-dik részeiben azokat leírja.

6. *Mint mikor a tölgyfa alacsonyb berkekbe kitetszik.* Virgilius Cupressust tesz: de minthogy annak magasabb neme nálunk csak üveg házakban marad meg, én (a magyarosítás is azt kívánván) más esméretesebb fát tettem helyette.

7. *A szabados maradás*, etc., azaz hogy jószágát visszanyerje és abban csendesen megmaradhasson.

8. *Ez Katiczám dolga*, etc. Itt Katicza jó gazdasszonyságát veti öszve a Dorottya tékozlásával, mintha mondaná: *Katiczának köszönhetem*, hogy ő még megmaradott kevesemet jobb rendbe hozta s jószágocskám visszanyerésére nógatott.

9. *Csak üres erszényt hoztam haza mégis.* Hihető, Dorottya az árát még helyben haszontalanságokra elköltötte s mikor csaknem mindenemből kipusztított, hálaadatlanúl el is hagyott.

10. *Éppen nem csuda már, Kati nálam min pityeregtél.* Minthogy én a Virgilius Amaryllisét Katalinnal váltottam fel, azért itt is megtartottam azon nevet. Tudom ugyan azt, hogy De la Cerda és némely követői arra láttatnak hajlani, hogy ezen versek jobban illenének Galateára, de még ők is megtartották a textusban a régi olvasást. A kik itt Galateát szeretik inkább érteni, azokat az vitte arra, hogy némely magyarázók Amaryllisen Rómát, Galateán pedig Mantuát értik: de hogy ezen allegoria Virgiliusnak eszében sem volt, azt bizvást merném állatni. Ugyanis Rómát nem allegorice, hanem maga nevével Rómának nevezi: *Urbem, quam dicunt Romam*, etc. Ismét Augustusról azt írja, hogy őtet ottan látta: *Hic illum vidi juvenem.* De Tityrusnak az ő mantuai öröksége helyett nem is Rómában adtak új földeket, hanem csak a régieket adták vissza. *Ergo tua rura manebunt.* Ezekből azt hozom ki, hogy Tityrus szeretői, mind Galetea, mind Amaryllis Mantuában laktanak. Már így sokkal hitelesebb az, hogy őtet az utolsó szeretője, Amaryllis kesergette, és ő tartotta meg számára az almákat s nem Galatea, a ki rajta felhagyott: *Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.* Ez a *reliquit* önként való elhagyást jelent. Hogy ezen mostani előadott magyarázatommal Amaryllisre nézve majd minden híresebb kiadói s magyarázói Virgiliusnak megegyeznek, azt sok példákkal meg tudnám mutatni; de csak némely híresebb magyarázóit hozom elő, úgy mint *Serviust* (ki is még az ötödik századnak kezdetében élt), *Burmann Pétert* és *Heynét*.

Servius, ama legelső commentatora Virgiliusnak, midőn ama versét magyarázná: *Formosam resonare doces Amaryllida sylvas*, így szól: «Id est, carmen tuum de amica Amaryllide compositum doces silvas sonare; et melius est, ut simpliciter intelligamus. Male enim quidam allegoriam volunt: Tu carmen de Roma componis celebrandum omnibus gentibus. Plus enim stupet Melibœus, si ille ita securus est, ut tantum de suis amoribus cantet.»

Ezekből a Servius szavaiból kitetszik, hogy ő hibásnak tartja azoknak vélekedéseket, a kik itten allegoriát keresnek és Amaryllisen Rómát értik.

A másik magyarázó, *Burmann*, egy Musonius nevű tudós embernek értelmét hozza ezen versre elő: *Mirabar quid moesta deos Amarylli vocares.* Ez az Musonius azt tartja, hogy ha mindjárt Amaryllisen Rómát, Galateán pedig Mantuát kellene is érteni, mégis innen nem következnék, hogy azért mind Amaryllis, mind Galatea mantuaiak ne lehetnének, midőn így szól: «Licet per Amaryllim Romam, per Galateam Mantuam intelligamus, non tamen ut quidam suspicati sunt dicendum est, alteram Romæ, alteram Mantuæ fuisse a Tityro adamatam, nisi velimus hæc Melibœi verba prorsus esse absurda: tu potius utramque Mantuæ vognitam intellige.» Ezek a Musonius szavai, melyek után azt írja Burmann: «Recte, nam Amaryllis amica Tityri absentis desideris tabescens omnia negligebat, quod mirabatur Melibœus, ita præcunte Roma recte Ruæus: Catræus vero Galatea tuebatur.» Burmannus.

Heyne, az harmadik, általam kiválasztott magyarázó: ez nemcsak megtartotta az ő mindenek előtt igen becses editiójában ezen az helyen az Amaryllis nevét, hanem az ő magyarázatja szerint az mindjárt utána következendő Tityrus felelete nem egyéb, hanem az Amaryllis keserveire való mentség. Heyne maga szavai ezek: «Quid facerem? necessario mihi Romam proficiscendum erat, nulla Amaryllidis querelarum ratione habita, cum ne-

que libertatem recuperare alibi, neque tam præsentes hic propitios faventes deos; tam præsens eorum beneficium alibi experiri possem.» Heyne.

Bizony amaz őtet önként hagyó Galatea sopánkodásaira szemügyet sem vetett volna Tityrus, nem hogy tőle lett eltávozásáért magát mentegette volna, és bizony Meliboeus sem hozta volna elő Tityrusnak Galatea keservét olyan érzékenyen, tudván azt, hogy azzal őtet hamarébb boszankodásra, mint sem szánakozásra fogja indítani. — Úgy reménylem, hogy ezen kérdés eránt: Amaryllis nevét kellessék-é itten megtartani vagy Galateáét? eléggé kiadtam elmémet. De azért senkit is a maga értelmétől elvonni s az enyímre kénszeríteni nem kívánok; hanem kiki úgy ítéljen erről, a mint néki tetszik.

11. *Mit tudtam tenni?* Ezen mentegetéseiben mintha azt mondaná: Mit tudtam tenni? Én nékem ugyan igen nehezen esett Katiczát (Amaryllist) elhagyni, de ilyen állapotomban meg kellett magamat győznöm és az ő esdeklőseire most nem tekinthettem, mert egyedűl Budán reménylhettem ügyem orvoslását és abban meg sem csalattam.

12. *De amott gyámolra találtam;* tudniillik: Mátyás királyra, ki engemet visszatett előbbeni örökségembe.

13. *Két hete, hogy mindég füstöl oltárom azólta.* Valamint feljebb, úgy itt is, az oltárt moraliter kell érteni, azaz: örökké háládatos lészek, mely háládatosságának állandóságát még nagyobb kitételekkel fejezi ki alább.

14. — — — *Mezeid, noha míg idegen kéz mívelte, valami keveset megparlagosodtak.* Hogy valósággal elvették és nemcsak akarták a Tityrus földeit is, kitetszik a *Moeris* névű ecclogából, nevezetesen ezen versekből:

O! Licide vivi pervenimus: Advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli
Diceret hæc mea sunt, veteres migrati coloni,
Nunc victi tristes, quoniam sors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) nuttimus hædos.

Ezeket Moeris Menalkásrúl mondja, a kin ottan minden magyarázók, valamint itt Tityruson Virgiliust értik.

15. *Itten ime füzes, mely ketté vágja határid. . . . Szenderedést s álmot jarasol kedves susogással.* Itten én az álomra való nógatást inkább tulajdonítottam a füzesnek és az ő szellők miatt való susogásának, mintsem a méhek dongásának. Ugyanis Virgilius szavaiból egyebet nem hozhattam ki, melyet ha természeti rendben (in ordinem naturalem) helyheztetünk, így folynak: *Sepes salicti, depasta florem apibus hiblaicis, svadebit somnum sepe levi susurro.* És így a füzes susogása az, a mely álmot csinál és nem a méheké, a kik annak virágjait még annak előtte már lelegelték Virgiliusnak tulajdon szavai szerént, ki in præterito mondja a füzesrül: *florem depasta apibus.* De bizony, ha az méhek a nyúgodni kívánókhoz közel vagynak, nemhogy néki dongásokkal álmot okoznának, sőt inkább az ő fullánkjoktól való félelem őtet attól elidegeníti és elijeszti.

16. *Sőt hamarébb szerecsen földén fog az Duna folyni.* Itt is, czélom szerént, meg akartam magyarosítani ezen verseket és a köznép előtt (ugyanis itten magyar pásztorok beszélnek) az épen nem esméretes Araris és Tigris helyett a Dunát tettem.

17. *Némely rész ismét Tanaist választja Hazának.* A Tanais környéke volt a magyarok régi lakóhelye.

18. *Más rész vándorlván tudakozza, hol van Egyiptom?* Jobban ösméri a magyar közember Egyiptom földét (avagy csak a Mózes könyveiből) mint Krétát, Oarest, vagy az britannusokat; itt is azért, sokszor említett czélomhoz képest, ösméretesebb országgal kellett amazokat felcserélnem.

19. *Hát ily szép mezeim trágár katonáknak adódtak? S e gyönyörű földek hajdúké?* A feljebb valók szerént ezen eccloga a Mátyás király idejéhez lévén alkalmaztatva: igen hihető, hogy Mátyás, mint nagy hadakozó, némely határokat (kivált az úgy neveztetett Végeket) vitézlő néppel ültetett meg; és így az ő előbbi lakosaiknak más hazát kellett keresni. A Mátyás király asztali bolondját *Trager*-nek hívták, innen eredtek ezen szók: trágár, trágárság; valamint a francziáknál Turlepintul, egy komédiás bolondtól, *Turlepinade.*

Szép Rózsi.

A Virgilius Alexisének szabad követése vagy inkább megmagyarosítása.

Égette Demetert szép Rózsi szerelme, de minthogy
Már az másnak alakja vala, nem volt mibe' bízzon.
Szűntelen a terepély bik-fák sűrűibe' bujkált
Csak egyedűl s ottan a forrásos ligetek közt
A hegyek öbleiben ekként önté ki panaszszát:

Oh könyörületlen lyányzó, csak semmibe hajtod
Verseimet s nem szánsz ? végtére is halnia késztetsz!
Nézd, már a barom is keres árnyékot, ha találhat;
Még a zöld gyík is elbújik a tövisek közt,
S Margit is a melegen elalélt fáradt aratóknak
Tör már foghagymát étkekben öszve köménynyel.
Én pedig ez iszonyú déli hőségbe nyomozlak
S hallgatom a mezei prücskök mint csörgenek eggyütt.

Vajjon nem vala-é nékem jobb tűrni haragját
S büszke keménységét Ilonának ? nem de Dorottyát?
Ő noha naptól sűlt, noha tejnél vagy te fejérebb,
Ó gyönyörű lyányzó, magadat színedbe' ne hidd el!
Liliomid leszedi az idő s maradol csupa kóró!
Nincs böcsöm, úgy látom, nem kérded azonba, ki légyek?
Mely gazdag nyájból s bő pinczém mely tele téjjel!

E terepély hegyeket mászszák juhaim ezerenként,
S nem fogy el az új téj nálam sem nyárba', se télbe'.
Énekes is vagyok én, de leginkább Zrínyi keserves
Énekeit dallom, a mellyeket a Drávánál
Irt ifjantan, amaz hozzád feneségbe' hasonló,
S minden tigrisnél könyörűletlenb Violának.
Osztán nem vagyok én ocsmány is; csak minapában
Nézém a Balatonba' magam, s ha nem csaloképen
Bíróságod alatt sem félek szép Dienestől.

Oh bárcsak egyszer próbálnád, mely gyönyörűség
Volna velem mezei alacsony kunyhókba' lakozni
S szarvasokat lőni s zöld pástra vezérleni nyájat!
A ligetek közt ott Pánt sípba követni tanulnád.
Pán szerkeszte legelsőben több sípokat öszve,
Pán viseli gondját juhainknak s pásztorainknak.
Oh te is a síptól ne kéméljed ajakocskád:
Mit nem adna ma is Albert, ha sípra tanítnám?
Van ugyanis nékem hét nádból öszveragasztott
Sípom, mellyet adott Kelemen s így szóla halála
Óráján: Nálad vagyon ez most másodikánál.
Így szólott Kelemen. Irígylé hallgatag Albert.
E mellett két szép őzecskét fogtam az erdőn,
Egy sivatag völgyben s akarám számodra nevelni.
Hátoknak most is tarkás még szőre fejérrel.
S két juhnak a tőlgyét fonnyasztják ők ki naponként.
Kéreti már régen Margit s el is viszi Margit,
Mert látom, büdösök nálad minden adományim.

Oh! jövel, oh gyönyörű lyányzó: néked seregestűl
Im viszik a lyánykák jól föltöltött kosárakban
A sok liliomot, kik közt a szebbike Judith
Sárgáló violát s teljes pipacsot maga szaggat,
Melyhez köt narcist, köt illatozó tuba-rózsát;
Szed majoránnát is s több szagló füveket öszve,
S ha valamely halványb tulipánnal toldja ki színét:
Én pedig a fákon választva szedék piros almát.
Lészen gesztenye is, ez előtt Ilonám csemegéje,
Szilva se' fog hibázni, s ezen körtvély sem utolsó.
Tégedet is, myrthus s te veled egyetembe' borostyánt
Szaggatok: illatotok nyájassabb öszvevegyűlve.

Pusztai vagy Demeter! adományod megveti Rózsi
És ha ajándékkal kell győzni, ki győzi meg Ambrust?
Im magamat rontám, nyomorúlt csak: az északi szél
Pusztítá legelő-pástom még így ki virágból, [sem
Míg szedetém, a vad kanok is mind öszvezavarták
Szép forrásaimat: kit futsz oh, ostoba, kit futsz?
Im, az istenek is lakták régenten az erdőt,
Lakta Paris maga is. Pallas hadd tartsa magának
Kőfalait, nékünk legyenek kedvessek az erdők.

Kergeti a farkast az oroszlán, a pedig ismét
Kergeti a kecskét, a nyalánk kecske viszontag
A kivirágzott galyt keresi s a gyenge zanótot:
Én Demeter Rózsit; — kit-kit vezet a maga kénye.

Nézd, nézd tulkaidat is, az ekéket már haza hozták,
A nap is árnyékát jóval hosszabbra bocsátja,
Mégis a szerelem engem lángokba' lobogtat
Szűntelenül; de határt vajjon ki szab a szerelemnek?
Oh Demeter! Demeter! hogy-hogy vesztéd eszed így el?
Im, rest! még most is metszetlenek a kalibádnál
Vesszei szőlődnek: mozdíts, kérlek, valamicskét
Dolgaidon, legalább kösd kákád öszve szironynyal,
Kapsz még szebb szeretőt, ha személyed Rózsi csömörli.*

Anakreonból való fordítások.

II. Oda.

Vagyonját a természet
Elosztván: a bikának
Adott öklelni szarvat,
A lónak rugni körmöt,
A nyúl nyert győző lábat
S tág torkot az oroszlány;
Jutott a halnak úszás,
Repűlés a madárnak,

* A már kiadott két ecclogákon kivűl még három ecclogája van Virgiliusnak így megmagyarosítva általam, úgy mint: *Dic mihi Damoeta, . . . Pastorum Musam*, és *Si celides Musae*, mely utolsó egészen Mária Teréziánkra van alkalmaztatva, valamint a többiben is van emlékezet róla, minthogy mindenikét még életében írtam.

A férfinak vitéz szív
Volt osztva: mind ezekből
Kapott a szép nem — semmit?

Hát mit adott azoknak
Paizs helyett s a sértő
Dárdák helyett? Oly orczát,
Hogy tűz s vas hódol nékik,
S a szív rab lesz, ha szépek.

XL. Óda.

A rózsák közt Cupido
Egy elrejtett méhecskét
Nem láta s a' megcsipé.

Sebet kapott kezével
Repűl, kereng, mint őrült,
S nem szűnő jajjolással
Anyjához fut zokogva:

Jaj, meghalok, anyókám,
Lelkem tüstént kifújom,
Nézd, nézd, miként megkínzott
Egy kisded szárnyas sárkány,
Híják a gazdák méhnek.

Mond anyja: Hogyha néked
Csak egy kis méh fullánkja
Illy érző kínt okozhat:

Hát, jó vadász, mikor te
A szíven lősz keresztül,
Mint fájhat az, gondold el.

Anakreonnak XLV. dala.

Trocheus lábakon.

Vénus asszony sánta férje
A lemnusi hámorjában
Füstös kézzel kalapála
Tegzet s nyilat Cupidónak.

E horgokat maga Vénus
Édes mézzel hintegette,
De Cupido mind epével.

Egykor Márs is ütközetről
Visszatérvén, csak betoppan
A műhelybe s mint szokása,
Mord dárdáját villogtatja.
Kezdi osztán egyre-másra
A nyilakat forgatgatni.

A szerelem mondja néki:
Úgy-e bizony jó súlyoskák!
Ha kételkedsz, megpróbálhatd!

E szavára Márs közűlök
Hirtelen csak felkap egyet
S azt emelni próbálgatja.

Mosolyogja Vénus asszony.
Erre Márs nagyot sohajtva:
Jaj, be súlyos! vidd el, vidd el!
Mond Cupido: már csak tartsd meg.

XLVI. Óda az házasúlandókra szabva.

Nem szeretni vagy szeretni:
Mind a kettő kínos élet,
Mind kettőnél kinosb mégis
A kit kedvelsz, el nem nyerni.

Nincs tekintet már sem nemre,
Sem érdemre, tudományra,
Van tekintet csak aranyra.

Bár pokolba sűlyedt volna
A pénzt a ki legelőször
És az aranyat szerette:
Ő miatta van az ólta
Gyűlölség a testvérek közt;
Ő miatta nincs egyesség
A szülők és magzatok közt;
Had s gyilkosság van miatta:
Nékünk pedig, szeretőknek,
Éppen veszni kell miatta.

A péczeli palotában festett képeknek rendi,

és azoknak, egymástól való függések,

Leg inkább Phæton esetére volt ezen képekben a czélozás, és némely erkölcsi tanácsadásokra. Ezen oldalfalakon lévő festések (a mellyek alatt tudniillik alúl-írások vagynak) tizenötből állanak, azon kivűl, a mely a palotatetőn van festve: ez tizenhatodik volna.

Először is a palota-tetőn festett kép = írás Phæton szekerét adja elő, az hol ő épen leeső formában van, már a gyeplő is kiesvén kezéből. Ezen kép két inscriptio közé van helyheztetve.

Az első

Nem szül jót a maga hittség; —

a második

Vesztét köszönnye magának.

Következnek a fal oldalaira festett képek.

1-ső. Az egyik ajtó felett: *Phaeton* térdepelve kéri az atyját, hogy engedje néki az lovait, ki is *így felel*:

Többet kérsz Phæton mint sem próbátlan erőd bir.*

* Ambár ezen versecskéim, melyek az *Orpheus*nak első negyedében béiktatódtak, alig érdemlették, hogy világ eleibe jőjenek, de mivel már egyszer akaratom nélkül ki nyomtatódtak, kedvesen veszem, ha legalább úgy mennek bé valamely más negyedbe: hogy az olvasó megérthesse czéljaikat, és tudhassa melyik vers, melyik kép alá tartozik, és a képeknek minemű öszvekötések lesz egymással.

2-dik. Az általellenben való ajtó felett; már halála után a *monumentum*ja körül sírnak a húgai, mely kép *alá ez van írva*;

Itt igazán bétölt, hogy bújárása bolondnak.*

3-dik. Az harmadik ajtó felett: Sylenus ballag szamáron a csudálkozó sokaság között, egy nagy fazekat tartván a kezibe teli borral: alúlírás:

Ha bora van, nem vágy Phæton szekerére Sylenus.

4-dik. Az ablakok felé való oldalfalon felül: *óriások* vannak lefestve, az mint hegyeket hegyekre rakván, az eget víják, ilyen *inscriptióval.*

Vallani ha kívánsz szégyent, vágyj nagyra s eléred.

5-dik. Ugyan az ablakok felé való másik részen, felül: *Eccladus* már egy hegygyel van béborítva, úgy hogy csak az feje látszik ki. *Alúlírás:*

Menj most az hegy alól ostromnak; nem lehet úgy-é?

6-dik. Ugyan az ablakok felé való oldalon alúl: *Philemon* és *Baucis* vendéglik Jupitert és Mercuriust igen egyűgyű, 's leginkább kerti eledelekkel. Alúl ez van írva:

Philemon s Baucis tud gazdálkodni kevésbűl.**

7-dik. A nevezett oldalnak másik részén alúl Tantalus

* Van czélozás arra a példa beszédre: *Bolondnak bújárása.*

** Olykor ebédlőház is lévén ezen palota: ezen versekben azon régi szokott kinálás módját akartam kitenni. *Tessék kevésbül sokat.*

van lefestve, a mint torkig vízben lévén, az fán függő almákhoz kapdos. *Alulírás:*

A fösvényeknek nem övék még a mi övék is.

8-dik. Altalellenben a palota külsőbb ajtaja felé való oldalon felül: az *Arany idő* van leképzelve, melyben minden, (a régiek tartása szerént) minden munka nélkül önként termett, és az emberek szerte-széllyel kedvekre heverésztek, vagy a fákrúl kész érett gyümölcsöket ettek, ilyen *alúlírás* mellett:

Már az arany ártatlan idő csak híribe van fel.

9-dik. Ugyanazon oldalnak másik részén, hasonlóképen felűl az *Ezüst idő* adatik elő. Itt már ki-ki dologhoz lát, az egyik szánt, a másik fon, a harmadik a csirkéknek ád enni, a többi más figurák pedig mind mást-mást csinálnak; de csakugyan akkor még semmi visszavonás és háborúság nem volt az emberek között. Az *alúlírás* ez:

Nincs ingyen semmi, jár minden már ma dologgal.

10-dik. Ugyanazon ajtó mellett való elsőbb oldalon alúl: az *Deucalion* özön vize van lefestve, és igen irtóztatóan előadva, ilyen *inscriptióval:*

Rettenetesség még csak nézni is, hát így veszni!

11-dik. Az második oldalon alúl: az *özönvíztől* való *felszabadulás* van lerajzolva. *Alúlírás:*

Napfény váltja fel a felhőket és öröm a bút.

12-dik. Az oldalházak felé való egyik oldalon felül: *Narcissus* van kifestve, a mint a maga képét nézi a vízbe. *Alúlirás:*

A ki magát szereti, az nem jól nézte magát meg.

13-dik. Mindjárt az most leírt kép alatt alúl: *Ulysses* őrzi a füleit, hogy a *Syrenák* énekét meg ne hallja. *Alúlírás:*

Dugd bé jól füledet, mert szép hangú szavok ámít.*

14-dik. A tulsó általellenben való oldalon: *Ikarus* repül, már szárnyának tollai minden felé hullongván. *Alúlírás:*

Így jár, aki tanács nélkűl jár csak maga kényén.

15-dik. Ezen képnek épen alatta: *Deucalion* és *Pyrrha* vagynak előadva, a mint magok után hányják a köveket ezen *alúlírással:*

Ez noha csak költmény, de jelentő czélja valóság.**

NB. Ezen képek amaz híres *Pikárt* réz metszéseibűl vagynak kölcsönözve, úgy mint az 1732-ben Amsterdamban in folio kijött deák és franczia *Ovidiusbúl*, és az ugyanott 1733-ban in folio ki adott *Le Temple des Muses* nevű könyvbűl; 's hogy inkább hasonlítsanak a rézmetszéshez, csak feketén írattak. A verseket a mi illeti, azok a magaméi.

* Ez az ifjaknak szól, hogy a földi *Syrenáktul* ójják magokat.

** Et documenta damus, qua simus origine nati.

Gróf Zrínyi Miklós Sziget vára veszedelmének köttetlen beszédre való fordítása.

Elől-járó versek.

Én, ki játszodozám ifjantan a szerelemnek
Édes verseivel s könyörűletlen Violámnak[1]
Szíve keménységét ostromlám énekeimben:
Fegyvert énekelek már most hangosb hadi verssel,
S oly maga-szánta vitézt, ki az ellene gyűlt töröknek
Roppant táborait bé merte várni Szigethez;
Sőt noha már maga is Szulimán oda érkeze haddal,
Még sem rettene meg nagy szíve ama Szulimántól,
A kinek Európa réműlt hírére, ha hallá.

Éneked így kezdéd, Zrínyi! melyben nagy Ösödnek[2]
Nagy emlékezetét örökös versekbe le-festéd:
Hajdani nagy bajnok! ne neheztelj érte, ha mostan
Mérészlem rhythmussaitól megfosztani munkád'.[3]

[1] A maga verseiben Zrínyi Miklós Violának nevezi a szeretőjét; ezt azért volt szükség megjegyezni, mert az ő kinyomtatott munkája kevés ember kezénél van.

[2] Azon híres Zrinyi Miklós, a kinek szigeti történeteit a vers-szerző Zrínyi leírja, őse volt néki, vagyis nagyatyja.

[3] En elsőben ifjabb koromban az egész Zrínyi munká-

Sőt inkább, ha talám szép gondolatid kifejezni
Annak kelleteként nem tudnám, engedelemmel
Légy hozzám, kérlek, s nézd el könyörűlve hibáim'.

Oh Te Theresa,* kinek nem övedzi köz erdei laurus
Homlokodat, mert az hervadni szokott, hanem a Te
Fogytig zöld koszorúd van kötve nagy érdemeidből:
Nagy Thrésa! Te legyél kezdett munkámba' vezérlőm,
S azt jól alkotnom Te segíts, s ha szunnyadoz elmém:
Éleszd fel aluvó tüzemet nagy tetteid által,
S addig is énekeim meghallgatni Te ne sajnáld.

ELSŐ ÉNEK.

A mint a nagy Mindenható a földre tekinte: annak minden lakosait egy szemfordulásban elnézé; de leginkább a magyarokon állapodtak meg szemei s azt jegyzé meg iráutok, hogy nem járnának azon az úton, a melyet az ő Szent Fia eleikbe

ját hexameterekre szándékoztam fordítani, akkor így voltak itt formálva a versek:

. . . . . Ne neheztelj érte, ha munkád'
Mérészlem mértékre szabott versekbe kitenni.

* Ezen fordításomat még a nagy Mária Therésia idejében kezdettem, kinek is nevét most már változtatni vételnek tartottam volna, noha életében munkáimat akadályaim miatt el nem végezhettem.

adott. Kiváltképen pedig látá az ő nagy állhatatlanságokat, hogy megvetvén az Istent, kiki magának maga hajlandóságaiból emelne bálványt, és az tartaná közöttök magát másoknál különbnek, a ki mentűl szabadabban bocsátaná maga tulajdon kénye és szája szerint a zabolát és a ki mentűl inkább megtölthetné telhetetlen torkát. Látá azt is, hogy az ő szent nevének nincsen semmi tiszteleti, sem ártatlan Fia vérének becsűleti, sem pedig a virtusnak keleti; sőt az öreg emberekre sem volna nálok illendő tekintet: hanem mindenütt uralkodna a feslett erkölcs, az irtóztató káromkodás, az irigység, a gyűlölség, az egyedűl maga hasznát tekintő hamis tanácslás, a fertelmes fajtalankodás, s mindenütt már szokásban ment rágalmazás, a lopás, a gyilkosság, és az éjjeli s nappali örökös tobzódás.

Mindezeken felgerjedvén haragja: magához szólítja Mihály archangyalt, és az mint az Ő Szentsége előtt áll vala, kemény, de igen méltó megindulásából ilyen parancsolatot ada nékie:

Nézd! ama kemény nyakú és kevély szczythák, mely igen elfajzottak a régi jó magyaroktól és mint nyomták [!] lábok a szép keresztény hitet, s mely nagyon elhatalmazott közöttök az vallásrúl való szabadabb gondolkozás. Maga nézd el az egész keresztény világot: találsz-é valamely nemzetet, a melylyel több jót tettem volna, mint a magyarokkal: Im! amaz sivatag Szczythiából kihozám őket és az én szent lelkemet is reájok szállítám; Szczy-

thiából, mondom, kihozám őket, valamint az Izrael népét Egyiptomból; hatalmas karommal megverém előttök minden útjokat hátráló nemzetségeket, sőt mindenütt rontám s vesztém ellenségeiket, végtére pedig letelepítém őket ama mézzel s téjjel folyó szép Pannoniába; ott megáldám őket minden állapotjaikban s ha szükségek történt, mindenkor meghallgatám és megsegítém őket. De vitéz szívvel is megajándékozám, úgy hogy egy jó magyar tízet mást elkergethetett, sőt sehol sem találkozhattak oly erős ellenségre, a ki előttök, mint a por a szél előtt el nem kerengett volna. S a mi legfőbb: szentséges lelkemet is reájok öntöttem s őket Fiam által a keresztény hitre által hoztam, szent és kegyes királyokkal megáldottam, békeséget, tisztességet nékiek adtam.

De ők ennyi sok vélek közlött jókért, ah! mely nehéz róla emlékeznem! Ah, hálaadatlanok! el mertenek engemet hagyni s nem szégyenlék jó Isteneket elárúlni s ellenemre mindenféle gonoszságokban bémerűlni. Bánom, valóba' bánom, hogy ő vélek annyi sok jót tettem. S vajjon akkor nem viperákat neveltem-é keblembe'? de már most eljött annak az ideje, hogy magamat vélek én is megesmértessem, hogy én vagyok ama boszúálló erős Isten.

Eredj azért, Archangyal, szállj le mindjárt pokolba s ott a legharagosabb fúriák közűl válaszsz egyet, s küldjed azt ama szultán Szulimán egyébként is könnyen felingerelhető szivében: hadd

ne bontsa fel haragját ezen, tőlem elpártolt, magyarok ellen. Én pedig adok a törököknek olyan hatalmat, hogy eltörölje s elveszesse ez az törzsökétől már elfajzott rossz magyarságot, s mind addig fogja törni az iga kemény nyakokat, míg azt meg nem esmérik, hogy az ő jó Urokat háládatlanúl nem átallották elhagyni. Fognak ugyan ők hozzám kiáltani, de én meg nem hallgatom őket, hanem csak nevetni fogom nehéz ügyöket; az ő panaszaikra még csak meg sem hajtom fülemet, és az ő nyavalyájoknak nézésétűl is elrejtem az én szemeimet. És ez egész addig mind úgy lészen, míg méltó boszúmat rajtok nem állom; harmad és negyedíziglen fog rajtok tartani ez a szörnyű büntetés, és ha jó idején észre nem vészik magokat: örök átkom, örök haragom marad rajtok. De ha hozzám megtérnek s megbánják bűneiket, ismét a halálbúl kiráutván, életre hozom őket. Jaj akkor, te néked, török! haragom vesszejének: te vagy az most, de azonnal eltörlek, mihent ők hozzám igazán megtérnek.

Ezeket végig így hallgatván, kezde Mihály archangyal könyörgeni és a magyarok között még kevés számban megmaradott igazakért az Isten előtt esedezni: Uram, az jámborokat fogod-é a hamisak bűnéért megrontani? vajjon azokat fogod-é a vétkesekért megverni?

De az élő Isten kész lőn nékie megfelelni: Te akarod-é az én tanácsaimat tudni? vagy az én elrejtett titkaimat szabadosan vizsgálni, a melyeket

te néked tudni még most nem engedtetett? Én ugyan most azt magamtúl meg nem tiltottam, hogy ostorom az én hív szolgáimra is ne szálljon, de azoknak nem kell semmit is az halálon törődni. Ugyanis az én iránt ok való akaratom ez: hogy nékiek az inkább könnyebbségekre váljon és lelkeiknek üdvösségére fordúljon.

Nem felele többet az archangyal az Istennek, hanem az égnek eresztvén sugár szárnyait, mind addig repűle és nem nyugovék meg, valamíg Alectót pokolban fel nem találá. Az ott száz lánczokkal volt lekötözve, száz bilincs volt mind a két kezein is, s a haja merő azon kígyókból állott, kik a fején öszve s meg öszvefonták magokat; mind a két szemeibűl véres, mérges tajték csurgott alá, rút gégéjéből pedig dühös kénkő párázat jöve ki.

Ezen fúriát az archangyal lánczaitúl felszabadítván, Isten hatalmával ilyformán szóla hozzája: Alecto! nékem az Isten azt parancsolá, hogy tégedet Törökországban küldjelek oly végre, hogy ottan amaz híres Szulimánnak szívét megszálljad s az által az ő haragját és mérgét a magyarok ellen mind inkább s inkább felingereljed: hadd fordítsa s vigye rájok az ő rettenetes fegyverét s rontsa meg azzal az ő képzelt uraságokat s törűlje el minden még megmaradott kevés erejeket is.

Örül ezen a fúria s nem is késik semmit pokolba', hanem repülését tartja igenessen nagy Törökország felé, s hogy jobban elámíthassa Szulimánt, magára nagy Szelimnek képét vette fel.

Volt ez a Szelim Szulimánnak atyja, míg éle. Te, fiam, aluszol (beszédét így kezdé) s nem veszed eszedben az Istennek hozzád való különös nagy irgalmát, a ki tenéked adott erőt, adott vitézséget, adott jó észt s tanácsot megfontolni tudó nagy elmét: te pedig mostan is csak aluszol s nem nézel elődbe, mely nagy felhőt kerenget Károly országaid ellen. Bizony ha jó idején magadat fel nem eszméled: itt fogsz aluvó helyeden megnyomattatni. Hidd el, hidd el az én megőszült fejemnek, hogyha ő nékiek időt engedsz, el fognak téged mind országostól veszteni amaz hitetlen ebek, az kaurok; mert ha egyesek vólnának, még most is volna nékiek erejek és lesz is, mert már is alkusznak egymás között. De te ne késsél, hanem reménytelenűl üss rajtok s ne engedj nekiek időt a megalkuvásra. Így rontatának meg tőlem a mamelukok, így törém én meg Campont, s így romlának el általam a syrusok. Kelj fel azért s kösd fel éles kardodat oldaladra s indulj mentűl hamarébb a tévelygő magyarok ellen roppant hadaddal: én mindenütt melletted lészek és minden dolgaidra s minden, hadban megeshető bajaidra nagy hűséggel vigyázok. Bolondság most néked a kazulokra járnod s az ő ellenek való hadban sok jó vitézeidet szükségtelenűl oda vesztened. Nem hagyja s nem engedi most azt a mi fátumunk, hogy azok' általad megrontassanak, és ugyanez által akar bennünket az Isten arra tanítani, mit kívánjon most tőlünk. Hallhattad, minémű boszúkat szerzett

nékem hajdan Izrael, de csakugyan mindvégig sem volt nékem módom abban, hogy őtet egészben megtörhettem volna. Hát néked mely nagy rövidségeket teve Tamma, ki ravaszságával hadadnak nagy részét meg is törte. De az magyarokon még eddig többire mindég nyertünk. Járul ehhez az, hogy ellenük nem is kell nékünk sem ollyan messzire fegyverkeznünk, sem annyit költenünk, sem annyit a mieink közűl vesztenünk, sem pedig győzedelmünk iránt annyira kételkednünk. Ne tarts azonban attól, hogy valaki a magyarokat segítse, mert jól esmérem már én a bolond kaurokat, kik valameddig tulajdon magok házát égni nem látják, egész addig senki is a szomszéd házát nem segíti oltani. Ne félj, mert a mint már előbb is mondám, én szűntelen melletted leszek, de a szent Mahumed is fogja vezérleni kezedet. Osztán, édes fiam, a vitéz embernek kell valamit engedni a szerencsének is.

Igy szóla szultán Szulimánhoz Alecto és a mely mérges kígyót pokolbúl magával hozott, aztat Szulimán ágyába szabadon ereszté. A kígyó mind addig meg nem nyugovék ottan, valameddig testéhez nem férkezhetett, és vállairúl mellére, mellérűl a szíve irányába nem mászott, valamerre pedig csak csúszhatott, mindenütt gerjesztő mérgét is ottan marasztá, melylyel felgyulasztván Szulimán kemény szivét, azt a nagyságra vágyódó gőgös gondolatok kínzásai között lobogó haragban hentergeni kegyetlenűl hagyá. Nagy vígan azután Alectó

eltűnék, mert látá, hogy már Szulimánt csaknem megdühödésre gerjesztette. Az pedig az ágyban álmából fölébredvén s egyszerre felugorván, szörnyű hanggal igy kezde kiáltozni: Fegyvert! fegyvert! mert már szintén esze veszett Alecto mérge miatt. Így szóla azután: Oh, te, ki engemet bátorságra s ilyen nagy dolgokra indítasz, nagyobb vagy bizony embernél, noha ember módra láttalak téged és hallottalak szólani, sőt hasznos tanácslásokat is adni. Imé! készen vagyon Szulimán, és az hova nékie meghagytad, hogy menjen, nem lesz annak elmulatója. Kaurokat fogok én rakni halomban s még a lovamat is keresztény vértóban festem meg; az ő roppant városaik s váraik tűzben és hamuban fognak eltemettetni általam. Felkerekedvén azután végképen ágyából, mingyárt megparancsolá, hogy minden vezér és valaki csak bégséget visel, vagy timárt tart, mezőben szálljon válogatott népével, ki-ki a szerint, mint az ő hatalma kiterjedése fogja engedni és hogy még május fogytán mind az egész már kiállított hadak egy táborban gyűlnének, minden hátramaradás nélkül együvé. Futnak a csauzok fejér patyolatjokban és a parancsolt hadat, vett rendelésekhez képest, a császárnak minden tartományaiban ki is hirdeték.

Azonban Szulimán jó lovára felüle, és a vezéreket divántartás kedvéért a kertektől nem messze egy széles halomra összegyűjtvén, ottan előttök ilyenformán szóla:

Vezérek és basák! Ti okos vitézek! kiknek eszek után én már is sok megbírt népet nézhetek, ti vagytok az én erősségemnek megtartói, ti a pogány kereszténveknek hatalmas meghódítói: Im látjátok, miben légyen most a mi állapotunk; bizony a mi erős birodalmunk nem szenvedhet semmi henyélést, mert a mit karddal nyertünk, nem tarthatja azt meg a diván; a birodalmoknak megerősítésére fegyver s erős vitéz kívántatik. Vajjon nem ez által győztük-e mi meg a keresztény világot? a mely inkább harácsot kíván fizetni, mintsem reánk vitéz módon kardot rántani merjen; s vajjon nem ez becsülteti-é vélek egyedűl a muselmanokat? De csakugyan vagynak közöttök, noha nem sokan, a kik ellenünk mernek még most is járni és fogokat is merik reánk mutatni. Bolondok! nem tudják ők, hogy jobb volna megvallani a magok erőtlenségét, hogysem mint magokat szánt szándékkal kárban ejteni. A magyarok ezek, a kik most fő nélkűl vagynak és mint a megtörött hajó a széltűl, úgy hányattatnak. Igaz, nem tagadhatom, hogy ha közöttök egyesség volna, bizony nékünk nagy gondokat adhatna ez a kevés számbúl álló magyarság, és jóformán megcsorbíthatná fényes koronánkat, sőt talán azt egészlen is megronthatná: de az Isten ostora szállott most reájok, s nagyon uralkodik köztök mind a fösvénység, mind a gyűlölség; nincs semmi szeretet nálok, sem okos tanácsadó, melyért is esőben vagyon régenten szépen ragyogó koroná-

jok. Most azért szemlátomást láthatjuk az Istennek hozzánk való különös kegyelmét, mert minden jelekből az tetszik ki, hogy a magyarok birodalmát minékünk szánta. Ezután is megtaláljuk mi Tammát; most a magyart rontsuk el s pusztítsuk el annak minden tartományait. Esküszöm én előttetek a nagy élő Istenre, a mi fényes holdunkra és a magam éles fegyverére, hogy ez éjjel Mahumet maga az édes atyám képében mind ezeket énnékem, a melyeket most szólottam, szintén így okosan megbeszélé. De Arszlán vezér is Budárúl hasonlót üzene, hogy ne légyen semmi kétségem is a rajtok bizonyosan leendő győzedelem iránt. Im, a levelét is, melyet nékem az iránt küldött, előtökben adom. Olvasd el hangosan, deák, hadd vehessék azon híradást jól elméjekre. Itt egy török deák így olvasá el a levelet:

Győzhetetlen nagy Császár, én a te rabod, Arszlán és a te kegyelmed után budai fővezér, néked alázatosan fejet hajtok s akarom ezeket tudtodra adni: Ha a keresztények dolgát tudni kívánod, azok épen veszni hagyták a magok állapotját. Károly magát gyűlésekről-gyűlésekre hordatja s nagyon forgatja a közöttök fenforgó hit dolgát; nincs nékie sehol is kész hada, de nem is gondolkozik felőle mint bolond, mintha az nékie sohasem kellene. Maximilián is gondviseletlenűl lakik a magyarok között és ott csak eszik és iszik. A magyarok pedig leghenyélőbb nepek e világon, egymást úgy gyűlölik, mint az ebek, nincs közöttök

csak egy hadtudó is; de ha volna is, ők a magok tisztviselőjének soha sem engedelmeskednek. Uram! ha valaha volt módod néked a jó reménységű szerencsés hadba, bizonynyal mondhatom, hogy nincsen mostanában kevesebb, ha ezen általam leírt állapotjokat jól meggondolod, s úgy tetszik nékem, mintha máris látnék vérpatakokat folyni Magyarországba és sok kaurt halmokba eltemettetve.

A vezérek megértvén Arszlán tanácslását, de főbbképen császárjoknak az iránt egészlen elszánt akaratját: senki is őtet feltett czéljában tartóztatni nem meré, hanem minden vezér különösen helybenhagyá s javalá hasznos szándékát.

Nem sok idő mult el azután, hogy a tengeren túl Ázsiából rettentő sok hadak érkezének által, de ezeken kivűl számtalan sok tatárság is a Meotisi tótúl, a kik az oda való tatár chántúl küldettenek segítségére Szulimánnak.

Delimán (még ifjú) volt ezeknek vezérek, a nagy chánnak s nagy fejedelemnek fia. Huszonötezerből állott ez a népség: mind könnyű had és igen bátor s mozdúlásiban is olyan gyors, valamint az árvíz szokott lenni; s úgy is tetszik, mintha mindenki kezébe' bizonyos halált vinne; ugyanis jó lova hátán nem egyébben, hanem egyedűl csak jó fegyverében bízik, ő néki sem a tűz, sem pedig a sebes víz nem tartalékja. Mondják, hogy midőn Delimán látás kedvéért országokat s híres városokat járt volna bé, meglátá azon

alkalmatossággal Galátában a szép Kumillát, ama híres Kumillát, a szépet, Szulimánnak legszebb leányát: mingyárt akkor Kumilla szép haja megkötözé szivét az ifjú Delimánnak és minden kedvét s minden erejét csak egy tekintete elvevé, úgy hogy nála nélkül már nem is kivánhatá életét. Azon úttal haza méne ugyan ő, de most már másodszor szép haddal ismét visszatérvén, azon töröde magában: mikép nyerhetné meg azt az megszerette szép leányzót. De véletlenül megcsalatkozott szegény reménységében, mert Kumillát az alatt Rustán bég vette el feleségül. Már most az olta nyughatatlan bánattal teljes szíve s akár álljon, akár üljön, mind untalan szegénynek a szeme a sok forró könyvezéstül csakhogy meg nem sül, mely miatt még a szíve is, valamint a hideg jég, úgy elhűl, sőt elhal benne. Rustán vezér! jól őrizd ettűl magadat, mert mint a megdühödött farkas, halálodat úgy lesi és bizony a vitéz Deliman (minthogy ezen való boszúját épen már el nem tűrheti) boszúját is fogja tölteni rajtad, mihelyt annak jó módját látandja.

Az tatárság után öt roppant seregek érkezének Drinápolyban, de a kikről azt vélnéd távolyról, hogy mind annyi meg annyi sívó ördögök. Amaz sok harczokon forgott vitéz szerecsenek voltanak ezek; minden sereg hat-hatezer emberből állott, kik közül mindenike meg mér hárommal is verekedni; a lovok olyan, valamint egy madár, magok pedig tündérhez hasonlók s oly könnyű a fordulá-

sok, mint az estvéli denevérnek szokott lenni. Ezek jártak már ez előtt is próbákra amaz vitéz kazulok ellen Szulimánnal, ezek verték által Lajos királyt csidákkal; vitézek mind egyik [!] és a kik nem fegyverderékkal és nem is paizszsal fedik bé magokat, sem pedig sűrű pánczéllal. Vezérli ezeket amaz vitéz Amirasszen, ő maga is fekete, de az lova is szerecsen; az ő kedves lova Karabul, melyet ő kevélyen és kényesen jártata serege előtt; mondják, hogy Karabul Arábiában széltől fogantatott volna egy igen híres kanczába; hihető is, mert nincsen sem a szélbe, sem a lángba olyan vidámság s gyorsaság, mint vagyon ő benne. Amirasszen után jöttek a több fő kapitányok: egyik az Olindus, ki okossága után mindég nagyobb-nagyobb tisztségekre emelődött, végre lett ezen szerecseny had negyedik részének fő kapitánya. Még a szíriai király is, az okos Menethám (ki is a szerecsenek közűl Sziriában telepedett vala le), elküldötte ezen hadnak második részével a maga fiát, a szép Hamvivánt.

De vala még azon szerecseny had harmadik részének fő kapitánya ama kegyetlen Demirhám. Demirhám, amaz erős, melynél erősebb nem volt sehol is, valamerre szultán Szulimán parancsolt, mert ő nagy tölgyfa fiatalokat is kiránthatott gyökerestől, sőt egyszer agyon vert csak öklével egy jó nagy elefántot. Az ötödik seregnek ezen hadban volt gondviselője Alderán, Demirhámnak bátyja; ez minden álmoknak megmagyarázója

volt és kifejtője a Mahumet leghomályosabb írásainak is.

Ezek után jöttek a vitéz mamelukok; de szerencsétlenek, mert most már nincsen ő nékiek, mint az előtt, különös magános urok s még csak nem régiben lettek Szulimán alá hódulók. Ezeknek lakások vagyon a nagy és bőv Egyiptom országába'. Kayer bég jő most vélek, kit Junus Mehmet basának szégyenére tett Szulimán császár fő vezérekké; ugyanis féle amattúl, azért is őtet ily nagy tisztre felvenni nem meré. Ezek húszezer jó lovasbúl állottak és vitézséget Tommen bejtűl tanúltak, s ámbár különb-különbféle nemzetekbűl voltak ők öszvekeverve, de mégis okos vezér alatt egyesek maradtak.

Nem messze a mamelukok szomszédságától állottak a circassusok; ezek lehettek mintegy ötvenkétezeren, mert zintsiák, géták és bárstok voltak öszvezavarva vélek; magok választának ezek magoknak kapitányt, kit közönséges nevezettel hívtanak hadverő Ajgas basának; és bizony nem is hiában nevezték azt annak, mert ő már sokszor volt oka számos nemzetek megrontatásának.

Ajgas basa után jövének a zagatárok, kik az legbelsőbb Scythiában lakó tatároknak tartatnak; ők hiszik ugyan az Alkoránt, de zöld patyolatjok megesmérteti őket, kik legyenek közűlök törökök, kik pedig tatárok. Úgy ellepték ezek a földet, valamint a hangyák, vagy pedig a szélesen kiterjedt mezőben a kalangyák szokták azt ellepni; min-

denfelé csak a nyilak és szablyák villámlanak s nagy rémülést okoznak mindenütt a számtalan ropogós kopják, még ezek soha is olyan helyre nem fordultanak, a melyet fegyverrel meg nem hódoltattanak, vagyis talán inkább azt mondhatom, el nem pusztítottanak volna, valamerre csak e világon jártanak. Sőt mikor ezek az előbbeni időkbe egyszer a törökre támadtanak, csaknem teljességgel elrontották azokat: de az Isten a mi bűneinkért nem engedé őket egészlen eltörültetni, hanem még ostorúl tovább is nyakunkon hagyatá. Nám! nem tudjuk-e, hogy ama scytha Timurkán* nemcsak megveré a musulmánokat, hanem el is fogá Bajazetet, ama nagy császárt. Láthatta akkor ki-ki az Istennek csuda hatalmát, hogy ő az embernek minden dolgaikat csak merő azon játékúl tartja. Még eddig scythákat senki meg nem verte soha is, és az ő veszedelmeket soha nem érte. Mithridates háborgatni merte ugyan őket, de mondd meg énnékem: mit vihetett ellenek végbe? A rómaiaknak csak nagy hatalmát hallották ők, de magokon soha sem látták mégis birodalmát. Nagy Sándor is megesméré a scythák bátorságát, midőn nehezen vehete meg csak egy kősziklát is tőlök. Ezek négy táborokra osztva igen szép rendekbe' lovaglának; mindenikében húsz-húszezer ember vala tegezzel felékesítve. Egyik seregnek ezek közűl

* Az igaz neve Tamerlannak Timur-kán.

ama fekete szerecseny, Idriz parancsol, a hármának pedig Uldair, Lehel és Turancsen.

A ki megszámlálhatja a tenger örvényeiben lévő fövenyet, vagy a herciniai erdőnek számtalan sok faleveleit: az számlálhatná meg talám Szulimánnak töméntelen népét s az írhatná le voltaképen az ő roppant seregeit. Mert valaki csak az ő nagy birodalmában meghallá, hogy haddal készül menni a keresztényekre, es hogy őtet máris sok musulmánság követi: mindenike siete hadával magát a császárral öszvecsatlani, mindenike gyönyörködve kivánná a kaurok megromlását nézni. Mert Indus vizén túl már török nem lakik, sem pedig azon tartomány a török császárnak adót még soha is nem fizetett, mégis oda jöve onnan király Atapalik is, és ő is akará látni, miképen romlik el Szulimán fegyvere által a kereszténység ereje.

Jaj! hová fog ez a nagy felhő leomlani? mely világ szegeletére fog az leszakadni? Nagy haragját fogja bizony tapasztalni az Istennek az, a ki azt magára rohanni fogja látni. Mint az felhő az eget, úgy elfogá ottan ez a nagy sokaság a földnek egész szinét; még pedig a közelebb való ázsiai népet meg se számlálók, sem az európai hadakozó seregeket.*

* Ezen kötetnek utolsó negyedében a Zrínyi III. éneke fog kinyomtatódni; mert nem szándékom, hogy az egész munkát a *Museum*ban iktassam, hanemha még ne talám

HARMADIK ÉNEK.

Úr Isten! mely sokképen változik az embernek elméje; nincsen is emberi okosságból soha is állandó tanács, mert ha valamit olykor gondolatjában elvégez is, azonnal az Isten akaratjából reménytelenül mind másképen fordíttatnak azok meg.

Ime! Szulimán Egerre veté elsőben minden gondolatját, hogy annak erős bástyáit el-kidöntse; de mely hamar másként térité az istenség ezen már elczélzott szándékát s mely reménytelenül fordítá ő Sziget ellen felgerjedett haragját.

Megmondom okait ennek az ő Szigetre való boszonkodásának. Midőn már megparancsolta volna az ő hadainak, hogy útjokat Eger felé tartanák, de e mellett el ne mulatnák azt is, hogy az Duna mellett való hadakra jól viselnének gondot. Történt az alatt, hogy a boszniai fő basa, Mustafa, épen csak akkor szép haddal a császár táborához érkezék. Nagyhírű vitéz vala ez Horvátországban, mert Krupa várában erővel bé tudott menni. Az minthogy az ő emberségét még a császár maga is

ezentúl is két, vagy legfeljebb három ének belé mégyen, azután az egész munka különösen fog kijőni.

valóban megesméré, mert nemcsak az Arszlán vezérséget nékie adá, hanem azt is meghagyá, hogy a részeges Arszlánnak fejét vegye, mert annak számtalan hibázásait már maga is tapasztalá.

Sokkal jobb lett volna néked, Arszlán, veszteg lenned és urad híre nélkül semmit is nem cselekedned,* mintsem bolondúl hadat kezdened s hamis hírrel az uradnak fülét töltened. De nem is meré Arszlán bévárni Mustafát, hanem tüsténti minden portékáit Budán hagyván, igenesen a császár táborát kezdé nyomozni. De mit használt az néki? ott sem menekedhete meg az haláltúl. Azután a császár Boszniát adá Mehmet Guilergi basának, és hogy oda siessen, megparancsolá s arra kivált szorgalmatos gondja lenne, hogy ottan a keresztény valami nevezetes kárt az alatt ne okozna.

Mehmet rendelt helyére kétezer lovassal indúla s nem sok idő mulva Siklós alá érkezék. Ottan azon a szép mezőn maga táborát megszállítá és szép sátorát is felvonatá. A siklósi Skender bég mihent ott való létét megtudá, azonnal gyorsan hozzá menni kötelességének tartotta s köszöntvén Mehmetet, így szóla néki okosan: Uram, ez nékem igen csudálatosan tetszik, hogy nem vészed eszedbe, hol szállottál mostan meg: avagy azt tar-

* A második ének szerint Arszlán ura híre nélkül megszállá Palotát, de ott kudarczot valla, s Túri György, a várbéli kapitány szégyennel visszaűzé őtet.

tod-é, hogy békeséges helyen vagy és ellenség nélkűl való szép török földén? Hidd el, hogy már most nem vagyunk a drinápolyi mezőbe, hanem a kaur kardjának legjobban kitétetett helyén; de a keresztény várak is innen nem olyan messze vagynak, Sziget várába pedig sok éh farkasok laknak s csaknem éjjel-nappal járják ezeket a mezőket, úgy hogy még a hóstádban sem mernek embereink tartózkodni.

A te ide való jövetelednek is bizony már régen híre van, sőt ezen mostani itten való megszállásod is eddig már minden pór előtt nyilván való, a melyet ha meghallott a szigeti okos bán, én a fejemet kötöm, hogy lesben van már régen. Uram, meg nem maradhat a török miatta, akárhová légyen valamelyikének útja, de azt vagy a katona, vagy a hajdú megsajdítván, azonnal megkapja, akkor a fejét elüti, magát pedig a testét temetetlen ott hagyja. Higyed, hogy még mi magunk sem maradhatunk meg a hóstádban is, mert onnan is sokszor lábunknál fogva kivonattattunk; de még a várban sem igen biztosan vagyunk, elannyira megkábultunk a félelem miatt. Azért a szent Mahumetre kérlek, Uram! tégedet, magadat te itten ne szerencséltessed, hanem inkább mostan az én tanácsomat kövessed és a táborodat avagy csak ebbe a kerítésbe is vigyed bé. A lovak inkább a hostádba' ott kinn ellehetnek, a vitézek pedig a várban mind el fognak férhetni, csak ugyan kevesebb kár lesz abban, ha csak a lovak vesznek el,

hogysem mint ennyi sok és jó török vitézek. Különben, Uram! te magad magadnak veszélyt keresel, de az én fejemre is haragot fogsz szerzeni, mert nekem fog ezen cselekedeted tulajdoníttatni. Azért most gondold meg jól, mit csinálsz s ne ejtsed magadat önként való veszedelembe.

Még Mehmet a keresztényt úgy, a mint kellett, nem esmérte, mert ő eleitől fogva Udvarban nevelkedék s olyan bolondúl hiszen vala az Alkoránnak, hogy mindenkor egy török megöl harczban négy keresztényt. Azért is Skender szavának előtte nem nagy hitele vala s mosolyogva csak ilyen választ ada néki: Köszönöm tanácsodat, Skender Alboda, de megbocsáss, táborom bizony a helyét nem változtatja. Hát! én ilyen gyalázatos hírrel indulnék Boszniába, hogy még csak egy éjjel sem mernék itten megmaradni és egy semmi előtt oly felette rettegnék, hogy még csak tábornak való helyet sem tudnék találni? De im! a lágy felhők is biztatnak engemet, kik már majd csaknem erőben állanak, hogy nem lesz itt most módja ez éjjel csak kicsiny csatának is, nem hogy lenne járása derekas hadnak. A mely Zrínyirűl pedig te most nekem beszéllesz, még a nagy Sztambolban is fülemben jött annak az ő híre. Úr Isten! bár csak nékem most olyan szerencsém lehetne, hogy itt ebben a mezőben véle megesmérkedhetném; régen hallottam már én az ő nagy nyughatatlanságát, a melyért a hatalmas császár is az ő haragját és szablyáját reá kívánja fordítani; még

eddig egyéb okok tartóztatták meg az ő bosszúját: de ő is reákerül még valaha a tőrbe, valamint a sokat csavargó róka belé botlik a kelepczébe, én pedig szerencsétlen leszek, tudom, ez éjjel, mert őtet nem látván, csak dicséretlen feküszöm ágyamba. Azért Skender! ha úgy tetszik, háljunk itt az éjjel együtt ketten s meleg kávé mellett aggszót kovácsoljunk;* azután mi bizony bízvást el is alhatunk egész virradtáig, mert azt bizonynyal tudom, hogy mi kaurt ez éjjel itten nem látunk. Skender erre így felele: Ámbátor légyen, már parancsolatodra csak itt maradok egész éjfélig s körűlötted, Uram, udvarlok; de azután a várba béballagok s néked nyugodalmas jó éjszakát kívánok.

Így beszélgetének ők ketten, azonban egy legény egy aranyos bőr zofrát a földre leterítven, két szép bársony vánkust teve a zofra mellé, a sátort azután szerecseny tésztával megfüstölé. A letett vánkusokra leülének ők ott ketten s egymás között sokféle dolgokról beszélgetének s kicsiny findzsákból kávét is hörpölgetének, végre vacsorát is evének. Hanem étel után egy szép török gyermek lépék be ura hagyásából a sátorba, a kinek kezében egy szép gyöngyházas tassán tündöklék, fejét pedig gyenge patyolat-vég tekerte bé.

* Agg-szót kovácsoljunk: Zrinyi szavai; azaz: régi dolgokrúl fecsegjünk s meséket beszéljünk egymásnak.

Ki is midőn egyik válláról szép bársony kaftánját lebocsátotta volna, kezdé kobzát igazgatni, összehajtván azután az ablak felé lábait, úgy nyitá meg kobza szava mellett hangos torkát:

Valál szerencse mindég hívem,
Miért tennék panaszt reád?
Te műved az, hogy nem bús szívem,
S hogy mindennap vidámb mát ál:
Ha mindég így lesz, mint igéred,
Hazuggá tészed azt a híred,
A melylyel csúfol e világ,
Hogy kedved állhatatlanság.

Tavaszszal vídítsz zöld erdőkkel,
Holott a víg fülemülék
Változtatott reszkettetővel
Süvítik, hogy társok övék.
A völgyek közt a szép források
Majd halkan csurgók, majd lármások
Zörgő kövecscsel s ha felkél,
Nem zúg, csak lengedez a szél.

Te tőlem meg nem irígyletted
Az én szerelmes eggyemet;
Sőt szívét érzékenybbé tetted,
Mint volt is; s ugyan innen lett,

Hogy míg szeretni meg nem szűnik,
A jó kedv tőlem el nem tűnik;
S mind addig az bővűlni fog,
A míg erembe' vér mozog.

Cziprusz árnyék közt nyugtatsz nyárba'
S olykor szellős helytt felvonom,
Magam' megunván bent a várba',
Szép kéztől tűzött sátorom.[1]
Vár már ott készen főtt ebédem,
Szomjúságoltót nyujt cselédem:
Van serbét,[2] friss téj, ráspia,[3]
Van fagylaltan megykocsonya.

Midőn az ősz borzadt szárnyával,
Dércsípetten hozzánk bé-jő,
Czitrom, naranes s gránátalmával
Jó voltodból szép kertem bő:

[1] Szokás a sátorokat virágokkal s egyéb czifrázatokkal kivarrni, mely kivarrást itt Mehmet a szeretőjének tulajdonít.

[2] Serbét közönséges kedves itala a töröknek.

[3] Ráspiát így csinálnak: szüretkor ép fekete szőlőszemmel félig megtöltenek egy üres hordót, azután azt tiszta vízzel úgy töltik tele, hogy csakugyan fölül egy kis hézagja maradjon, mely meglévén, béfojtják s jó híves pinczébe letészik. Nyárba' kedves hívesítő ital; a színe rózsaszínű. A töltelékje bor szokott lenni.

S ha néha történik vadásznom,
Vagy kedvem töltve madarásznom,
Konyhámra prédát annyit adsz,
Hogy magnak is majd alig hagysz.

De még a legkegyetlenb télbe',
Midőn ki-ki panaszra kél,
Én víg kedvem nem metszem félbe,
S nem rémít fergeteg, se' szél:
Most jó barátimmal beszélek
Nyert harczokról, most ismét vélek
Szám csak enyelgő tréfát űz,
Azonba' süt ránk nyájas tűz.

Sokak felett szeret szultánom,
A nép közt minden rend becsül:
Én senki kincsét nem kívánom,
Mert nagy értékem gyűltön-gyűl;
A szépek közt (bár irígy lássa):
Nincs szép szerelmesemnek mássa,
Van harczhoz készült jó lovam
S éles kard őrzi oldalam.

De békóval vagy hozzám zárva,
Szerencse! másként eddig te
Elszöktél volna szárnyon járva
S földszínig nyomtál volna le.

De mint madár, mely csügg a lépen,
Nem fejtődhetsz ki sommiképen,
S nem félthetlek, hogy elszaladj,
Mert lábamhoz békózva vagy.*

Így énekle a gyermek. De a nagy szigeti bán meghallván a póroktúl Mehmet oda való érkezését, korántsem e világgal kérkedett, hanem nagyobbakra volt gondja, a minthogy jó vitézeit mindjárt öszve is hívatá; népei közül nyolczszáz lovast válogatott ki és ezer gyalogot s oly gondolatban volt, hogy ezekkel nagy dolgot fog végbe vihetni. Felugra végtére maga is hadhoz szokott vitéz lovára s az alatta szolgáló vezérekhez így szólott:

Vitézek! nem látom szükségesnek, hogy néktek én most sokat szóljak és hogy azzal tinéktek bátorságot adjak. Mindenitek olyan, hogy egy országos hadnak is tudna parancsolni, sőt másnak is szívet adni. Emlékezzetek azért meg már sokszori vitézségtekrűl s nagy erős próbátokrúl, szép híretekrűl, s cselekedjék mostan is mindenitek olyan serényűl, valamint eddig magatokat vitézűl viseltétek. Ime! az a pogány nép, a mely Bosznia felé

* Ezen ének Zrínyi munkájába hasonló versek nemével van a többivel, de én jobbnak itéltem valóságos énekformába önteni s nem tagadom, hogy itt kénytelen voltam nem ugyan új gondolatokat, hanem a vers módja kedvéért bővebb leírásokat hozzátenni.

indult huszonhat zászlóval, biztosan meg merte ülni a siklósi mezőt, s azt beszélik nagy fennyen, hogy a keresztenyektől ők semmit sem félnek s ott fognak ez éjjel szégyenünkre hálni is. Azértt vitézeim, mostan minden szót fogadjon és senki, is valahogy a nagy bátorság el ne ragadjon; ki-ki hadnagyától és én tőlem várjon, hogy a rendeletlenség ne hozzon közinkbe zűrzavart. Igaz ugyan, hogy a Mehmet népe tudatlan és nem látott még véres kardot a basa szeme; de mi úgy gondolkozzunk felőle, mintha ő volna a legjobb katona, egyébként a nagy bizakodásban rajta veszthetnénk. No már, édes jó katonáim! bátran induljunk s kiáltsuk meg háromszor a Jézus nevét: ezektől a pogány ebektől pedig ne tartsunk mi semmit is, mert Isten a mi vezérünk és a mi kemény paizsunk.

Így indulának ki Szigetből a keresztény vitézek együtt Zrínyi gróffal; midőn már délután az óra kettőt ütött volna; szép seregeikben lobogának a zászlók, fénylének a fegyverek, de azon éjjel Siklósig nem mehetének, hanem csak hajnalhasadáskor érének azon helyhez, a hol a törökök tábora hevere, kik már hogy onnan tovább menjenek, készülőben is valának és lovaikat is nyergelték.

Egy mély és hosszú völgy fekszik ezen tábor mellett. Egyik szélső vége csaknem a várat éri, a másika pedig arra fekszik, a merre Sziget vagyon és tart épen egy fertály mélyföldet. Ezen a völ-

gyen méne fel a szigeti kapitány minden hadaival igen okos rendtartással. A bástyákrúl hallatott ugyan, hogy a vigyázó megszólalt, de a keresztények egész hallgatásban maradának. A másik részén a völgynek száz lovast hagyott, ezek mihent már derekasint megviradt, csendes ballagással kimutatták magokat és a török tábora felé tartották útjokat: úgy hogy már jól láthatták őket a török seregek, de azt vélik vala, hogy pécsi vitézek volnának és hogy azok a basához onnan késéről küldettettek, azért is ezektől ők semmit nem is félének. De csakhamar kiesék szívekből a kételkedés, mert már is sok török esék el kardjok miatt. Sokáig ezen kicsiny csoport azután ott nem kése, hanem nyomban sietve visszaságulda.

Nagy rikoltás, kiáltás esék a török táborban, úgy hogy azt tudnád, hogy a pokolban ördögök ugatnak. Maga a basa is megrezzent és nem késett soká sátorába, hanem fegyveres pánczéljában jó lovára felugrott.

Imhol már, vitézek! (így szól a töröknek) a melyet olyan óhajtva váránk, majd már ezeknek az ebeknek vérekben megfesthetjük a mi vitéz kezeinket. Im! jelen vagyon már az az idő: legyetek azért emberek, hiszen a tolvaj kurvák* mit csináltak rajtunk! s a hol a mi dandárunk vagyon,

* A *kurva* nevet, minthogy Zrínyi szavai, megtartottam; hihető, szokásba volt akkor ez a becstelenítés a férfiak között is.

oda mérészlettek jönni. De majdan megadjuk mi is érdemek szerént jutalmaikat. Azért csak gyorsan, száguldjunk utánok lovainkon.

Ezeket így mondván, maga volt az első, a ki legelőször kirobbana,* keze között egy szép tollas dzsida peregvén. Utána azután a dandárja is úgy siete, valamint csak a lova kinek-kinek futhatott. Egyedül a basa fia nem igen ságulda utánok.

Ott száz lovast tartott meg magánál Rezmán (ez volt neve fiának),ki is sokkal lassabban jára s volt okosabb is az atyjánál, noha ifjantan kelle elveszni szegénynek más bolondságáért. A meddig Mehmet amazokat híjában űzé, addig népének nagyobb részével a vitéz Zrínyi a lesből kijöve és egész a basa táboráig minden akadály nélkül bízvást mehete, mivel senki sem volt, a ki ott ellent álljon neki. De mégis a vitézeit együtt, egy csoportban tartani igyekezett és nem engedé őket a török táboron kapdosni. Lassan azután a Siklóstúl a török tábor után ballagtatá seregét s a törököket a magok üresen hagyott táborokból kiszorítá.

Ezt midőn Rezmán eszébe vévé, hogy a keresztények dandárja már a táborjoknál van, akkor kezdé átkozni az atyja bolondságát. Azonban emberűl merte mégis Zrínyi ellen téríteni zászlóit,

* Ámbár ez a szó *robbana* már most, úgy látszik, kiment a szokásbúl, de mivel ezen helyen maga Zrínyi él vele, megtartottam.

atyjának pedig megüzené maga mostani nehéz állapotját.

Legelsőben is Rezmán Frank Andrást üté le dzsidával lovárúl, melyet torkából kirántván, elébb ment ki lelke meleg testéből, hogysem ő maga lágy nyergéből a földre esbetett. Csillag György épen mellette állott akkor zászlójával, a ki is kardjával Rezmán dzsidájával erősen csapott ugyan, de az nagy kemény somfa dzsidát nemcsak által nem vághatá, hanem önnönmagától is a csapást el nem taszíthatá. Pánczél volt a mellén, de erős Rezmán a szívét általtaszítá, s dárdájával együtt életét is kirántá. Így Csillag György zászlóstól hanyatta *(így!)* esék. Csakhamar azután Solymosit is leveré, Tolnai Demetert szablyájával levágá, vitéz Sárkány Györgynek fejét vevé, ifjú Jurisicsot is élotétől megfosztá.

Így viselte magát Rezmán szablyájával. De bezeg a vitéz Farkasics Péter is nem cselekede kevesebbet, mint Rezmán az ő erős pallosával; mert meghala miatta Mehmet Butal aga; Jussup Oda basát is a földre teríté, Kurtot egy csapásával a földre leveré. Te is, Jazichi Achmet, meghalál mellette ártatlanúl, mert tégedet is a kemény seb levete. Azt az iszonyú vérontást lehetetlen előszámlálnom, a melyet ketten, Farkasics és Rezmán bég ellenségeiken míveltenek. Valamerre csak ők, mint az eleven tűz indúltanak, mindenütt fegyverek' éle miatt holt testek hevertek halomba'. Már most kinek-kinek szemén van ellensége és a

kereszteny a törökkel együvé vagyon keverve. A meghalóknak jajgatása, az élőknek serénysége nagy porral együtt kevereg a magas egek felé.

Még messzérűl meglátá a horvátországi bán, mint bánik e táján való népével ama néki dühödött Rezmán. Lovát azért sarkantyújával bátran a' felé indítá, s holott népe már majd csaknem futóban vala. S így szól hozzájok: Hová futtok ti vitéz emberek? nézzétek jól meg, kicsodák azok, a kik tikteket űznek. Hát ennyi jó kereszténynek egy török gyermek* megfutamtat mezőbe'? Talám Siklós várában akartok ti a törökök közzé futni? Vajjon itt akarjátok-é jó uratokat hagyni? Ime én, a kik engemet bátran fognak követni, majd mingyárt most győzedelmet mutatok azoknak.

Így szóla s nem többet, hanem azonnal Rezmánra ságulda. De annak is kezében vala készen a kemény dárda, s aztat, a mikor már jó Zrínyihez közelebb juta, nagy erővel s merészséggel reá hajtá. Zrínyinek kemény vasas paizsa ezt a hajtást megtartá, de csakugyan a dárda vasa a paizst által járá, noha a pánczélon belűl még sem mehete. Ekkor Zrínyi is pallosával Rezmánhoz csapa. Nem tarthatá meg aztat az aczélos pánczél, hanem mingyárt Rezmán vállából piros vér kezde kiomlani. Mindazonáltal még így is a török nem tére félre, hanem ismét újabban karddal mere csapni Zrínyihez.

* Rezmánt az ő ifjúságához képest nevezi gyermeknek.

Azonba erre Mehmet is messzérűl érkezék s a midőn meglátá, miben légyen dolga a fiának, Rezmán bégnek, úgy hogy, ha jókor segítség nem érkezik, ezennel egy fia életének vége leszen.

Valamint a magas hegyekről leszakadott nagy kőszikla darab, a melynek sehon sem lehet akadályt tévő tartalékja, nagy sebességgel dűl s álló fákat ront, tör, bont, valamerre gördűl és útját semmi sem állhatja meg: akként Mehmet látván fiának ilyen veszedelmét, valakit csak útjában talál, annak életét elveszi. Öl, vág, ront és szaggat, valaki menetelét és az ő sietését tartóztatni akarja.

De a mikor már oda jő s fiát halva látja: gondold meg, minemű bánatja lehetett az ő szívének? Mint a fene tigris, ha halva látja kölykét, nemcsak a vadász hálóját, hanem magát is szaggatja.

Avagy te engemet (így szól jó Zrínyihez) fiam mellé tészesz s elveszed fejemet, avagy én ezentúl kiontom véredet s elevenen megrágom kemény szívedet. Együtt ezen szókkal a nagy grófhoz csapa pallosával s azon csapástúl kemény sisakja ketté is szakada. És ha a basa kardja meg nem fordult volna, bizonyosan e' lett volna Zrínyinek végső órája. De az Isten angyala ezt a csapást megtartá és a Mehmet kezében a szablyát megfordítá. Zrínyi sem kése, hanem a kölcsönért kölcsönt ada vissza, mert kardjával a Mehmet jobb kezét elcsapá; lovastúl a kemény földre leesék Mehmet. Vitéz Zrínyi is gyorsan leugrék lovárúl utána és így szól: Mehmet, rosszúl torlod meg fiad elveszé-

sét; majd ezentúl magad is késérni fogod fiad lelkét; de ne felj, mert nem halsz meg dicséret nélkül, im: magának Zrínyinek kezétől ölettél meg. E szók után kibocsátá Mehmet lelkét testéből, mert kegyetlen mellyétől elvála feje.

Mehmet halálán annyira elijedének az egész seregbéli török vitézek, hogy már zászlóstúl együtt elfutni készülőben valának, a mikor megtartóztatá őket a pécsi Olaj bég. Ez hangos torokkal így szóla a megfélemlett törököknek: Elveszett ama jó vitéz Mehmet basa, mi pedig szaladunk: hát! ez lészen-e megtorlása az ő vitéz vérének! serege futása: ugyan mely világ szegeletén akartok ti élni? micsodás emberek eleikben fogtok merni ezentúl menni, ha holt uratok mellől el fogtok szaladni? Vajjon az ő testét fia testével együtt itt akarjátok-e hagyni?* Ah, soha is ne lásson az ég ilyen dolgot, hogy ilyen kár után a török hátat mutasson, de a ti futástokban is én semmi hasznot nem látok; hanem hogy mi tulajdon vérünkkel kaur kardot fessünk. Csak egy reménysége vagyon a meggyőzetteknek, hogy ők semmi győzedelmet ne reméljenek: nem jobb-e hát tisztességgel meghalni az embernek, hogysem mint nagy szégyennel mindennek szemén élni. Én! én! ha még az ti eddig győzhetetlen szívetek annyit mér, mint a mennyit

* Szokása a törököknek hogyha csak lehet, mindenkor elviszik a holt testeket temetni, mely szokást még most is gyakorolnak.

mívelhet kezetek: én leszek a ti dicséretre vivő vezértek, avagy itt felmaradandó hírrel halok meg.

Így szólván: markában ragadá kemény-erős dárdáját s azzal Marko Szilát halva lovárúl letaszitá, azután Tót Benedeket és még egy gyalog vajdát; Cserei Pálnak is a vállát megsérté, nem tarthatá tovább magát a lován Cserei Pál, hanem a kemény földre akaratja ellen leesék. És a midőn már Ibrahim Olaj bég oly szándékkal állna felette, hogy a fejét elvegye, így kezde Cserei Pál neki könyörgeni: Vitéz ember, ne bánts, mert én tenéked jó rabod vagyok, ezüst s arany pénzt is eleget adok magamért; én Zrínyi Miklósnak fő emberei közül való vagyok s bizonyosan elhitetheted magaddal, hogy nem sokáig viselek vasat nálad. Erre Ibrahim kegyetlenül elmosolyodék s így szólott: Én a te pénzedben nem gyönyörködöm, hadd azt otthonn fiaidnak és gyermekidnek, nem szűkös a nélkül az én tárházam, míg élek. Te kegyelmet kérsz tőlem, de azt Zrínyi elbontotta, mert kérését Rezmánnak ő sem hallotta meg, sőt még a vitéz basát is már földön fekve levágta: azért nem én, hanem Zrínyi öl meg téged, ravasz róka! Pál látván végső óráját, igen elbúsúla s a földről mégis így szóla a kegyetlen Olaj béghez: Ám! légyen ez nékem legutolsó órám, de a te életed lesz életemnek ára, nem sokáig fogsz te kérkedni az én halálommal, nem messze vár, hidd el, téged is a kegyetlen halál, s nem sokára a te lelked egy erős kéz által pokolba fog szállani, engem pedig a

mennyország kívánsággal vár magához. Nevet a kegyetlen bég s akkor egyszersmind hozzá vága s szablyája élével a gégéjét elcsapá, így életét és szavát egyszersmind elszakasztá, együtt a csapással eztet mondja vala néki: Az én jövendőmet csak a jó Isten tudja, te azonban halj meg s dicsekedjél mennyországban, hogy Ibrahim Olaj bég pokolba megyen.

Másfelől Farkasics, mint valamely sívó oroszlán, sok pogány testet hányt már magas halomban. Ő miatta hala meg Durlik Aga, úgy Rezmán; Kihaja basa is ő miatta fekszik s rágja a földet. Mindenfelé tágas és széles út adatott már néki, mert minden fut előtte, valamerre csak futhat; nem különben mint mikor az ágyút kilövik, az magának széles nyílást csinál, valameddig az ő helyére juthat.

Csak te magad egyedűl nem futottál, nagy óriás Rahmát? s Farkasicsra bátran merted hozni a te iszonyú botodat. Régen Rahmát elhagyta a maga lovát s csak gyalog, mint egy torony, úgy hordozta nagy botját kezében. Heában Farkasics! eztet karddal megvárnod, nem árthatsz te ő néki semmit is kemény pallosoddal és hogy ha csak őtet puskáddal el nem ejted: vagy maga terhével levér vagy nagy botjával. Legelőször is azért puskát ragada a vitéz Farkasics és azt Rahmátra irányzá. Meg nem ijede azon Rahmát, hanem nagy bátran ezt mondá: Hát félénk eb, messzirűl akarsz te engem halva látni? de bár pattantyúst hozz te ma-

gad oltalmára, nem árthatsz te avval semmit is ennek a Rahmátnak; bár tűzzel állj ellent ennek az én buzogányomnak, de mégis étke leszel te az ebeknek és a hollóknak. Ezzel Farkasics nagy mellébe löve, de a magas óriás még evvel is le nem dőle, hanem botjával Farkasicsnak a fejét úgy megüté, hogy az mingyárt félholtan lova mellé a földre terült; az után magát is Farkasicsra esni ereszté, mert a seb miatt lábon tovább ő sem állhata; így sok átkozódásai között kibocsátá magából a lelkét, mely testét éltében oly kevélyen tartá.

Nincs már tartalékja a Zrínyi győzedelmes seregének, mert mindenfelé futnak már a török vitézek előtte. De ihon jő mégis a már gyaloggá maradott Olaj bég; egyedűl ő maga nem akart elfutni, hanem inkább meghalni kívánt; sisakjának csak fele volt már fejében, több része annak a sok ütközetben mind eltörött; szablyája is eltörött s csak fele maradott meg kezében. Ő maga lustos portúl és keresztény vértűl. Száz lyuk van a paizsán, száz darabban tört az koplyája is. Már most az egész gyalogság környűlvevé őtet; de mint a kősziklának a habok nem árthatnak: úgy nem tehettek semmit a gyalogok a bégnek; mihent eztet Zrínyi Miklós meglátá, gyorsan oda ságultata lovával s a vitéz Olaj béget bántani tovább nem engedte, mert nagy vitézségét ő maga is csudálta.

Így szólítá meg az után: Add meg, vitéz, magadat, eléggé megmutattad már vitézségedet, a

melyért magam sem kívánom halálodat: én Zrínyi vagyok, nem szégyenelheted megadásod'. E szókra a bég a még kezében maradott kard darabját elhagyította, s kemény szíve a Zrínyi neve hallására meglágyúlván, ily szókkal futa a jó gróf térdeihez: Uram! a te nevedre a bég magát megadta; higyed, hogy senkinek is én másnak magamat meg nem adtam volna, valameddig csak karomat lehetett volna bírni. Mert vitéz Olaj bégnek hínak engemet és szép Pécsen tartom mostan lakásomat.

Ezek így meglévén: trombitát fújata a nagy bán, mely által öszvehivatá a maga szép seregeit; mert a szép nap is már hanyatlani kezde lovaival s azokat bé kezdé úsztatni az Oceanum tengeröblébe. Zrínyi is a maga e szerént már öszvegyűjtött táborát a basa üres táborhelyére szállítá; de sűrű istrázsáit mindenfelé jártatá körülötte és ott hála azon éjjel maga is. Mi lett másnap: azt bízom következő énekemre.

ÖTÖDIK ÉNEK.

Egyfelől Szulimán van nagy készűlettel Sziget vára ellen, másfelől a vitéz horvát bán különös gondot visel arra; ugyanis betelt már szorgos füle egészen a császárnak hírével, hogy minden erejével annak rontására jönni igyekeznék. De Zrínyi ezen lévő nagy gondja között is rettenthetetlenül

áll, s valamint a késmárki havasoknak nagytornyú kőszikláin hiába küzködnek a szelek és csak erejöket vesztik azon az ostromon: úgy Zrínyit sem gond, sem rettenés ha az Atlas* lerogy is és ha a nagy ég leszakad is, meg nem ijesztheti; mert állhatatoshoz nem férhet félelem, sem ahhoz, a ki igaz ügygyel s jó szívvel fegyveres. A vajdákat** ezen okból öszvehivatá, sőt az egész vitézlő rendet is mind előállítá; kiket is midőn már együtt lenni láta, bölcs száját ilyen szókkal nyitá meg hozzájok:

«Nem véletlen dolgot hozott reánk a szerencse, és a mit ellenünk épített, nem tette azt reánk váratlanul. Ime, a kit mi vitézek olyan nagy szívvel vártunk, itt vagyon már a had, s a fegyver előttünk, melyet reánk a pogányság készített. A hatalmas török császár szultán Szulimán, mint valamely dühös oroszlán, hozza haragját reánk s minket egészlen el akar veszteni és öszverontani. Ő néki minden reménysége csak számtalan sok hadában vagyon, s minden bizodalma a sereg sokasága s hatalmának ereje, a számtalan jancsárság; biztatja főképen veszélyünkre sokszámú lovassága és ez a világ szegleteiről összegyűlt temérdek pogányság. Esztelen, a ki ilyenbe veti reménységét, s az Isten kegyelmét csak utóljának állítja! elrontja az ilyeknek az Isten haragja min-

* A poéták azt költötték az Atlas hegyéről, hogy az tartja az eget.

** Érti a vajdákon a hadi vezéreket és kapitányokat.

den reménységöket, lovasaikat, gyalogjaikat és földet rettentő fegyvereiket: azért vevé ő meg keménységgel régenten Fáraót, azért gyalázá meg Góliátot és az filiszteusokat egy gyermek által, s azért rontá meg a mi időnkben is sokszor a pogányságot az ő bosszúállásra ingereltetett szíve. De ellenben irgalmat tesz az alázatos szívüekkel, és a kik reménységöket csak ő benne helyheztetik. Ily okból mutatta irgalmát az Izrael népéhez sok szent királyokhoz és a gyermek Dávidhoz. Ime, most sem rövidült meg az Úrnak keze, kegyes fülei most sem dugattanak bé; hányszor láttuk mi magunkon az Isten irgalmát? hányszor tapasztaltuk az ő bátorító ajándékát? Mi most azon ellenséggel fogunk harczolni, a kit sokszor előttünk, mint a barmot, hajtottunk, fegyverét s tisztességét levontuk; s a kit az Isten irgalmából sokszor megrontottunk. Nem gondolhatjuk azt, hatalmas vitézek, hogy a mi kezeink (ámbár azok mind készek, mind kemények), ilyen rettenetes próbákat véghez vihettek volna, a melyekért minket az emberek tisztelnek. Bizony nagyobb erő volt az, és a nagy Isten maga volt az, a ki érettünk hatalommal harczolt, kezünknek erőt adott, szívünkben bátorságot csinált, a pogánytól pedig elvette azt. Ihon,* mit cselekedett értünk Siklósnál a

* Itten egymás után azon győzedelmeket számlálja elő, melyek ezen énekeiben nincsenek különösen leírva. Azért

kegyelmes Isten, midőn a számtalan tatárság, mint valami terhes felhő, sokasággal ránk ütött s minket már kész prédájának tartott. Az Isten rontá meg azoknak rendöket, ő tompítá meg szívöket és fegyveröket, s a midőn bennünket be sem akarának várni, mi mégis közülök kétszer két ezeret vágánk le. Úgy-e hogy vér s fáradság nélkül verénk meg Ulmánt? tudjátok, mily nagy dühösséggel hozá ő reánk nagy hadát; de ott hagyá számtalan sok prédáját, ott hagyá sok agáját, és Gyáfert, a maga fiát is. Még most is babocsai Rinya vize meleg a török vértől és a mező fejérlik a sok holt testtől; még a budai török is futott előttünk, valamint a por elszéled a szél előtt, mert az Isten volt a mi fegyverünk körül. Vajjon micsoda aczélos paizs tartott meg magamat? a mikor Babocsánál ágyúból a lovamat alólam ellövék, másodszor pedig a fejemből a tollamat elszaggaták; ugy-e hogy közel voltam akkor halálomhoz! Ime, csak nem régen nem tapasztalánk-e nagy csudát, a midőn az Isten Korotnát kezünkbe adá, nem váránk ennek ágyúinktól leendő romlását, mégis illetetlen * megverénk erős kőfalait. Arszlán Jahiogli is elfuta előttünk s a mi hadverő fegyverünket be nem meré várni, mert tudta, hogy a nagy Isten vagyon

ezen siklósi történetet meg kell különböztetni a Mehmet basának ugyanottan esett történetétől.

* Ez a szólás formája, úgy tetszik, kiment a szokásból; de méltó újra bevenni.

mivelünk; azért őtet akkor úntig is vágtuk és öltük. Im most legközelebb a siklósi mezőn Tajeléri Mehmet basa * ott veszté táborát, a maga fiát és életét. Alig volt talán egy, a ki közülök hírt vihetett a török császárnak, mert a többi mind ott vesze. Előbb elfogyna az én életem, ó erős vitézek, hogysem az Istennek kimondhatnám kegyelmét; bizony most sem hágy el titeket az ő nagyhatalmú keze; de tinéktek is kötelességtek az, hogy az ő szent nevéért serénykedjetek. Tudjátok, mindenfelől reánk néz a kereszténység s a mi vitéz kezünkben van egyedül minden reménysége; soha még minket meg nem gyalázott szégyenség, azért is rakva hírünkkel a föld, az ég s a tenger. Mostan azért ezután is kell még nevelnünk hírünket, vagy életünket tisztességgel végeznünk; a mi cselekedeteinket el nem rontja az idő, valameddig e világ áll, és valamíg az ember szeme eget lát. De az is nagy tisztességünkre van minékünk, hogy maga szultán Szulimán a mi ellenségünk, kit ha meggyőzünk (a mint az iránt reménységünk is lehet), akkor elmondhatjuk, hogy a világbíró császárt győztük meg. Kell pediglen nékünk mostan harczolnunk, nem valamely kis okért, hanem keresztény szerelmes hazánkért, urunkért, feleségünkért, gyermekeinkért, magunk tisztességéért, és életünkért. Előbb lássa azért a pogány eb testün-

* Itt már a legközelebb esett ütközetre megyen és a Harmadik Énekben már leírt történeteket emlegeti.

ket halva, hogysem mi kordélyban elveszessük kincsünket s vagyonunkat, hogysem ő pórázon hordozzon bennünket, s eddig való hírünket szabadságunkkal együtt eltörölje. Tudom ugyan, hogy arra fogja vetni minden mesterségét, hogy bennünket is, mint bolondokat, hitével erősített ajánlásival megcsaljon; de esztelen az, a ki a török szavának hitelt ád, mert a várral együtt elveszti életét. Ám! ama vitéz Amadi feladá az erős Visegrád várát a nagy szomjúság miatt, de életével fizette cselekedetét s későn bánó meg ezen dolgát. Így adá fel vitéz Losonczy is Tömösvár falait csaknem kénytelenségből ugyan, de bizony igen könnyen hivő együgyű szívvel; ám csakhamar meg is fizeté azt kedves életével és minden vitézeinek elvesztésével. Nincsen hát mit hinnünk a török császárnak, mert ő esküdt szavának soha sem embere. Megigéré, de nem adá oda Budát János király fiának,* hanem azt nagy hitetlenül magának tartá. De hogy is adhatna az hitet, a kinek magának hite nincsen? Miképen hihetnénk azért mi is a török szavának, a kit tapasztaltunk, hogy mindenben hazud? Nincs itten más mód, hanem vagy meg kell ebben a helyben halnunk, vagy, Istenünkben bízván, őtet meggyőznünk. Ez a hely, ez a vár legyen hát a mi nyerendő dicsőségünknek czélja, avagy pedig a madarak gyomra a mi koporsóhelyünk. Ha mi mindenképen embe-

* Zápolya János király fiát érti itten.

rek és vitézek leszünk, úgy a mi szép hírünk fenn fog maradni s nevünk örökké élni. Én fejem felálltáig tiveletek lészek, esküszöm arra előttetek a seregek élő Istenének: de megkívánom, hogy ti is szint' ezt cselekedjétek, és, szablyátokat kezetekben tartván, rendre esküdjetek.»

Vitéz Zrínyinek ezen szavaira megbátorodtak az egész szigetvári vitéz leventák * s előtte rendelt seregekben megállottak s mezítelen fegyvereiket kezökben tartották.

Mint mikor a felszél a késmárki hegyekből kiszakad s valamely sűrű fenyős erdő közibe talál akadni, mérge mégis az által sem meg nem reked, sem meg nem lankad, hanem hajol előtte a lágy ág, a kemény pedig törik: ilyen nagy zendülés esék az egész seregek közé, mert mindenikében már a haragos vér felforrott, s mindenike kívánja, hogy mentől hamarébb az ellenség vérében s szívében kezét festhesse.

Itt Farkasics Péter, ki már meggyógyult attól a csapástól, melyet Rahmattól kapott, szablyáját hüvelyéből a gróf előtt kirántván s szemeit az égre függesztvén, így esküvék meg: Halld meg te, igaz Isten, az én beszédemet, s te is, oh vitéz gróf, ezt az esküvést: hogyha én kímélleni fogom éle-

* Ezen Leventa névvel igen gyakran él Zrínyi, melyen igen vitéz bajnokot ért. A törökök a leventán tengeri katonát értenek, de Zrínyi ebben az értelemben sehol sem veszi.

temet, s ha vigan ki nem ontom, a hol szükség lesz, az én véremet; hogyha, valamíg tart életem, elhagyom uramat, vagy ez ellen a hely ellen praktikákat gondolok: te, boszúálló Isten! magamat köveddel üss agyon, lelkemet pedig hanyatt pokolba vesd.

Volt ez a Farkasits főkapitánya Zrínyinek;* az ő serege kétszázharminczkettőből állott, mindenike pánczélba, karvasba és sisakba volt öltöztetve, s ők is mindnyájan vezérök után, fennszóval a szerint esküvének meg.

Mihelyt ez a vitéz kapitány seregével félre állott, azonnal jött utána százötven karddal Novakovits Ivván; a hátát haragos tigrisbőr fedezte, a paizsára pedig kegyetlen sastoll volt szegezve. Novák Debeliák nemzetéből hozza ő le eredetét; de bizony megmutatta cselekedetivel is, hogy hasonló vitéz eleihez. Már az ő lába alatt sokszor számos török zászló tört el, sőt sok török test, sok holt ló hevert nem csak egyszer előtte.

* Az első énekben a török tábornak, ebben pedig Zrínyi Miklós hadnagyainak leírását akarta követni Gyöngyösi is a *Kemény János*ában, de igen szerencsétlenül: ugyanis nagy hiba az Gyöngyösiben, hogy soha is az ottan leírt személyek többször elő nem fordulnak. Ellenben Zrínyi a maga munkájában mind a két táborból valóknak dolgot ád. Sokkal jobban tette volna Gyöngyösi, ha a császár tábora helyett a Kutzuk basáét írta volna le, s ezek közül legalább Kutzukon kivűl még valamelyikéről emlékezetet is tett volna, annak is részt adván azon ütközetben, a melyben Kemény János elesett.

Hoz ez után száz meztelen szablyát Dandó. Maga van előttök, s úgy jár, mint egy oroszlán. Ez is megesküvén, félre álla.

Utána százzal Orsits István érkezék. Ennél nem szülhetett anya sem merészebbet, sem termetesebbet: erős testtel bíró, azt tudnád, hogy maga jár Mars, mikor őt menni látod. Csak szemeivel is már sokszor kergetett ő törököket.

Jött utána Szecsődi Máté, nagy, tarka kecsével és pánczéllal befedezve, s erős kezében temérdek mezítelen pallost hordozott. Ez is, száz erős legényeivel együtt, letevé esküvését.

Hát Alapi Gáspár épen négyszer ötven szablyával érkezék; hátát párduczbőr fedezé, e mellett vitéz módra szép darutollakkal vala felékesítve, bővelkedik ez nemcsak vitézséggel, hanem okossággal is.

Te sem maradtál el, kegyetlen Radován Andorján, mert már az urad az Olaj bég sarczán kiváltott. Higyétek, hogy ennél még az oroszlán sem fenébb, ha egyszer a törökök serege közé keveredik; küldött már ő hatszáz törököt pokolba, de küld még ezeret — vagyon olyan hiszemben és szándékban. Száz seb van már a testén, a melyet harczokban nyert: legtöbbet akkor, mikor fogságba esett.

Imhol Stipán Golemi is* érkezék, s mint egy halom, úgy lép serege előtt, rettenetes testével.

* Stipán: Istvánt jelent a horvátoknál.

Ennek soha is fegyverrel ártani nem lehet, mert az ő bőre a vasnál és a kemény kőnél is keményebb a fegyver ellen.

Im, Bata Péter is együtt jő deli öltözetben ama haragos Patatsits Péter társával; Papratovits Farkas, könnyű testével utánok ballag. Ez mindenik száz-száz jó legényt vezetett. Maga pedig Kobács Miklós kétszáz legényt vezérlett, mert a hadnagy Cserei Pál a minapi harczon szerencsétlenül elesék; de bizony ezeret is méltán vezethetne ez, mert nálánál ravaszabbat látni hadban nem lehet.

Ezek után Balázs deák Nagy-Győri Mátyással, és Medvei Benedek ama hatalmas Bikával — igazán nevezték ama hatalmas Bika Andrásnak őtet, mert már ő egy csapással csak gyakran lovastól ölt törököt.

Gerétsi Berta * is ötven legénynek volt vezére, mert a többi mind elveszett az Olaj bég keze miatt; maga Gerétsi is sebet kapott a fején, azon az utolsó harczon, a melyen Mehmet basa elvesze.

Juranits Lőrincz, zászlótartó vala eddig még csak, de mivel vajdájának nem régen történt halála, érdemeiért mostan vajdának tevék, már sok számos ütközetekben megmutatván vitézségét. Ennél szebb ifjat soha még a nap szeme e világon nem látott. Vezet ő maga után kétszer ötven szablyát, utána pedig Osztroni Péter más százat.

* Kétségtelenül Bertalan. — A *M. Museum* szerkesztőjének jegyzete.

Ezek után hoz Horvát Radivoj száz legényt, őtet százzal követi Bajoni István, Guszits András ismét százzal van mingyárt nyomukban. Ezen utolsó tartá meg a minap Zrin várát nagy bátorsággal a töröktől.

De ihon Deli Vid is,[1] a törökök ostora; ugyanis gyakor szaladásra tanította már őket. Ezen hatalmas leventa legutoljára jött a több vajdák után, s őtet ötször ötven haragos szablya követte. Kevés volna nékem ezt az oroszlánhoz hasonlítanom, mert hasonló magához a hadverő haragos Marshoz: még a szeméből is kitetszik, hogy ő halált és öldöklő lángot szokott terjeszteni maga után. Négy ölnyi vas dárdát tartott kezében, a testét selyem pánczél[2] inggel öltöztette, fejét pedig széles nyusztbőr kápával[3] fedezte bé, s azon egy kerecseny szárny mutogatta szépségét; a kezét egy nagy nehéz paizs súlyosította; a lábán lévő nagy mamur[4] pedig úgy látszott, hogy majdnem szántotta a földet, e mellett az oldalát kemény fringia kard támasztotta. Ez volt minden szigeti leven-

[1] Ez volt Zrínyi után legvitézebb a szigeti vajdák között s a legfőbb cselekedetek is néki vagynak tulajdonítva.

[2] A pánczél ing még ennek a századnak elején szokásban volt; hihető, a vitézek pánczélukon felül viselték; ez az ing többnyire tafotából volt készítve.

[3] Ez süvegnek neme, s talán egy azzal, melyet kalpagnak hívunk.

[4] Valami lábbeli, de, megvallom tudatlanságomat, hogy nem tudom, mi légyen.

táknak * virágja: bölcs, erős, gyors, s haragos is, a mikor azt akarja.

Ezek mind rendre megesküvének a szigeti gróf előtt, hogy vele együtt inkább mind a várban akarnak meghalni, mintsem holtukig ő mellőle elálljanak, hanem az országhoz s hozzá mindvégig hűséggel maradnak.

E szerént a szorgalmatos Zrínyi a mustrát elvégezvén, a várnak állapotját kezdé megvizsgálni, az ágyúkat a bástyára renddel felhúzatni, a vitézeknek fegyvert és port kiosztogatni. E mellett hozatott mindenféle, hadhoz szükséges szerszámokat, s mindenféle prófontot, bort, kenyeret, húst és elegendő sót; sok kapát, lajtorját, mindenféle ásót, kártévő tűzi mesterséget, fecskendő tűzoltót, számtalan deszkát, taligát és tűzre való fát, kemény tölgyfából sok-temérdek gerendákat, egyszóval: valami csak egy vár oltalmazásához szükségesképen megkívántatik. Azután megparancsolá, hogy senki az ellenséggel még csak beszélni se merjen, mert ha rajta érik, hogy a pogány törökkel szóba eredett: tudja meg, fejével fizet érette, és ne reményljen ilyen vétkéért soha semmi kegyelmet is. Végre istrázsákat is rendele a palánk körül, «hogy azt mind éjjel, mind nappal renddel eljárják. Ezen parancsolatihoz képest futnak és szorgalmatoskodnak a sok vitéz vajdák, s maguk

* Már a leventa név feljebb meg van magyarázva.

személyök szerint foglalatosak a vár körül való serény vigyázásban.

Mikor mind ezeket rendbe vette volna Zrínyi, s már kiki tudá a maga hivatalát: egy levelet íra azután, tartozása szerént, a magyarországi királynak ilyenképen:

Felséges Uram! Már két hete vagyon, hogy a török császár kardját rám készíti. Ezt én bizonyos, meghitt embereimtől hallottam, melyet Felségednek tudtára adni kívántam. Én, a mint tőlem kitelhetett, hozzá is készültem már ahhoz mindennel, úgy mint vitéz szolgáimmal * s a vár oltalmára szükséges mindennemű fegyverrel, e mellett az ezekhez köttetett szorgos vigyázással, egy szóval: minden megkívántató jó rendelésekkel. De a szerencsének vége egyedűl az Istennél vagyon. Azt ugyancsak mégis bizonnyal írhatom Felségednek, hogy Sziget vára szükségeinek úgy tettem jó előre mindenben eleget, hogy, ha kezünknél való maradást rendelt annak az Isten, a ki ezeket írja, csak az tartja meg azt Felségednek. De igen félek attól, hogy az Isten mást ne végezett légyen erről a várról, és a várral együtt a te szolgádról is, mert, mint a fövenyet, annyinak mondják lenni a pogányoknak számukat, azért

* Itten nem kell ezt a szót: «Szolga,» közönséges értelemben venni, mert az a régicknél hadban szolgáló nemest jelentett, melynek maradványa most is megvan ezen szóban: «szolgabíró,» Judex Nobilium.

csak kővel is beboríttathatunk általok. De csak a Te felséges fejed maradhasson egészségben, én magam részéről örömest meghalok, egyedűl arra kérvén felségedet, hogy elmaradott fiaim legyenek emlékezetében és kegyelmében. Mostan pedig én magam örökösen búcsúzom Tőled, mert tudom, hogy Felségedet soha többé nem látom; azért, a ki a földet és az eget teremtette, az a mindenható Isten légyen mindenkor Teveled.

Elvégezvén levelét, minek utána azt bepecsételte, a fiát Györgyöt szépen megölelé, azután okosan s röviden így szóla hozzája — de a gyermek is * nagyon fülelé az atyja szavát — : Fiam! én téged most legutólszor látlak, és áldom azért az én Istenemet, hogy még néked hallanod engedte végső beszédemet; hallgass azért, fiam! ezen utolsó intéseimre: Ime, uraságban hagylak én tégedet, mert kardommal is bővítettem a te értékedet; mindened lesz, de te is tanulj isteni félelmet; az Isten is úgy fogja megöregíteni minden világi szerencsédet. Tanuld meg tőlem ama valóban nehéz vitézség módját is; tanulj tőlem fáradhatatlanságot s hazádhoz igaz hűséget; tanulj tőlem jóságos cselekedeteknek is gyakorlását, mástól pedig szerencsét is és annak gyümölcseit. Én már eleget éltem; láttam mind jót, mind gonoszt, úgy,

* György valóságos gyermek már akkor nem volt; de a felserdült ifjacskát szokása Zrínyinek gyermeknek nevezni.

hogy már épen meg is úntam ezt a hiábavalóságot, mert tapasztaltam mindenkor, hogy, a mit egy kézzel a világ adott, kettővel mingyárt visszarántotta. A melyben megnyughattam volna, még eddig semmi olyan jót nem láttam; s a miben bizodalmam' vethettem volna: még eddig olyan megnyúgovást e világon nem találtam — csak akkor egyedűl, a mikor Tenéked, Jehova! szolgálhattam, csak akkor pihentem s elégedtem meg. Te is édes fiam, annak szolgálj, és azon az úton járj, a melyet az Ő szent Fia rendelt. Ez ád néked arra erőt, hogy a török pogányon győzedelmet vehess, s még ezen a világon is az adhat csak jó szerencsét. Aztán emlékezzél meg az én sok hadi próbáimról is: ne légy olyan, mint kemény sastól elfajzott gyenge galamb; te is, mint én, karddal keressed híredet a pogány ellenség ellen, hadd mondhassák, hogy igazán Zrínyitől fajzottál. Én az égben az Istent imádom éretted, hogy a te erődet mindenkor gyarapítsa, és adja azt, hogy Néki kedve szerént szolgálhass, és hogy sok idők után végre meg is láthass engem a mennyben. Mostan pedig ezen levelemet vidd gyorsan a királyhoz, hogy még jó idején tudhasson a hadhoz készülni s az ország dolgához jó móddal nyúlni; mert nagy sietséggel maga Szulimán jő ennek a várnak eltörlésére.

Keményszívű átyám! mit kegyetlenkedel?. — így felele ezen szavaira az ifjú Zrínyi a nagy bánnak, — hát engemet magadtól el akarsz te

kergetni? még pedig, hogy tőled örökös időkre váljak el? így én sasnak fia lévén, nem lészek igaz sas, hanem tőled elfajzott, veszni való kölyök, hogyha én a halál előtt ily igen fogok irtózni, és a mit te víg szívvel keressz, én azt elkerülni igyekezem. Valamely szerencsét azért az Isten tenéked rendelt: méltó, hogy ugyanazon szerencse hordozzon engemet is. Az én elbújásommal ne gyaláztasd meg, kérlek, a te nagy nevedet; de mondd meg, vajjon mi végre tartsam hát meg ezt az én úgy is megúnt életemet? Ez-e az a vitézség, a melyre engemet tanítottál, hogy a legelső próbám is elbújásom légyen, s engemet, mint ilyen nagy atyának rossz fiát, minden ember nevessen? Ah! ne adja azt a jó Isten soha is énnékem érni. Uram! vagy hagyj meg engem itt magadnál, vagy engedd meg, hogy magam kardjával itt végezzem el életemet. Oh, fogyjon el elébb nagy csudával ama nevezetes Zrínyi név, mintsem csak egyik is közülök ilyen rút gyalázattal éljen!

Az atya így felele néki okos elmével: Oh bölcseséggel teljes nagyszívű gyermek! a mennyire te keménységgel bővelkedel: annyira illik nékem tüzedet eloltanom. Édes ugyan a tisztességre való nemes vágyódásnak az ő gondolatja, s vagynak sokan, a kik magokat ez által örömest meg is csalatják; de kevés felette a ki azt igazán tudná jól alkalmaztatni, s a ki a valóságos jót a jó hírrel öszve tudná illendően csatolni. Tégedet a vakmerő bátorság ragadott el, s te olyan vagy, mint

mikor az ingadozó ág a sebes széltől meghajtatik ; de bizony lészen még olyan idő, a melyben benned is a már megért vídám elme úgy fog tündökleni, mint a kertet ékesítő szép virág. Nem jó, édes fiam, hidd el! idétlenül virágot szaggatni ; így nem dicséretes néked idő előtt halált kívánni ; most még te bizony senkinek sem tudnál azzal használni. Tartozol azért élni, és annak idejében hazádnak szolgálni. Nem a miénk a lélek, hanem az azt teremtő Istené. Vajjon te fogsz-e azzal a te kedvedre sáfárkodni? Nagyobb szükségre tartsd meg, fiam, magadat, és e szegény megromlott hazánknak jobb idejére. Magam részéről, úgy látom, szükség, hogy én itten végezzem most végső napomat: mert az Istennek itt tetszett rendelni az én utólsó órámat. Most utólszor tehát illik megmutatnom mivoltomat: ki és mi légyek. Kövessed ezentúl te is, a mikor a szükség magával hozza, ezt az én mostani nagy próbámat.

Eviralla.

Ossiannak toldalékjából.

Te Morvának * legszebb leánykája!** a patakos Luthánnak fiatal fénye! jőjj elő vénségem felsegéllésére! jőjj s nyújtsad a szenvedőhez segedelmedet! Ugyanis mindenkor nyitva van a te lelked a könyörületességre; és a barátság tüze gerjedez a te érzékeny melledben. Oh jőjj el és oszlasd el az én keservemet. A te vígasztaló beszédeid muzsika gyanánt vagynak énnékem.

Hozd elő az én másszor oly igen kedvelt hárfámat! Már régen csak haszontalanúl és mint fenhagyott függ az az én ligeteimben. Az esztendők özöne valamint elfolyt, úgy elrántott magamat is

* A németben Morvennek neveztetik. Én, hogy magyar hanghoz jobban hasonlítson, Morvának neveztem ezt az akkori részét Skócziának.

** Malvinát érti itten, az ő kedves menyét, Oszkár nevű fiának özvegyét. Az Ossian német fordításaiban nemcsak a leányok, hanem az ifjú asszonyok is többnyire leánykáknak neveztetnek: *Mädchen*. En úgy ítélem, hogy ezt a szólás formáját nyájas előadásokban mi magyarok is bevethetjük; ugyanis ez a diminutivum: *leányka*, mindenkor hízelkedőbb és jelentőbb, mint: *leány*.

magával együtt, és minden örömömet elseprette. Az én szemeim homályosak és el vagynak hervadva; a fejemet is már csak ritka hajszál fedezi. Amaz én hajdan pozsgás inakkal teljes karom el van gyengűlve, mely a régibb időkben ijedelme volt az ellenségnek. Alig tudja már ez az én erőtelen kezem azt a pálczát általfogni, a mely most az én reszkető tagjaimnak istápja.

Vezess engem arra a kősziklás meredekre: ott talán a lerohanó patakoknak csörgése s a sivító szeleknek erdeimet keresztüljáró kedves sziszegése és a melegítő napnak könyörűletes sugárai fel fogják ébreszteni mellemet valamely éneknek dallására. A régi elfolyt időknek emlékezetei úgy jönnek már csak az én elmémbe elő, mint amaz hamar eltünő képzelések, az Ardva[1] setét völgyeiben.

Jőjjetek elő ti ifjúságomnak hajdani barátjai! ti Conának régenten hangicsáló[2] énekesei! Hajoljatok alá a ti aranyozott felhőtökből,[3] s adjátok ti

[1] Ez a skócziai Morvának valamely megyéje, melyet itt azért jegyzek meg, hogy, ha még többször is ilyenforma nevek jönnek elő, ez a jegyzésem azokra is háramoljon.

[2] A régi bárdusok többnyire muzsikáltanak is énekeik mellett.

[3] Azt tartották az Ossian idejében élők, hogy az ő lelkök halálok után a felhőkben mulatoz, és ott mind azokat a foglalatosságokat majmozza, a melyekben életében leginkább gyönyörködött. Azért is a felhőknek azon csodálatos változásait, a melyek által annyi sok formát

is figyelmeteket az én énekeimhez. Érzek már is valamely erőtvevő lángot fellobbanni elmémben; hatalmas szózatot hallok, mely azt mondja: Hozzad emlékezetbe, ó híres énekes, a te régi jó hírednek még mostan is ragyogó nagy tételményeit,* mert nem sok idő mulva elenyészel. Majd a szomorú árnyékozatok meghomályosítják énekeidnek fényét, s majd elfelejtődnek a te engesztelő hangjaidnak kedvességei. Igen is engedelmeskedem hatalmas szózat! mert te az én fülemben mindenkor kellemetes voltál.

Oh Eviralla, te hajdan dísze az erini szüzeknek! a te rólad való emlékezet szűntelen özönformán árad az én elmémben. Halld meg, oh Malvina, az én ifjúságomnak egy nevezetesb cselekedetét, az régen elfolyt időknek történeteit.

*

öltöznek magokra az ott lévő lelkek cselekedeteinek képzelték. De ezt a felhők közt való mulatozást egyedűl csak a jó lelkeknek tulajdonították; mert a gonoszok lelkeik fertőknél és posványoknál feljebb nem emelődhettek. Ezen énekben még többször is elő fog jönni ezeknek megbizonyítása.

* Tudom ugyan, hogy a «tétemény» (ennek a szónak visszaélésével) rossz értelemben is vétetődik, a mikor a varázslónak és boszorkányoknak nem elég rendesen tutulajdoníttatik. De ennél alkalmatosabb magyar szót, mely ezt a deák szót: «facinus», mind jó, mind rossz értelmében kitegye, nem esmerek. — Most ez nálam, Ossian után, nagyot jelentő értelemben vétetik.

Békeség uralkodott Morvának minden halmain: ligeteinkben vígan hangzott mindenütt a vídámságszülő csigák[1] körüljárása. Szelmának is válogatott leánykái a tölgyfa mellett égő tűz körül ünnepelő tánczokkal mulatták magokat, s úgy csillámlottak, mint az égen ama ragyogó tegez[2] szokott, ha az lehanyatló Napnak lángoló sugarainak sok szín mutató oldalait megfényesítik; s úgy rémlett előttem, mintha azok a leánykák szerelmekre kívánták volna szívemet gerjeszteni. De az csak hallgató maradt és hideg, s az abba részt nem vevőség, mint valamely pánczél befedezte érzéketlen mellemet.

Fingál látá ezt, mosolyog és így szól: Fiam, már kinyíló bimbójában vagyon a te ifjúságod[3] orczádon: felemelte már a te karod a hadakozó lándzsát, érzették is már ellenségeink abbeli erődet; szépek ugyan a mi itt termett leánykáink is, de még szebbek az erini szüzek.[4] Menj abba a boldog szigetbe; Brannonak bőv füvet termő megyéibe. Ennek az én jó barátomnak leánya megérdemli a te szeretetedet: a szépség úgy körülveszi azt, mint az öltöző ruha, és az ártatlanság mint valamely pompás takarék ékesíti az ő ifjúi kelle-

[1] Ezek az éjszaki skótusok a poharak helyett csigákkal éltek.
[2] Erti a szivárványt.
[3] Azaz: már kikeltél a gyermekségből.
[4] Hibernia.

meit. Menj, vedd fegyvereidet magadhoz és nyerd el azok által ezt a magát kedveltető szépséget.

Engedelmeskedtem szavainak. Három vitézek követték nyomdokimat; felültünk a mi jó fejedelmünknek * fekete öblű hajójába, kiterjesztettük a mi fejér vitorláinkat, s már általhasítani kezdénk a tajtékzó mélységet; kellemetesen ragyogott ama lángoló szemű s útunkat vezérlő Úl-Erin csillag.** Víg éneklések közt futá keresztül hajónk a haboknak vizenyős útját. A hallgató éjnek kormányozója, a hold, pompásan fénylett az égnek kék héjazatján, és úgy látszott, mintha szeretné fürészteni oldalait a tenger reszkető habjaiban. Nékem az alatt soha sem mentek ki emlékezetemből az atyámnak beszédi, s ezer meg ezer gondolatok osztották fel hánykoló elmémet.

Mihent a napnak reggeli sugári másnap feljöttek, láttuk Erinnek zöld oldalait: miként terjesztik ki magukat a tenger kebeleiben. A partok irányában fejér tajtékkal forrottak a felemelkedett habok. Mi a hajónkat mentől mélyebben igyekeztünk Lanor erdős torkolatjába behatolni; onnét aztán a magasabban álló part szélén kiszállánk.

Magam mingyárt a gazdálkodást szerető Branno lakásáról tudakozódtam. Egy erini hazafi el is vezete a Lego partjai irányában az ő tanyájához

* Az atyját, Fingált, érti.

** Ez a csillag a Skócziából Hiberniába menőknek vezére.

és így szólott: Most itten sok vitéz ifjúság gyűlt öszve, hogy ama fekete hajú leánykát, a szép Eviralát, valamelyike közülök elnyerje. Branno azt a legvitézebbnek ajándékozza oda, s csak a győzedelmeskedő fogja ezt a szépséget mint sajátját birhatni. Azért is most egyedűl ez a leányzó a fejedelmek versengéseinek a czélja, ő lévén ezekben a viadalokban szánva a legerősebbnek.

Ezek a szók tűzbe gerjesztették mellemet, s bízó szívemet bennem bátorságra ingerlették. Azonkívül aczél fedezte már tetemeimet, kezem közé pedig fénylő lándzsa volt szorítva. Branno meglátá jövetelünket és hozzánk küldé ama már őszbe egyveledett Snivant, mind azért, hogy minket vendégül asztalához hívjon, mind pedig, hogy útunk czélját tőlünk kitanulja. Ez az öreg a vénségnek lassú lépésivel felénk ballagott s így szólíta meg merő beszéddel bennünket:

Mire valók ezek az aczél fegyverek? Ha úgy jöttök ti, idegen föld lakosi, mint barátok, hozzánk: e történetben Branno benneteket a maga hajlékaiban jó szívvel fog látni, mert ma fogja a kellemetes Eviralla annak a vitéznek ölelő karjait szerencséssé tenni, a kinek győzedelmeskedő lándzsája, a lándzsatörésben másokat meghaladván, a győzedelemmel tündökleni fog.

Tiszteletreméltó öreg, így felelék néki, a mi lépéseinket békeség vezeti Brannóhoz. Még fiatal ugyan az én karom, és az én eddig való hadi tetteim aprólékok: de bátorság gerjedez az én m

lemben. Tudd meg azt, vitézek származatja vagyok én!

A bárdus ezen szavaimra visszatére, mi pedig nyomban követénk őtet, és csakhamar el is érénk a Branno gazdálkodó majorjaihoz.

Ez a nagyszívű bajnok elönkbe jöve. Férfiúi szelídség s kegyes nézés ékesítette az ő ábrázatjait, és az ő kiderült homloka szívének jóságát bizonyította. «Isten hozott benneteket», így szóla, «idegen földnek fiai! Isten hozott a Branno örömest szállást adó tornyaihoz![1] Részesüljetek ti is az ő vídámító csigáinak[2] elköszönéseiben; részesüljetek a lándzsatörésben is. De bizony erősnek kell azon vitéz karjainak lenni, a ki Innaisfail[3] fejedelmeit meggyőzni bízik s a tartandó viadalban az ő erejének majd hasonlíthatatlannak».

Vezér! ezt adám feleletül: az én eleim vitéz tetteiknek fénye lobog az én lelkemben is. Még ifjú vagyok ugyan én: de az én jó híremnek kisugározását ellenségeimnek közepette rendjeiknek megbontásával keresem. Eleshetem, vitéz! de meggyőzettetésem mindenkor becsületemre fog válni.

Boldog a te atyád, oh ifjú! így sóhajta Branno, de még boldogabb az a leányzó, a kibe te belé szeretsz. Dícsérettel fogja azt körűlvenni a te jó

[1] Ezek valóságos tornyok nem voltak, hanem csak látszatosabb jelek.

[2] A csigákról már volt odafeljebb szó.

[3] Ez valamely tartománya Hiberniának.

híred-neved, s a te vitézséged az ő díszeit is felemeli. Oh, bár Eviralla lehetne a te házasod, úgy örömben folynának el az én esztendeim s örömest hágnék az én síromba alá, s kedvem töltve, nézném elenyésző napjaimat.

Már mindenképen készen vala a vendéglő asztal. Módosan és halkan lépe be Eviralla. Hónál fejérebb fátyol fedezte el piruló ábrázatját. Az ő nagy kék szemeit föld felé függesztette le. Méltóság vette körül deli lépéseit, s egy fénylő könyecske esett tündöklően alá szép arczáira. Szemérmesen üle azután le a vendégek közibe. Magas felütődésekkel ugrott akkor az én nyugtot nem találó szívem, s lármázó vérem hirtelen elfolyá minden ereimet. Szokatlan terh szorítá mellemet, s állóhelyemben, mint valamely homálylyal körülvétetett, épen úgy állék; és az én felháborodott elmém előtt szűntelen csak annak a szép leánykának képe mutogatta magát.

Már a vídám hárfának fület gyönyörködtető hangja mindenfelé zengett az énekesek között. Az én lelkem csaknem elolvadt ezeknek a hangoknak gyönyörű ejtésein, mert a szívem, mint valamely sebes folyamat, úgy ragadtaték el ezen énekek által; — a midőn csak hirtelen nem remélt zenebonáskodás háborítá meg örömünket. Már villámlottak mindenfelé a félig kivont fegyverek, s már ilyen garázda szók hallattatának: Hogyhogy? Hát ez az indegen fiú tétetődik minékünk elönkbe? Majd-majd meg fogja ő látni, hogy úgy lészen ő mi általunk semmivé tétetve, mint a

pusztai köd szokott a szeleknek reá rohanni és szokott ostromjai miatt elmúlni.

Én erre egész csendességgel kelék fel helyemből, s kordélynak állítottam csak ezt a rút magahitt büszke fenyegetést. A szép leányzónak szemei követték ezt az én megmozdúlásomat, s úgy tetszett a fülemnek, mintha egy megfojtódott sohajtáska ütött volna ki melléből.

A kürtöknek rekedez szózatja hívott már bennünket a lándzsatörésnek bizonytalan viadaljára. Lothmár, amaz Galmal földének kemény vadásza* állott ki először ellenem s gúnyolva csúfolta ifjúságomat; de az én kardom éle ketté törte paizsát és eldiribolta az ő kőrösfából készűlt lándzsája nyelét. Ekkor mingyárt visszavonám ellene felvont fegyveremet. Lothmár megszégyenűlve és egész megháborodással tére onnét vissza.

Azután a vereshajú Szulinnak bizakodó ereje hága bé a viadal piaczára. Trucczolva forgatta ellenem az ő mélyen besűlyedt szemeit, s egyenesen felállottak borzas szemöldökének sertéi. Háromszor lyukasztá által paizsomat. A pallosa is háromszor érte sisakomat. Villám formán szapora szikrákat szórtanak kerengő kardjaink. Itt immár felindula bennem bátor szívemnek büszkesége. Mérgesen megragadám őtet s egyszeriben a földre terítém. Ordítva harapott a porba, s Legósz part-

* Ezek az északi skótusok igen szerettek vadászni, úgy, hogy Ossiannak némely énekei szerint még a lelkek is gyakorlották a felhőkben a vadászatot.

jai visszahangzották ezt az ő erős földrerohanását.* — Annak utána Cornák lépe be, felette diszes móddal s tündöklő hadi készületben. Ennél szebb ifjat nem lehet látni Erinnek fűvel gazdag minden határjaiban. Esztendeinkre nézve egyidőbeliek valánk. Az ő járása úri volt és nemes; a termete magas és karcsú s olyan, mint a topolyfák fiatalosai Kutha vizenyős völgyében. De keserűség ült az ő homlokán, és az ő orczái halaványak valának. Az én szivem belészeretett ebbe az ifjúba. Gyakran elmellőzte a kardom, hogy meg ne sebesítse; gyakran igyekeztem napjait megmenteni: de ő maga önként belérohana őtet kímélő pallosomba Vér csergedeze az ő sebes veréssel ugrándozó melléből: az én szemeimből pedig könyek záporai hullottak; odanyujtván jobb kezemet a bajnoknak** és a békeségnek csendes szavait szólám. Gyengédeden megfogá kezemet s így szóla: Idegen ifjú! én örömest meghalok, mert úgy is a keserűség elnyomta napjaimat. Eviralla megvetette az én szeretetemet, megvetette rimánkodásaimat s kesergéseimet. Ezt a leánykát te érdemled

* Az olyan földre való esés, melyet még az Echo is hanggal visszaád, nagyobb *kitételt* érdemel, mintsem azt csupa eséssel lehetne előadni.

** Ez a szó: «bajnok», most az ő igaz értelmében van ide téve; ugyanis a bajvívók, azaz duellálók hivattak bajnokoknak; «baj»-nak pedig a régiek azt az ügyet nevezték, a miért a viadal, vagyis bajvívás történt. De ámbár ez így légyen, mégsem tagadhatom, hogy csak olyan szónk sincs a magyar nyelvben, mely a «heros»-t

csak meg egyedűl, mert te mind nagy szívvel születettél, mind pedig vitéz vagy. Mondd meg nékie, hogy megbocsátom az én megvettetésemet; mondd meg nékie, hogy örömest hágok a koporsóba. De emelj egy követ az én hírem felmaradására; hadd hintsen arra az a leányka olykor-olykor szánakozva virágocskákat. Bár csak valaha egy könyecskéje nedvesítené meg azt az én keskeny síromat! ez az én egyetlen óhajtásom; ezt a keveset talán meg fogja adhatni az én árnyékomnak.*

Szólni akartam, de a belőlem kiszakadó sohajtások elszorították szavaimat. Elvetém messzire a pallost; karjaim közé fogám az ifjat — de ah! már az ő lelke elrepűlt az ő őseinek szellős hajlékaiba.**

Háromszor emeltem fel szavamat, hogy újabb viadalra hívjam ki a vitézeket; háromszor kerengettem pallosomat; háromszor ütöttem meg a paizsomat is — de egy bajnok sem mutatá magát. Irtóztak az én karomnak erejétől, s a kék szemű szép leánykát önként nekem engedték.

Harmad napig mulattam Branno hajlékaiban. Negyednapra bevezetett ama szépnek titkos kamarájába. Előmbe jöve az maga is, leánytársainak seregében, díszes és kellemetes pompával, s olyan

kitegye. Athlétánál bizony a bajnok több, mert az csak *maga hánytorgatásáért* küzdött; de ez mindenkor valamely ügyért.

* Itten is czélozás vagyon a felhőkben való múlatásra.

** Hasonlóképen itt is.

volt közöttök, mint a hold, mikor annak a több csillagok megesmérik uralkodását és magokat, megszégyenűlve, alázatosan megvonják. Én a győzedelmeskedő lándzsát lábainál letevém, s szerelemnek beszédi folytak rebegve ajkaimról. Az örömtől felemelődött az én elragadtatott lelkem. A nemes Branno szive is, úgy látszott, tűzbe gerjede. Által fogván azután engem már elvénült karjai közé: Oh bár, oh bár az én jó barátomnak ha volnál, ama hatalmas Fingálnak fia volnál! akkor volna ez az én boldogságom tökéletes. «Igen is, oh igen is, fia vagyok én annak a-te jó barátodnak; Fingál, Fingál fia vagyok én, vagyok Ossian!» Ezt kimondám, a mellének estem. A mi könyeink együvé folytanak s öszveegyeledtenek. Sokáig tartottuk így magunkat öszvecsatolva.

*

Ilyen volt az én ifjúságom, Malvina! már most vak és elhagyatott vagyok. Árnyékozatok homályosítják az én lelkemet: az olykor mégis a régi énekeimben való gyönyörködésnek sugári elmémet megvídámítják, s valamicskét enyhítik keservemet.

Énekesek! készítsétek el az én síromat, s az én kedves, szép Evirallám mellé tegyetek; s ha az esztendők forgása visszahozza a tavaszt a mi halmainkra; énekeljetek egy emlékeztető éneket a valaha híres Kónai bárdus * dicséretére. Magasztaljátok Ossiant, a ti szenvedő barátotokat!

* Magát érti.

TARTALOM.

Lap

Előszó ... 3
Gr. Ráday Gedeon (Tanulmány) ... 5

Gr. Ráday Gedeon összes művei.

Tavaszi estve (1735) ... 49
Árpádról írandó bajnoki éneknek kezdete ... 54
Kérés (Gellert után) ... 56
A kereszténynek estvéli maga megvizsgálása Gellert szerint ... 58
Dieneshez ... 60
XV. Zsoltár szokott nótájára ... 61
Mezei dal. (Jacobi után) ... 62
Sohajtás (Metastasio után) ... 64
A vén ember (Gellert szerint) ... 64
Egy vén emberről (Mese Gellertet követve) ... 65
Virgilius Aeneissének kezdete ... 67
A violácska és rózsa (Rudolphi Carolina után) ... 74
Mapes Gvalternek korcsma-dala ... 77
A Mapes mentsége ... 78
Három próbái a Telemachus kezdetének ... 80

Lap
Dieneshez. Martialisból szabadon ... 83
Egynehány fabulák 1—6 ... 84
Két Vénus s különböző két fijok ... 91
Dorilis ... 93
Ugyanő ... 94
Fulvia ... 94
A ki nem jár ... 95
Horatius IX. ódája ... 96
Ugyanazon ódája Horatiusnak ... 97
Dienes. Virgilius első ecclogája ... 99
Szép Rózsi. A Virgilius Alexisének szabad követése 109
Anakreonból való fordítások II. XL. XLV. XLVI 112
A péczeli palotában festett képeknek rendi ... 116
Gróf Zrinyi Miklós Szigetvára veszedelmének köttetlen beszédre való fordítása:
Előljáró versek ... 120
Első ének ... 121
Harmadik ének ... 137
(Valál szerencse mindég hívem .....) ... 142
Ötödik ének ... 156
Eviralla. Ossiannak toldalékjából ... 173

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent:

MAGYAR REMEKIRÓK.

Egy-egy kötet füzve 70 kr. Vörös vászonba kötve 1 frt. Csinos szekrényben a 12 kötet 15 frt.

1. Kisfaludy S. *A kesergő szerelem.* A költő arczk.
2. Kisfaludy S. *A boldog szerelem.*
3. Kisfaludy Károly *költeményei.* A költő arczk.
4. Kazinczy Ferencz *költeményei.* A költő arczk.
5. Kisfaludy Sándor. *Gyula szerelme.*
6. Csokonai Mih. *válogatott versei.* A költő arczk.
7. Katona. *Bánk bán.* A költő arczképével.
8. Kölcsey Ferencz *versei.* A költő arczképével.
9. 10. Zrinyi *szigeti veszedelme.* A költő arczk. 2 köt.
11. 12. Garay János. *Szent László.* Tört. költemény. 2 kötet.

IRODALMI KINCSTÁR.

Egy-egy kötet füzve 70 kr. Kék vászonba kötve 1 frt. Csinos szekrényben a 12 kötet 15 frt.

1. *Népdalok.* Petőfi S. arczképével.
2. *Románczok.* Vörösmarty M. arczképével.
3. 4. *Magyar balladák könyve.* Arany J. arczképével. 2 kötet.
5. 6. *Külföldi lant.* Magyar költők műforditásai. 2 kötet.
7. *Emlékkönyv.* Magyar költők szemenszedett mondatai.
8. *Epigrammák.*
9. 10. *Szerelem dalnokai.* Válogatott gyüjtem. 2 köt.
11. 12. *Életiskola.* Gyöngymondatok, arany igazságok remekirók munkáiból. 2 kötet.

E két gyüjtemény együtt egy nagy diszes szekrényben 40 frt.

FRANKLIN-TÁRSULAT kisáadában megjelent:

Beöthy Zsolt. **A tragikum.** Füzve 3 frt.
Vászonba kötve 3 frt 60 kr.

Erdélyi János. **Pályák és pálmák.** Füzve 3 frt.
Vászonkötésben 3 frt 60 kr.

— **Tanulmányok.** Füzve 3 frt. Vászonba kötve 3 frt 60 kr.

Greguss Agost. **A balladáról és egyéb tanulmányok.**
Füzve 2 frt 50 kr. Vászonkötésben 3 frt.

Gyulai Pál költeményei. Második bővitett kiadás, a költő arczképével. Füzve 4 frt. Diszkötésben 5 frt.

— **Katona József** és **Bánkbánja.** Katona arczképével.
Füzve 2 frt. Vászonba kötve 2 frt 40 kr.

— **Emlékbeszédek.** Kazinczy Ferencz. — Pákh Albert. — B. Eötvös József. — Toldy Ferencz. — Kriza János. — Szigligeti Ede. — B. Kemény Zsigmond. — Gróf Széchenyi utolsó évei. — B. Jósika Miklós. — Mészáros Lázár. — Kossuth levele Deák halálakor. — A Vasárnapi Ujság 25. évfordulóján. Füzve 2 frt.
Félbőrkötésben 3 frt.

— **Vörösmarty életrajza.** III. kiadás. Füzve 1 frt 50 kr.
Diszkötésben 2 frt.

— **Egy régi udvarház utolsó gazdája.** Dörre Tivadar rajzaival. Harmadik kiadás. Füzve 1 frt 40 kr.
Diszkötésben 2 frt.

— **Nők a tükör előtt.** Beszély. Feszty Árpád rajzaival. Harmadik kiadás. 1 frt 40 kr. Diszkötésben 2 frt.

— **Szilágyi és Hajmási.** Költői beszély. 20 kr.

— **Br. Eötvös József.** Emlékbeszéd. 20 kr.

— **A vén színész.** Beszély. 20 kr.

Salamon Ferencz. **Irodalmi tanulmányok.** Két kötet.
Füzve 3 frt 60 kr. Vászonba kötve 5 fr

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

Arany János. **Toldi.** Költői elbeszélés. Bő nyelvi és tárgymagyarázatokkal ellátta *Lehr* Albert tr. 2 frt

Bajza József összegyűjtött **munkái.** Második bővített kiadás. Kiadta *Toldy* Ferencz. A költő arczképével, 6 kötet 4 frt vászonba kötve 6 frt. Velinpapiroson diszkötésben 8 frt

Berzsenyi Dániel **munkái.** Kiadta *Toldy* Ferencz. Két kötet 1 frt 50 kr. Vászonba kötve 2 frt 40 kr.

Csató Pál **szépirodalmi munkái.** Az iró arczképével és életrajzával, fűzve 3 frt 60 kr. Vászonba kötve 4 frt

Életiskola. Gyöngymondatok, arany igazságok a bel- és külföldi remekirók munkáibót. Második kiadás. 1 frt 40 kr. Diszkötésben 2 frt

Garay János. **Szent László.** Történelmi költemény. Diszkötésben 2 frt

Gyöngyösi István **válogatott poétai munkái.** Közli *Toldy* Ferencz. Két kötet. A költő arczképével 1 frt 50 kr.

Gyulai Pál költeményei. Második bővitett kiadás a költő arczképével, fűzve 4 frt. Diszkötésben 5 frt

Kisfaludy Sándor. **Himfy szerelmei.** Második kiadás. A költő arczképével 80 kr. *Velinpapir* 1 frt 20 kr. Kötve 2 frt

Kölcsei Kölcsey Ferencz minden munkái. Harmadik bővitett kiadás. A költő arczképével.
10 kötet négy vászonkötetbe kötve 12 frt
Hét diszes kötetben aranyvágással 16 frt

Lévay József **összes költeményei.** A költő arczképével. Két kötet. 3 frt 60 kr., diszkötésben 5 frt

Pap Endre hátrahagyott munkái. Kiadták az elhunytnak barátai. Második változatlan kiadás 1 frt 20 kr.

Szász Károly **kisebb költeményei.** Két kötet. A költő arczképével. Füzve 3 frt 60 kr. Diszkötésben 5 frt

Tompa Mihály. **Virágregék.** Hatodik kiadás füzve 2 frt 50 kr. Vászonba kötve 4 frt. Franczia bőrbe kötve 5 frt

Virág Benedek **minden munkái.** A költő arczképével teljes kiadás. 6 kötet. 4 frt. Diszkötésben 8 frt

Zrinyi Miklós, gr. **Szigeti veszedelme.** Az első, 1651-iki kiadás után. V. kiad. 1 frt 40 kr. Fehér vászonba kötve 2 frt.

A **Franklin-Társulat** által kiadott **Olcsó Könyvtárban** megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

Barsi József. Utazás ismeretlen állomás felé 1849—1865. (278) 80 kr.

Gaal J. A peleskei nótárius. Bohózat. (123) 40 kr.

Gvadányi J. Egy falusi nótáriusnak budai utazása. (50) 40 kr.

Gyöngyösi István. Ének Thököly Imre és Zrinyi Ilona házasságáról. Egykorú kéziratból kiadta és jegyzetekkel kisérte Hahn Adolf. (181) 30 kr.

Gróf Hofmannsegg utazása Magyarországon 1793—1794-ben. Németből ford. és bevezette Berkeszi Istv. (231) 30 kr.

Ilosvai Selymes Péter. Az hiresneves Tholdi Miklósnak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való história. Kiadja Szilády Áron. (203) 20 kr.

Kazinczy F. Magyarországi utak. (53) 20 kr.

— Bácsmegyeinek gyötrelmei. (60) 30 kr.

Kis János superintendens emlékezései életéből maga által feljegyezve. Második kiadás. (283) 1 frt 20 kr.

Kisfaludy Károly. Tihamér. Beszély. (55) 30 kr.

Listi László munkái. Életrajzzal bevezette Komáromy András. Harmadik kiadás. (289) 1 frt 40 kr.

Mészáros Ignácz. Kartigám. Regény. 5. kiad. Bevezetéssel és jegyzetekkel Heinrich G.-tól. (93) 80 kr.

Pulszky Ágost. Pázmány Péter. (234) 20 kr.

— *Ferencz.* Martinovics és társai. (136) 20 kr.

Rádai Ráday Pál munkái. Összegyüjtötte és életrajzzal bevezette Négyesy László. (256) 40 kr.

Sayous E. A mongolok betörése Magyarországba 1241—42. Forditotta Takács István. (35) 20 kr.

Szentjóbi Szabó L. Mátyás király vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma. Nemzeti érzékenyjáték. (135) 30 kr.

Szilágyi S. Történeti rajzok. (100) 60 kr.

Megrendeléseknél a zárjelben levő számok felemlítése elégséges. Az «Olcsó Könyvtár» kimerítő jegyzéke a kiadóhivatalnál kapható.

691—95. *About E.* A régi bástya. II.
696—700. *About E.* A régi bástya. III.
701—02. *Krasewszky I. I.* Ulána.
703—04. *Deák Ferencznek* az 1861. évi országgyüléstől elfogadott két fölirata.
705—07. *Szigligeti E.* Csikós.
708—10. *Sandeau Gy.* Az örökség.
711—13. *Echegaray J.* A nagy Galeotto.
714—16. *Pascal gondolatai.*
717—18. *Kónyi M.* Beust és Andrássy.
719—20 *Imre S.* A középkori magyar irodalom stiljáról.
721—24. *Sand Gy.* Indiána.
725. *Gyulai P.* Arany János.
726—30. *Barsi J.* Utazás ismeretlen állomás felé.
731—32. *Dumas S.* A Saint-cyri kisasszonyok.
733—35. *Csiky G.* A zokoli uraság két leánya.
736—37. *Szász K.* Horatius.
738—40. *Peard Francis M.* Molly mama.
741—47. *Kis János* superintendens emlékezései életéből.
748—51. *Csiky G.* A nagyratermett.
752—54. *Csiky G.* A nagymama.
755—56. *Lavisse E.* Európa politikai történetének átnézete.
757—58. *Aristoteles poëtikája.*
759—60. *Sophokles.* Elektra.
761—66. *Listi László munkái.*
767—72. *Régi utazások* Magyarországon és a Balkán félszigeten.
773—74. *Augier E.* Az arczátlanok.
775—76. *Sophokles.* Oedipus király.
777—78. *Sophokles.* Oedipus Kolonosban.
779—80. *Sophokles.* Antigone.
781—82. *Montesquieu K.* Elmélkedések a rómaiak nagyságának és hanyatlásának okairól.
783. *Merimée P.* Guillot Arséne.
784. *Coppée F.* Két fájdalom.
785—92. *Pálffy A.* Az atyai ház.
793. *Theuriet A.* Jean-Marie.
794—95. *Scribe.* Az én jó csillagom.
796—800. *Bellamy E.* Visszapillantás 2000-ből 1887-ik évre.
801. *Chateaubriand F.* Az utolsó Abendszeráds.
802—02. *Schiller.* Az orleánsi szűz.
806—09. *Szigligeti E.* Béldi Pál.
810—12. *Grillparzer F.* A tenger és szerelem hullámai.
813—16. *Goldoni K.* A jótékony zsémbes.
817—18. *Bikelas D.* Lukis Laras.
819—20. *Hoffmann Amadeus Th.* Klein Zaches.
821—30. *Várkonyi báró Amade László versei.*
831. *Kozma A.* Korképek.
832. *Lord Byron.* A kalóz.
833—34. *Carlyle.* Burns.
835—37. *Berczik Á.* A svihákok.
838—40. *Gróf Ráday Gedeon összes munkái.*
841—43. *Berczik Á.* A veteránok.
844—45. *A balkán-félszigeti népek költészetéből.*
846—47. *Franczia beszélyek.* Ford. Csiky G.
848—49. *Aimard G.* A vasfejü.
850. *Marmontel.* A szép Anikó.
851—53. *Hugo V.* Ruy Blas.
854—56. *France Anatol.* Thaïs.
857—58. *Gyulai P.* Gróf Széchenyi István mint iró.
859—60. *Berczik Á.* A Bálkirálynő.
861—64. *Gabányi Á.* A Kapivár.
865—68. *Fenini C.* Az olasz irodalom története.
869—72. *Dugonics A.* Toldi Miklós.
873—74. *Seneca L. A.* Vigasztalások.
875—77. *Berczik Á.* A peterdi csata.
878—80. *Freemann A. E.* Az angol alkotmány fejlődése.
881—82. *Coppée F.* Idyll a háború alatt.
883. *Szász K. legifj.* A múzsa.
884—85. *Coppée F.* Henrietta.
886—95. *Pálffy A.* A fejedelem keresztleánya.
896—97. *Hedenstjerna A.* Mindenféle népség.
898—900. *Grillparzer F.* Sappho.

901—03. *Alarcon P.* A háromszögü kalap s más beszélyek.
904—06. *Schultz J.* Colette fogadalma.
907—09. *Heine emlékiratai.* Valóság és költészet.
910—11. *Racine.* Phaedra.
912—13. *Voltaire.* Zaire.
914—15. *Leroy-Beaulieu.* A zsidók és az antisémita áramlat.
916. *Miczkiewicz A.* szonettjei.
917—20. *Echegaray J.* Bernardo Montilla.
921—26. *Vadnay K.* A kis tündér.
927—28. *Hugo V.* A király mulat.
929—31. *Balzac Honoré* elbeszéléseiből.
932—34. *La Rochefoucauld* gondolatai.
935—36. *Gulzot.* A democratia Franczia országban.
937—40. *Zrinyi Miklós gróf.* Szigeti veszedelem.
941. *Mörike E.* Mozart prágai utazása.
942. *Carlyle.* Scott Walter.
943—46. *Freemann A. E.* A történelem tanulmányozásának módszerei.
947—50. *Prevost A.* Lescaut Manon és Des Grieux lovag története.
951—52. *Kazinczy Ferencz* versei.
953—54. *Poe A. Edgar* költeményei.
955—57. *Kisfaludy S.* Himfy szerelmei. A kesergő szerelem.
958—60. *Kisfaludy S.* A boldog szerelem.
961—62. *Vörösmarty M.* Az áldozat.
963—64. *Vörösmarty M.* Eger.
965—68. *Shakspere,* Lear király.
969—73. *Csiky G.* Árnyképek.
794. *Mazsuranics J.* Csengics Szmail Aga halál
975. *France A.* A rózsafa bútor.
976—80. *Alarcon P.* A botrány.
981—85. *Pálffy A.* A Dabóczy-család.
986—88. *Augier E.* Gabrielle.
989—91. *Puskin S.* A kapitány leánya.
992—93. *Thomas.* Descartes emlékezete.
994—96. *Riedl Fr.* A magyar irodalom főirányai.
997—98. *Echegaray J.* Folt, a mely tisztit.
999—1000. *Berczik A.* A papa.
1001—03. *Echegaray J.* Mariana
1004—08. *Besant W.* A férfiak forradalma.
1009—10. *Morton M. J.* Szegény Pillicoddy.
1011—16. *Chabot A.* A nevelőnő.
1017—18. *Mathews K.* Pry Pál megházasodott.
1019—20. *Lánczy Gy.* A magyarság az Árpádok korában.
1021—24. *Thackeray M. W.* Esmond Henrik. I.
1025—28. *Thackeray M. W.* Esmond Henrik. II.
1029. *Macaulay T. B.* Johnson Sámuel.
1030. *Szász K.* Madár-távlatból.
1031—32. *Hauptmann G.* Hannele.
1033—35. *Csengery A.* Jellemrajzok.
1036—40. *Pálffy A.* Ne hallja hirét az anyjának.
1041—1052. *Elliot.* A vizi malom. Regény. Két kötetben.
1053. *Jósika M.* Bornemisza Anna. Beszély.
1054. *P. Cornellus Tacitus.* Agricola élete.
1055—56 *Lazarillo de Tormes élete*
1057. *Ráskai G.* Egy szép história a vitéz Franciscórul és az ő feleségéről.
1058—59. *Almási T.* Czigány Panna Népszinmü 3 felvonásban.
1060. *Fazekas Mihály.* Lúdas Matyi. Komikai elbeszélés.
1061—62. *B. Kemény Zsigmond.* Két boldog. Beszély.
1063—64. *Kozma A.* A szabadság ünnepére.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.